

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Rigorózní práce

**Zemské a městské trestní právo v kodifikacích šlechtického a městského
práva ve stavovské monarchii**

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Rigorózní práce

**Zemské a městské trestní právo v kodifikacích šlechtického a městského
práva ve stavovské monarchii**

Obor: Právní dějiny

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Plzni, dne 1. 12. 2015

.....

Mgr. Eva Krieglsteinová

Obsah

Úvod	6
1. Právo v období stavovské monarchie	8
2. Zemské trestní právo	14
2.1 Vladislavské zřízení zemské	18
2.2 Redakce	20
2.3 Doplnky	21
3. Městské trestní právo	24
4. K vybraným deliktům stavovské monarchie	32
4.1. Delikty namířené proti státu, panovníkovi a úředníkům	32
4.1.1. Crimen laesae majestatis	32
4.1.2. Zrádné cedule	39
4.1.3. Delikt nářku	43
4.2. Delikty namířené proti právnímu řádu, bezpečnosti a veřejnému pořádku	51
4.2.1. Delikt moci	51
4.3. Delikty namířené proti vlastnictví	58
4.3.1. Pych	58
4.3.2. Faleš – Podvod	62
4.3.3. Padělání mince	69
4.3.4. Lichva	73
4.3.5. Krádež a loupež	76
4.3.6. Žhářství	89
4.3.7. Pytláctví	91
4.4. Delikty namířené proti životu a zdraví	98
4.4.1. Vražda, mord a zabití	98
4.5. Delikty namířené proti osobnostním právům	107
4.5.1. Urážka na cti	107
4.6. Delikty namířené proti náboženství	115
4.6.1. Delikt rouhání	115
4.6.2. Svatokrádež	115
4.6.3. Čarodějnictví	116

4.6.4. Hanění náboženského vyznání a církve	119
4.6.5. Zneuctění hrobu	119
4.6.6. Sebevražda	120
4.7. Delikty namířené proti manželství a mravnostní delikty	120
4.7.1. Bigamie	120
4.7.2. Cizoložství	121
4.7.3. Z násilnění	126
4.7.4. Únos	128
4.7.5. Smilstvo a krvesmilstvo	129
Závěr	131
Resumé	135
Použitá literatura a prameny	138

Úvod

Tato práce je zaměřena na problematiku zemského a městského trestního práva v období stavovské monarchie. Stavovské právo obsahovalo nejen trestně právní předpisy, které se vytvářely v předcházející době, ale také představovalo novou právní úpravu, kterou přinesla kodifikace zemského a městského práva v období stavovského státu.

V první kapitole bude podán obecný výklad k politické situaci stavovského státu a práva. V obecné rovině bude představeno zemské právo, zejména Vladislavské zemské zřízení z roku 1500, politickohistorické okolnosti, které směřovaly k jeho vzniku a jeho redakce z let 1530, 1549 a 1564. Následně bude proveden obecný popis práva městského, zejména zákoníku Práva městská království českého.

Ve své práci se zaměřím pouze na některé (dle mého názoru) nejdůležitější trestní delikty, které jsou zakotveny jak v zemském (šlechtickém) tak městském právu s cílem jejich porovnání. Zároveň provedu juristický rozbor jednotlivých předložených ustanovení. Zejména půjde o porovnání zemských zřízení se zákoníkem Práva městská království českého a markrabství moravského. Avšak bude také nezbytné použít komparativní metody i mezi jednotlivými zemskými zřízeními. V neposlední řadě u některých právních institutů stavovské monarchie bude nutné sledovat jejich vývoj a historické kořeny ve starší době našeho státu.

Předmětem této práce není předložení všech a celých ustanovení týkající se níže uvedených deliktů ale zejména s jednotlivými delikty explicitně související. Většina předložených ustanovení v této práci, kde je prováděn juristický rozbor a porovnání, je uvedena ve zkrácené verzi z důvodu jejich obsáhlosti. Předkládány jsou zejména ty části, které souvisí s výkladem.

Tato práce vychází zejména z děl právního historika prof. K. Malého, který se výrazně věnoval trestnímu právu v období stavovské monarchie.

1. Právo v období stavovské monarchie

V českých zemích se v období stavovské monarchie setkáváme s právem zemským, manským, městským a selským. Trestní právo bylo obsaženo v usnesení zemských sněmů, zemských zřízeních, v nálezích zemského soudu, v zemských deskách, zemských řádů, královských reskriptů a mandátů, listů zemských úředníků, z městských a imunitních privilegií, z nálezů městských soudů, ze zákoníku městského práva, nálezů apelačního soudu, z právních knih, městských knih a selských řádů. V případě práva trestního se užívala zásada, že každý byl obviněn na svém vlastním právě.¹

Ve stavovské monarchii tvořila trestní právo trestněprávní ustanovení ze starší doby, která byla přejata a zároveň se vytvořila řada nových trestních předpisů, které reagovaly na politické, ekonomické a sociální poměry. Do popředí vystupovaly především normy, chránící feudální stát, církve, náboženství, právní řád státní aparát. Ve zvýšené míře bylo chráněno i feudální vlastnictví.

Trestní právo zavádělo obecnou povinnost obrany státu proti jeho napadení zvenčí, chránilo území státu a stíhalo službu šlechticů v nepřátelském vojsku proti vlastní zemi. Na konci 15. století vznikly trestní normy, které stíhaly protivládní letákovou agitaci, došlo ke zvýšení ochrany zemských úředníků a soudců, před kritikou feudální veřejnosti, zejména v případě jejich obvinění z protiprávního počínání, které nebylo prokázáno. V případě náboženské oblasti, předmětem trestního stíhání bylo zejména rouhání a čarodějnictví, které se trestalo v souvislosti s delikty, namířenými proti životu a zdraví.

¹ STIEBER, M. *Dějiny veřejného práva v střední Evropě*. Kniha třetí: Právo trestní, Praha 1933, s. 10-11.

K podpoře ochrany veřejného pořádku zavedlo trestní právo obecnou povinnost obyvatel napomáhat při stíhání zločinců. V případě odmítnutí, byl ten, kdo napomáhal zločinci, považován za spolupachatele, popř. byl odpovědný za škodu, kterou pronásledovaný zločinec způsobil. Zároveň se objevily nové právní normy zakazující veřejné nošení zbraní a jejich užívání.

Jak bylo výše naznačeno, byla v tomto období zvýšena i trestní ochrana feudálního vlastnictví, která byla však velmi složitá, musela počítat s nejrůznějšími druhy útoků od násilného zmocnění se celého statku, podvodu při prodeji nemovitostí, zhářství až po narušování výkonu držby. Ochrana movitého vlastnictví se projevovala v trestním stíhání krádeže, loupeže a zpronevěry.

V případě ochrany zdraví a života byly stíhány zejména vraždy a zabití. Nadále ještě zůstala soukromou záležitostí trestnost usmrcení a až do počátku 17. století přežívaly přežitky krevní msty, které se projevovaly v možnosti soukromého vyrovnání mezi zločincem a pozůstalými.

Právo stíhalo rovněž urážky na cti a zhanění. K deliktům proti rodině a manželství se řadily delikty cizoložství, bigamie, znásilnění atd.

Ve stavovské monarchii trestní proces navázal v plném rozsahu na starší právní úpravu. Pochopitelně nešlo o jeden proces, který by byl jednotný pro všechny druhy tehdejších soudů. Jiná pravidla platila před soudy zemskými či šlechtickými a jiná před soudy městskými. V případě městských soudů se navíc lišila pravidla podle různých právních oblastí.

Na zemském soudě se řízení skládalo ze tří částí. Přípravného líčení, líčení pře a exekuce. Přípravné řízení bylo započato púhonom, který v průběhu sledovaného období nbyl nahrazen institutem obeslání. Zemský soud zasedal původně třikrát, později čtyřikrát o tzv. suchých dnech. Za důkazy se připouštely zemské desky, listiny, ohledání na místě činu, svědectví a přísaha. V případě zemského soudu nebylo možné užít tortury – práva útrpného jako prostředku k doznání viny. Na šlechtice mohla být užita pouze výjimečně, např. u deliktů proti panovníkovi. Proti nálezu zemského soudu nebylo zásadně možné podat odvolání. Stádium exekuce bylo v majetkových sporech této doby poměrně velmi složité. Ani u trestných sporů nebyl nález vždy hned vykonán a čekalo se na iniciativu vítězné strany, zda bude trvat na potrestání odpůrce, či mu trest promine.²

V případě městských soudů byl proces, protknuvší římským a kanonickým právem, jednodušší a rychlejší. Proces u městských soudů neznal ordály, připouštěl písemná svědectví a dovoloval odvolání jako řádný opravný prostředek k vrchnímu právu a od roku 1548 i ksoudu apelačnímu. Městský proces rozlišoval mezi řízením v záležitostech majetkových a v záležitostech trestních, ve které rozhodující úlohu měla tortura, ovšem užívána zejména proti obžalovaným z nižších společenských vrstev.³

Určité prolomení zásady, stanovující, že každý je souzen na svém vlastním právě, lze spatřovat na základě Svatováclavské smlouvy z roku 1517, která mimo jiné přináší v trestní oblasti celou řadu kolizních norem ve vztahu mezi šlechtou a měšťany. Podle této soustavy se stanovila příslušnost toho kterého stavu k šlechtickému nebo městskému soudu.⁴ V určitých

² VLČEK, E. *Dějiny testního práva v českých zemích a v Československu*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 20-22.

³ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 62-63.

⁴ MALÝ, K. Svatováclavská smlouva – třídní kompromis mezi šlechtou a městy z r. 1517. *Universitas Carolina, Philosophica*. roč. I. č. 2, Praha 1955, s. 213-218.

případech byla tak uznána soudní pravomoc měst nad šlechtici. Soustava kolizních norem platila až do Josefínského soudního řádu z roku 1781.

V případech politického provinění se vztahovala platnost šlechtického práva na celou společnost. Měšťan podléhající pod městskou soudní jurisdikci tak v případě politického provinění byl příslušný zemskému soudu, pokud nebyl souzen zvláštním královským soudem, v případech kdy se dopustil trestného činu přímo proti králi.⁵

Počátek stavovského státu nám představuje přelom 14. a 15. století. V období husitského hnutí jsou položeny podmínky k dalšímu rozvoji této formy státu, které právě sebou husitství přinášelo a rozvíjelo. Období stavovského státu je ukončeno porážkou stavů a nástupem absolutismu.⁶

Období stavovské monarchie nám představuje vyvrcholení existujícího právního vývoje, které se projevilo v zákonodárném úsilí od právních knih až po zákoník zemského práva z roku 1500. Zákonodárná díla se stala vzorem nejen pro další země Koruny české ale i v zahraničí, zejména tomu tak bylo v případě Koldínova zákoníku.⁷

Na straně druhé představuje toto období politický úpadek, který lze spatřovat v zeslabení panovnické moci. Stavovský stát zároveň prezentuje nejen střet mezi šlechtou a panovníkem, ale i střet mezi šlechtou samotnou, a zároveň mezi šlechtou a královskými městy.⁸

⁵ MALÝ, K. Zločin a trest v české stavovské společnosti 15. – 16. Století. In: *Poceta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*. Univerzita Karlova, Praha 1975, s. 88.

⁶ K tomu srv. VANĚČEK, V. *Krátké dějiny státu a práva v Československu*. Praha 1955, s. 14; VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu*. Praha 1961, s. 19.

⁷ MALÝ, K. K českému trestnímu právu 15. – 16. Století. *Rozpravy Československé akademie věd*, roč. 72, sešit 4, Praha 1962, s. 4.

⁸ Srv. MALÝ, K. Svatováclavská smlouva, třídní kompromis mezi šlechtou a městy z r. 1517. *Universitas Carolina, Philosophica I.*, Praha 1955, zejména s. 195-222.

Politický boj v oblasti hospodářství je patrný zvláště mezi šlechtou a městy. Jednak to bylo dáno změnou dosavadního šlechtického naturálního hospodářství v hospodářství peněžní, a kdy šlechta začíná podnikat v oblastech, ve kterých původně podnikaly jen města. Ze strany měst dochází k prosazení nejen vlastních hospodářských zájmů, ale začínají obhajovat svůj nárok na politická práva, zejména na právo spolurozhodovat na zemských sněmech.⁹

Napětí v Čechách mezi šlechtou a městy bylo velmi silné. Spojenectví obou šlechtických stavů a kutnohorská smlouva o náboženské toleranci z roku 1485 vytvořily situaci, ve které se nezastřeně projeví rozpory v ekonomice a právu měšťanů se šlechtici a jejich podílu na politické moci.¹⁰ Nepřátelství, prohlubované od osmdesátých let 15. století, poprvé vyvrcholilo vydáním Vladislavského zřízení zemského roku 1500, neuznávající právo třetího hlasu měst, a při neschopnosti panovníka Vladislava II. prosadit přijatelnou dohodu hrozilo propuknutí občanské války.

Formálně je střet mezi šlechtou a královskými městy ukončen smlouvou Svatováclavskou z roku 1517, kterou města získala právo třetího hlasu. Střet mezi šlechtou a městy započal, jak bylo výše nastíněno, v osmdesátých letech 15. století, kdy došlo k prvním pokusům upřít městům právo na rozhodování na zemských sněmech vedle vyšších stavů.¹¹

Za jeden z dalších faktorů lze označit koexistenci dvou církví (katolické a kališnické) na území českého státu. Tato koexistence komplikovala poměr mezi státem a církvemi a

⁹ MALÝ, K. K českému trestnímu právu 15. - 16. století. *Rozpravy Československé akademie věd*. Roč. 72, sešit 4, Praha 1962, s. 6.

¹⁰ PÁNEK, J. Proměny stavovství v Čechách a na Moravě v 15. a v první polovině 16. století. *Folia Historica Bohemica*. 1982, roč. 4, s. 191.

¹¹ MALÝ, K. K českému trestnímu právu 15. - 16. století. *Rozpravy Československé akademie věd*. Roč. 72, sešit 4, Praha 1962, s. 6.

zároveň významným způsobem ovlivňovala nejenom delikvenci náboženskou, ale i stíhání deliktů příbuzných.¹²

Významný mezník v období stavovského státu nám představuje rok 1547, kdy dochází k potlačení prvního protihabsburského povstání. Nová redakce zemského zřízení z roku 1549, která vznikla jako bezprostřední výsledek porážky stavů, přináší nové trestní normy politické povahy a posílení panovníkovi moci – Ferdinanda I.¹³

Výše uvedené okolnosti podstatnou měrou ovlivnily jak celý právní řád stavovské společnosti, tak i trestní právo.

¹² MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. Století*. Praha 1979, s. 11-12.

¹³ Srv. KOHLER, A. *Ferdinand I., 1503–1564. Fürst, König und Kaiser*. C. H. Beck, München 2003.

2. Zemské trestní právo

Zemské trestní právo v období českého stavovského státu lze zařadit k nejdůležitějším ve vývoji feudálního státu a práva u nás. Tuto dobu lze označit jako období, kdy dochází k zákonodárným pokusům, jak bylo výše uvedeno. Zemské právo chránilo feudální společnost, právní řád a stát. Avšak ještě blíže neurčovalo, které skutkové podstaty lze zařadit pod pojem trestních činů proti feudální společnosti, které proti státnímu zřízení a které proti právnímu řádu, dnešní terminologií jako trestné činy politické nebo protistátní, neboť tyto pojmy neznalo. Trestní právo tak formálně neoddělovalo trestné činy politické od ostatních trestných činů.¹⁴

Podle Karla Malého pokud bychom chtěli z ohromného množství deliktů, které znalo naše zemské právo v období stavovské monarchie vybrat trestné činy, které se jeví jako politické, je třeba vycházet z toho, že se musí jednat o trestné činy, které ohrožují způsobem zvláště nebezpečným důležité zájmy vládnoucí vrstvy.¹⁵

Mezi takové skutkové podstaty můžeme zařadit zprotivení a povstání poddaných, ohrožení soukromého majetku, zradu státu, urážku majestátu, vojenské útoky proti státu, ohrožení celistvosti země, službu v nepřátelském vojsku, pobuřování proti vládě, trestné činy proti nejvyšším úředníkům a jejich činy, kterými porušili povinnosti, vyplývající z jejich úřadů.¹⁶

¹⁴ Výjimkou byl Koldínův zákoník. MALÝ, K. K českému trestnímu právu 15. - 16. století. *Rozpravy Československé akademie věd*. Roč. 72, sešit 4, Praha 1962, s. 9.

¹⁵ Tamtéž, s. 11.

¹⁶ Tamtéž, s. 12-13.

Zemské trestní právo za stavovské monarchie poskytovalo také rozsáhlou právní ochranu movitého a nemovitého majetku. Postupem doby se vedle ochrany movitého majetku vytvořil složitý systém ochrany nemovitého majetku, na který mířily různé druhy útoků.¹⁷

Jednalo se zejména o útok pachatele, který směřoval k uchvácení celého komplexu pozemkového majetku jiného feudála. Útok mohl též spočívat jen v částečném ohrožení pozemkového vlastnictví (porušení hranic pozemku, zmenšení území atd.).¹⁸

Některá ustanovení trestního práva neměla charakter zákonných norem, ale prováděcích předpisů jako tomu bylo například v článku 562 Vladislavského zřízení zemského: „Item, jestliže by se kde přihodilo a takových zločincův zjímáno několik bylo a byli ku popravě dáni, tehda člověku popravniemu od prvnieho aby dáno bylo [!] kopa grošův a od jiných toliko po puol kope grošův vše českých“.

Právo stavovské monarchie K. Malý charakterizuje jako systém založený na principu stavovské personality, který se promítnul do existující složitě soustavy práv závazných pro jednotlivé stavovské skupiny a zároveň i do složitě soustavy stavovských soudů.¹⁹

Trestní proces, jak bylo výše nastíněno, se skládal ze tří fází: přípravného řízení, líčení pře a exekuce. Přípravné řízení začínalo půhonem. Půhon obsahoval jména komorníků, kteří jej doručovali, a datum konání soudu, ke kterému se pohánělo. Při doručování půhonu platila starobylá pravidla a komorníci byli chráněni pře útoky ze strany veřejnosti. Doručení půhonu bylo pro další proces velmi důležité, neboť na něm záleželo dostavení se obžalovaného k soudu. Z tohoto důvodu po doručení půhonu museli komorníci skládat přísahu.

¹⁷ Tamtéž, s. 21.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ MALÝ, K. Několik poznámek k trestnímu právu v Čechách v době stavovské. In: *Hrdelní soudnictví českých zemí 16. – 18. století*. Pardubice 1996, s. 7.

V průběhu sledovaného období začal být půhon zatlačován do pozadí a postupně nahrazován obesláním. Obesláním představovalo úřední formu předvolání, a byl to zpravidla panovník, který strany předvolával.

Vlastní přelíčení začínalo zahájením soudu zemským řečníkem. V případě, že se strana k soudu nedostavila, prohrála spor. Obžalovaný ztrácel spor definitivně, žalobce ztrácel pouze spor, avšak nikoliv procesní nárok a mohl pohánět znovu. Ztrátu pře přinášelo i svévolné vzdání se od soudu a v trestních věcech hrozilo takovému účastníkovi prohlášení za psance.²⁰ Jako důkazy se připouštěly listiny, zemské desky, svědectví, ohledání na místě činu, přísaha.

Na závěr hlavního líčení svolal zemský sudí soudce na poradu a po ní byli dva přísedící vyzváni, aby vypracovali nález. Ten pak byl po opravení stranám přečten a zapsán do zemských desek. O formulaci nálezu se rozhodovalo hlasováním, tj. většinou hlasů. Názor panovníka měl přednost. Proti nálezu zemského soudu nebylo možné se odvolat.

Výkon nálezu, tj. exekuce u trestních sporů nebyl ihned vykonán a čekalo se na iniciativu, popř. rozhodnutí vítězné strany sporu, zda bude trvat na potrestání soupeře, či mu případně trest promine. To byla nezbytná podmínka k tomu, aby mohl být trest pozměněn či vůbec prominut. V případě exekuce na majetek, ta se lišila podle toho, zda šlo o movitost nebo nemovitost. V prvním případě byla složitá, především z toho důvod, že bylo nutné, při neochotě či neschopnosti dlužníka částku zaplatit, hojit se na jeho majetku nemovitém.

Exekuce měla několik stupňů:²¹ úmluvu, zvod, obranný list, panování, odhádání a panování skutečné.

²⁰ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. Vydání. Praha: Leges, 2010, s. 119.

²¹ Vycházím z tamtéž, s. 120.

Úmluva představovala upomínku, kterou adresoval vítěz sporu odsouzenému a vyzval ho, aby plnil to, k čemu byl odsouzen. Úmluva musela být provedena do tří let a osmnácti neděl. Jinak se oprávněné straně její nárok promlčel.

Zvod znamenal uvedení vítěze sporu ve statek toho, který měl povinnost jej vydat nebo zaplatit prosouzenou částku. Avšak nešlo ještě o uvedení v držbu. Držitelem nadále zůstával odsouzený.

Na vydání statku při exekuci vše končilo obranným listem. Obranný list měl povahu úřední výzvy od úřadu nejvyššího purkrabího, aby prosouzený statek vydal. V případě neuposlechnutí hrozil odsouzenému trest smrti za odboj právu. Tento stupeň se při exekuci na peníze neuplatňoval.

Panování nastupovalo po zvodu při exekuci na peněžitou částku. Vítěz sporu potřikrát navštívil statek svého odpůrce s komorníky od zemských desek, shromáždil poddané a rychtáře a oznámil jim, že si bude brát tolik obilí a dobytka, kolik bylo třeba na zapravení úroků ze sumy, kterou vysoudil.

Odhádání představovalo úředně provedený odhad nemovitosti dlužníka, aby se zjistila jeho hodnota v poměru k prosouzené částce, kterou dosud nezaplatil.

Panování skutečné představovalo poslední exekuční fázi. Vítěz sporu za přítomnosti komorníků shromáždil poddané, přijal od nich slib človehčenství a symbolicky před jejich zraky spálil došek ze střechy stavení, aby tak doložil své právo skutečného vlastníka, který může statek nejen užívat, ale i zničit. Odpor proti panování byl vnímán rovněž za odboj.

Obžalovací charakter procesu na zemském soudu nepřipouštěl užití tortury jako prostředku, kterým za použití mučení bylo vymáháno na obžalovaném přiznání. Pouze

výjimečně a u deliktů politických a nikoliv před soudem zemským byla z rozhodnutí krále tortura aplikována i na šlechtice.

2.1. Vladislavské zřízení zemské²²

Vladislavské zřízení zemské z roku 1500 nám představuje první zákoník šlechtického práva v českém státě. Tento zákoník vznikl za situace, kdy šlechta měla ve státě rozhodující moc.

Z tohoto důvodu šlechta oživila myšlenku vypracování zemského zřízení a pro tuto ideu získala i královská města. V podstatě se tak stalo na sněmu v roce 1497,²³ kde panovník Vladislav II. Jagelonský přímo vyzval všechny příslušníky stavovského shromáždění, aby mezi sebou jednali o všech zemských záležitostech a svá usnesení mu předložili k potvrzení.²⁴

Sněm trval poměrně dlouho a obsahem svých usnesení se se stal nejdůležitějším před rokem 1500. Právě v čele jeho usnesení stojí požadavek všech stavů, aby staré i nové nálezy, které byly obsaženy v zemských deskách byly sepsány do jedné knihy, která měla být veřejně přístupná a vydána tiskem.²⁵

²²Tato kapitola vychází zejména z: MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. Vydání. Praha: Leges, 2010, s. 102-103; MALÝ, K. K českému trestnímu právu 15. - 16. století. *Rozpravy Československé akademie věd*. Roč. 72, sešit 4, Praha 1962, s. 17-18; MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha 1995, s. 32-33.

²³ Již roku 1487 byla vytvořena sněmovní komise, která měla za úkol sepsat zemské právo. Výsledky její práce však nebyly přijaty. Proto roku 1497 se zemský sněm za souhlasu krále znovu usnesl o kodifikaci zemského práva.

²⁴ KREUZ, P. – MARTINOVSKÝ, I. (eds.). *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Hradec Králové: Scriptorium, 2007, s. 43.

²⁵ Tamtéž.

Právě na tomto sněmu byla schválena řada článků, z nichž podstatná část přešla do Vladislavského zřízení zemského. Avšak k následným redakčním pracím se ještě nepřikročilo.²⁶

Roku 1499 komise zemského sněmu projednala v Bratislavě s českým králem Vladislavem II. Jagelonským jako součást připravovaného zákoníku „Prešpurské zůstání“, které bylo uspořádáno do 80 článků.

Na konečné redakci zákoníku se podíleli za panský stav Petr ze Štenberka a na Lešně, Zdeněk ze Šternberka a na Zbiroze a za stav rytířský Albrecht Rendl z Oušavy.

Zákoník byl přijat na zemském sněmu proti výslovnému odporu královských měst (neboť zákoníkem jim byl upřen třetí hlas na sněmu) v březnu roku 1500 a vydán 18. srpna téhož roku pod názvem „Zřízení zemská království českého“. Král Vladislav jej sankcionoval až dodatečně roku 1502. Zákoník pro šlechtu představoval po právní stránce upevnění její politické pozice.

Vladislavským zřízením zemským byly prosazeny zejména tyto politické cíle: utužení poddanství selských mas, omezení královské moci, právo svobodně nalézat právo na zemských soudech a vyloučení královských měst z účasti na rozhodování o nejdůležitějších politických otázkách.

Zákoník byl tvořen 554 původně neočíslovaných článků, ve kterých je shrnuté zemské právo ve formulacích, které jeho autoři našli v zemských deskách. Zákoník obsahuje zákony, které mají ústavní charakter, neboť zakotvují základní stavovská práva a privilegia a vymezují určité oblasti královské moci. Dále obsahuje právo procesní, správní, předpisy o pravomoci a odpovědnosti zemských úředníků, právo majetkové, dědické, trestní, předpisy o poddaných a čeledi, předpisy policejní povahy.

²⁶ MARTINOVSKÝ, I. Okolnosti vzniku Vladislavského zřízení. In: *Ústecký sborník historický*. 1979, s. 118.

Dle původu je možno rozdělit obsah zemských zřízení do dvou skupin. První tvoří sněmovní usnesení, druhá představuje soudní nálezy. Do zemských desek byly zapisovány jak sněmovní usnesení tak soudní nálezy. V obsahu zákoníku se nenachází ustanovení, které by nebylo obsaženo v zemských deskách. Jednotlivé usnesení a nálezy, které byly vybrány autory tohoto zákoníku ze zemských desek, nebyly v rozporu se zájmy šlechty.

Důsledná citace ze zemských desek měla vzbudit zdání, že nový zákoník vlastně nic nového neobsahuje a je jen shrnutím dosavadního práva. Nadto podle zásady: „co je v deskách zapsáno, platí za právo“ a „nikdo nemůže desky přesvědčiti“ nemohla královská města proti němu úspěšně bojovat.

2.2. Redakce

Z důvodu jeho politického obsahu a okolnostem, za kterých byl zákoník přijat, vedlo poté k tomu, že byl často měněn a doplňován. K první nové redakci došlo roku 1530. Na sněmu však bylo přijato pouze 211 článků. Doplněný text představoval některé nové nálezy a usnesení, zejména předpisy o zemských a krajských hejtmanech. Vedle této neúplné nové redakce nadále platila zemská zřízení z roku 1500.

V roce 1549 bylo vydáno nové celé zemské zřízení. Zemské zřízení bylo úplně přepracováno, došlo ke zdokonalení systému, jednotlivé články byly očíslovány a bylo opatřeno obsahem a věcným rejstříkem. V zřízení bylo zdůrazněno postavení panovníka, nedotknutelnost a rozsah jeho práv a poprvé bylo uzákoněno stíhání deliktu urážky majestátu. Touto kodifikací došlo k podstatnému omezení práv stavů, jako důsledek porážky prvního protihabsburského povstání. Redakce zemských zřízení z roku 1549 nám přináší také nové trestní normy politické povahy.

Poslední redakce v období stavovského státu pochází z roku 1564. Od zemských zřízení z roku 1549 jak po stránce obsahové tak formální se příliš neliší. Tato zřízení platila až do roku 1627, kdy bylo přijato Obnovené zřízení zemské.

2.3. Doplnky

K zemským zřízením byly také připojovány doplňky, které se staly nedílnou součástí kodifikace.

Smlouva svatováclavská z roku 1517 představuje první doplněk zemských zřízení. Tato smlouva formálně ukončila spory mezi královskými městy a šlechtou (právo třetího hlasu bylo královským městům ze strany šlechty přiznáno již roku 1508).²⁷ V oblasti soudní jurisdikce v určitých případech byla uznána soudní pravomoc měst nad šlechtici a vytvořena soustava kolizních norem pro spory mezi měšťany a šlechtici (viz výše).

Uzavřením této smlouvy se upustilo od organizování vojenských seskupení a tím ustoupily do pozadí i obavy z občanské války. Situaci měl uklidnit i všeobecný zákaz nosit zbraně. Městské trhy byly prohlášeny za svobodné. Města umožnila šlechtě podnikat a současně jim dala souhlas k vaření piva.²⁸

Svatováclavská smlouva byla schválena všemi třemi stavy dne 2. října 1517 na zasedání zemského sněmu, který se konal v období církevního svátku svatého Václava. Text usnesení měl původně 51 neočíslovaných článků. Poté co byl text připojen roku 1530 k nové redakci zemských zřízení, byl jeho obsah zkrácen na 31 článků. Byly vypuštěny např. články o dani.

²⁷ JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. 3. Vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 69.

²⁸ Tamtéž.

Dalším doplňkem byla Smlouva o ručnicích, která byla připojena k zemskému zřízení roku 1524. Tato smlouva rekapitulovala dříve vydané policejní předpisy o užívání střelných zbraní. V úvodu této smlouvy se pravilo, že „ručnice jest braň velmi ukrutná a tak nekřesťanská i nemužská, více ke zlému nežli k dobrému, neb se jimi mnoho nestatečných a nerozšafných mordův (i těm, ktož se s nimi obírají) přihází“, a proto je „dobře a chvalitebně v tomto království té střelby zlé užívání zapovědíno“.²⁹ Z obsahu lze spatřovat snahu o prevenci možných poranění a usmrcení člověka střelnou zbraní. Též zde byl podrobně upraven zákaz nošení střelných zbraní, byla zde řešena procesní stránka věci a stanoveny přísné tresty za porušení tohoto zákazu.³⁰

Třetím doplňkem byla Smlouva o hory a kovy z roku 1534, která přinesla nové rozdělení výtěžku horního regálu. Podíl panovníka na výtěžku dolování (tzv. urbura),³¹ původně stanovený na každý osmý koš rudy, byl touto smlouvou snížen na každý desátý koš rudy.

Stavům bylo přiznáno právo na tzv. nižší kovy, ke kterým se řadily cín, železo, měď, olovo a rtuť, s právem urbury, jejíž výše vzrostla o polovinu z panovníkovy urburní dávky. Do budoucna stavům zůstal zachován velký desátek z výtěžku exploatace barevných kovů a železa. Na základě toho vznikl stavovský horní regál. Pokud se jednalo o drahé kovy, zlato a stříbro, platil královský horní regál.³²

Smlouva přinesla i změny v báňské správě. Horní orgány se nadále dělily, jak tomu bylo doposud, na ústřední orgány, které představoval mincmistr a mincovní úředníci. Dále zde byly orgány společné pro panovníka i vrchnost, které představoval desátník a přepalovač.

²⁹ Viz tamtéž, s. 70.

³⁰ ADAMOVIČ, K., SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk 2010, s. 94.

³¹ K urbuře velmi podrobně ADAMOVIČ, K., KNOLL, V., VALEŠ, V. et al. *Polozapomenuté právní instituty*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 34 an.

³² JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. 3. Vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 72.

V poslední řadě zde byly ostatní orgány, představované rychtářem a přísežnými, kteří byli podřízeni pouze vrchnosti.³³

Smlouva o hory a kovy platila pouze v Čechách. Báňské poměry na Moravě byly upraveny Ferdinandem I. až v roce 1562, a to tak, že u vech dolů upustil na dobu šesti let od vybírání urbury s tím, že zde uplatnil principy jáchymovského horního řádu.³⁴

Poslední doplněk tvoří traktát královského prokurátora Jakuba Menšíka z Menštejna O mezích, hranicích, soudu a rozepři mezní, který byl připojen k zemskému zřízení roku 1600. V tomto traktátu je ještě zachyceno obyčejové právo, kterým se řídilo rozhodování sporů o hranice pozemků.

Mezní soud byl tvořen purkrabím Hradu pražského, který mu předsedal společně se dvěma přísedícími z nižší šlechty a dvanácti šlechtici z místa sporu či jeho nejbližšího okolí. Před rokem 1567 mezi těmito přísedícími mohli být i prostí sedláci. Soudu se též účastnil mezní písař, který vedl soudní registra, a mezní rychtář. Mezní soud zasedal vždy na místě sporu jako soud výjezdní.³⁵

Text traktátu se dělí na 91 paragrafů. Tímto spisem bylo kodifikováno celé řízení před mezním soudem.

³³ Tamtéž.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Tamtéž, s. 74.

2. Městské trestní právo³⁶

V 16. století došlo vedle kodifikace zemského práva také ke kodifikaci v oblasti práva městského s platností pro celé české království.

Jako pramen městského práva můžeme považovat zakládací listinu, městské privilegium, které město obdrželo od svého zakladatele. Obsahem privilegií bylo v podstatě právo na vlastní výkon správy a soudnictví. Měšťané současně dostávali tzv. sdělení, kam se mají obracet se svými žádostmi o právní naučení, resp. které z měst je pro ně vrchním právem. Také praxe městských soudů nám dokladuje, že i zde se vytvářelo městské právo.

Vývoj městského práva souvisí rovněž se středověkou kolonizací ze strany německých příslušníků, spojenou se zakládáním měst ve 13. století.³⁷ Díky této okolnosti došlo k rozsáhlé recepci práva, které bylo obsaženo v tzv. Saském a Švábském zrcadle.

V Čechách a na Moravě vznikly dvě hlavní oblasti městského práva: oblast práva magdeburského a oblast práva švábského.³⁸ Konzervativnost magdeburského práva, projevující se zejména orientací na starší právní obyčeje a nepřizpůsobením se novým ekonomickým potřebám, vyvolala situaci, že již od husitského hnutí začalo nabývat převahy právo oblasti staroměstské, které lze nazývat českým městským právem.

Ekonomický rozvoj měst, jejich významný podíl na hospodářství státu a samozřejmě i jejich politický a vojenský význam byl hlavním důvodem pro potřebu kodifikace městského

³⁶ Tato kapitola vychází zejména z MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 108-110; MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 35-39.

³⁷ K tomu také srv. VOJTÍŠEK, V. Z právních dějin československých měst. In: *Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška*. Praha 1953, zejména s. 430-431; HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha 1989, s. 236-237; HOFFMANN, F. *České město ve středověku*. Praha 1992, s. 247-248; KLABOUCH, J. *Staré české soudnictví (jak se dříve soudovalo)*. Praha 1967, s. 217.

³⁸ Srv. HAAS, A. Právní oblasti českých měst. *Časopis Společnosti přátel starožitností*. Praha: ISV, Tira, 1952, roč. 60, s. 15-24; HOFFMANN, F. K oblastem českých práv městských. *Studie o rukopisech*. Praha. Archiv Akademie věd České republiky, 1975, roč. 14, s. 27-67. Avšak v této souvislosti je třeba připomenout, že oblast švábského práva v podstatě v českých zemích neexistovala. Proto se práce zabývá pouze právem magdeburských a právem staroměstským.

práva. Až do první kodifikace bylo městské právo nejednotné včetně jurisdikce jednotlivých měst.

Nejenom měšťané ale i samotná šlechta měla zájem na kodifikaci městského práva, neboť i ona sama vystupovala jako strana ve sporech před městskými soudy. Proto záhy po přijetí Svatováclavské smlouvy roku 1517 došlo roku 1523 k usnesení zemského soudu o vypracování zákoníku městského práva.

Pro práci na zákoníku byla vytvořena speciální komise, z níž nejvýznamnějším členem byl Brikkí z Licka, který své dílo „Práva městská“ dokončil roku 1534. Jednalo se o úpravu a překlad starší právní památky městského práva – brněnské právní knihy písaře Jana. I když toto dílo nebylo považováno za oficiální kodifikaci, došlo k jeho vydání tiskem a bylo užíváno ze strany městských soudů jako záznam platného městského práva.

Již v první polovině se jeví Brikkího dílo jako nedostatečné a úsilí o kodifikaci městského práva nadále pokračuje. Zemský sněm opět ustanovuje komisi, která tuto kodifikaci má realizovat. Roku 1558 se objevuje první psaná předloha, sčítající 321 stran, jejímž zdrojem bylo právo Starého města Pražského. Zřejmě již v tomto případě byl autorem tohoto návrhu Pavel Kristián z Koldína. Ten také měl poté rozhodný podíl na konečné podobě zákoníku, který byl vydán tiskem roku 1579 pod názvem „Práva městská království českého“.

Při vypracování zákoníku použil Koldín právo zemské a usnesení zemských sněmů a recipoval také právo římské.

Český král Rudolf II. zákoník sankcionoval a roku 1580 apelační soud prohlásil zákoník závazný pro soudní praxi.

Územní platnost zákoníku nebyla z počátku úplná, ale postupem doby se ho používalo v rámci celé České koruny. Jako poslední města řídící se magdeburským právem – Litoměřice

a Louny – odmítající závaznost nového zákoníku, prohlásila až roku 1610, že nadále budou uznávat pouze Koldínův zákoník.

Některá ustanovení Koldínova zákoníku platila až do 19 století. Poslední podstatná část zákoníku o právu majetkovém byla zrušena roku 1811 Všeobecným občanským zákoníkem.

Trestní právo bylo součástí nejen práva zemského (jak bylo již výše uvedeno), ale i městského. Ve svém vývoji se obě tato práva k sobě velmi přiblížila. Městské právo bylo zároveň ovlivňováno ze strany šlechty, což je patrné například ve skutečnosti, že zákoník městského práva z roku 1579 byl přijat na zemském sněmu, tedy se souhlasem šlechty.

Také městské právo jak tomu bylo u práva zemského, chránilo feudální společnost, právní řád a stát.³⁹ To se projevovalo v celé řadě deliktů.

V případě Koldínova zákoníku bylo trestní městské právo zakotveno v jeho posledních dvanácti kapitolách. První kapitola XLVII. nesoucí název „O pokutách a rozličných trestáních na přestupky řádu a práva“ je tvořena články M.I. až M.XLIII. a N.I. až N.X. Koldín zde definuje trest, jako přísnou pomstu, „již k ztrestání přicházejí všelijací veystupkové lidští“. Kromě ustanovení obecné povahy stanovujících způsoby zavinění, druhy trestů a jistých pravidel o jejich ukládání obsahuje kapitola i skutkové podstaty některých trestných činů – např. crimen laesae majestatis, rouhání, cizoložství, smilstvo, znásilnění.

Druhá kapitola nazývajcí se „O kvaľtu, veyboji a autoku“ obsahuje články N.XI. až N.XLIX. a O.I. až O.XIV. Zde jsou obsaženy skutkové podstaty nejen násilných trestných činů, jako byl útok, výtržnost, výboj, vražda, ale též trestných činů čarodějnictví, obchodování s lidmi, podvod, přijímání úplatků, svatokrádež apod.

³⁹ Srv. MALÝ, K. K českému trestnímu právu 15. - 16. století. *Rozpravy Československé akademie věd*. Roč. 72, sešit 4, Praha 1962, s. 8-9; K tomu také srv. MALÝ, K. K některým obecným otázkám trestního práva městského v 16. století v Čechách. In: Malý, K. *Městské právo v 16. - 18. století v Evropě*. Praha 1982.

Ve třetí kapitole XLIX. „O žhářích paličích, o pohružkách z strany pálení i také o skutku, a o hašení ohně“, tvořené články O.XV. až O.XXX., se kromě ustanovení o žhářích a povinnostech lidí při požárech setkáváme se skutkovými podstatami trestných činů nesouvisejících, jako jsou zneužití pravomoci úřadu, šibalstva, srozumění s odpůrcem, zahánění stáda, pomoc zločincům.

Čtvrtá kapitola L. „O krádeži aneb o zlodějství“ je tvořena články P.I. až P.XXII. Tato kapitola obsahuje ustanovení o krádežích a loupežích a také ustanovení o tom, že člověk zachovalý, pokud je nařčen z trestného činu, který mu nelze spolehlivě prokázat, může se očitit přísahou. V tomto případě se zde objevuje vliv původního zvykového práva.

V páté kapitole „O rozličných veystupcích aneb zavinění lidí“, tvořené články P.XXIII. až P. XXXII., se Koldín zabývá trestáním skutků, které sice nejsou popsány jako trestné, ale jsou skutky zlými, škodlivými či proti Pánu Bohu. Označuje je „crimina extraordinaria“, čili zločiny mimořádnými a nabádá soudce, aby je trestali po zásluze a dle svého uvážení. Odůvodňuje to tím, že „Jsau mnohé viny a lidská provinění, kteráž nemohau všecka vyslovena býti, a na kteráž žádných jistých pokut právo uloženo není“.

Šestá kapitola LII. pod názvem „O pychu“ je tvořena články Q.I. až Q.V. Podle Koldínova zákoníku za pych bylo považováno „kdož by komu lesy, lauky, stromoví, keř vinný přesekal; v řekách, potocích, struhách, tůních, haltěřích, v poltrubích ryby aneb raky lovil a lapal; aneb po záповědi kdo komu po jakýchžkoli gruntech krom cet a stezek svobodných jezdil a chodil“. Také je zde stanoven zákaz ničení či přesouvání mezních kamenů. V kapitole jsou obsažena i ustanovení o trestnosti některých nesouvisejících činů jako byla pomoc vězňům v útěku, překažení manželství, potrat apod. Také je zde stanoven povinnost zabránit ve svém domě komukoliv v páchání hříchů proti Pánu Bohu, jako jsou smilstvo, cizoložství či ožralství.

Kapitola sedmá „V pokutu zmatku upadají tito“ obsahuje články Q.VI. až Q.XI., kde jsou zakotveny ustanovení o tom, které činy jsou považovány za zmatek, což bylo „patrné práva zlehčování, tj. všetečnou nevážností usilovati o to, aby kvůli jeho neřízený pořádek práva se jako zmátl“.

V osmé kapitole LIV. pod názvem „O nářku cti“ tvořené články Q.XXII. až Q.XXXVI. Je věnována pozornost ochraně cti před urážkami. Tento delikt byl řešen celkem dvaceti sedmi články, z čehož je patrné, jak důležitá byla pro tehdejšího člověka čest a jeho postavení ve společnosti.

Kapitola devátá „O zhanění“ tvořená články R.I. až R.IX. souvisí velmi úzce s předchozí kapitolou. Rozdíl mezi zhaněním a nářkem cti byl zejména patrný v intenzitě nařčení. Zhaněním nemuselo dojít ke ztrátě cti.

Další desátá kapitola LVI. „O cedulích zrádných“ obsahuje články R.X. až R.XII. V zemském právu se pod pojmem zrádné cedule označovaly letáky proti stavovské vládě. V městském právu je tento pojem chápán širěji. Nejedná se jen o letáky, ale i spisy, knihy, písně a je v zásadě jedno koho napadají.

V jedenácté kapitole LVII. „O škodách a o jiném k tomu podobném od jedněch druhých z aumysla, chtěním, aneb nechtěním ubližování“ jsou zakotveny články R.XIII. až R.XXX. a S.I. až S.XVI. Lze říci, že je zde poměrně široce popsáno, co je považováno za škoudu a jakým způsobem může vzniknout.

Poslední, dvanáctá kapitola LVIII. „O trápení aneb útrpném právu, a o popravách“ obsahuje články S. XVII. až S.XXX. a T.I. až T.XIII. Tato kapitola obsahující pravidla a postup při užití útrpného práva, zároveň stanovuje několik obecných pravidel o provádění poprav a též ustanovení o tom, že pokud by byl někdo uvězněn pro delikt a nebylo-li proti němu vznešeno do tří dnů obvinění, měl být propuštěn.

Koldínův zákoník rozlišoval mezi řízením trestním a civilním, ve kterém nabývala v 16. století rozhodující úlohu tortura.⁴⁰ Tortura byla hlavně užívána proti obžalovaným, kteří pocházeli z nižších společenských vrstev. Rozhodnutí o uložení tortury náleželo soudu. Koldín ve svém zákoníku varuje před ukvapeností a upozorňuje na relativní cenu vynuceného přiznání. Vyznání na mučidlech byla zapisována zvláštními písaři do smolných knih. Výpověď na mučidlech byla považována za rozhodující důkaz a přiznání obviněného za korunu důkazů.

Pokud byl někdo ve výpovědi na mučidlech označen jako spolupachatel, musel se snažit při konfrontaci v mučírně dosáhnout toho, aby vyslýchaný své obvinění odvolal, popř. aby tak učinil před popravou, neboť jinak nařčenému hrozilo rovněž vyšetřování na mučidlech. Od Svatováclavské smlouvy z roku 1517 byla zavedena praxe, že zločinci obviňující osoby šlechtického stavu mohli být vyslechnuty jen za jejich přítomnosti.

V Koldínově zákoníku druhy mučení nebyly kodifikovány a jejich užití záleželo na vynalézavosti městských soudců. Avšak běžně se praktikoval postup, který začínal psychickým nátlakem a končil natahováním na žebřík či skřípec. Vzhledem k tomu, že popud k zahájení řízení vycházel stále ještě ze soukromé iniciativy žalobce, nesl tento i majetkovou odpovědnost za případnou škodu, kterou by mučení přineslo obžalovanému v případě, že mu zločin nebyl prokázán. Stejně tak odpovídal i za poškození zdraví či za život vězně, který byl na podkladě jeho žaloby vězněn či odsouzen do vězení. Tato odpovědnost se popř. přenášela i na městské rychtáře, kteří měli na starost výkon trestu vězení.⁴¹

⁴⁰ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945. 4. vydání.* Praha: Leges, 2010, s. 121.

⁴¹ Tamtéž.

Řízení před městskými soudy se mělo vést vždy v českém jazyce.⁴² Procesní ustanovení nalezneme na různých místech zákoníku, ale základní ustanovení jsou soustředěna především v kapitole IV. až XV. a v kapitole LVIII.

Koldín si byl vědom nelehkého postavení podezřelého před soudem v trestním řízení. Z tohoto důvodu nabádal soudce, aby ve snaze potrestat škodlivé jednání a dalšímu takovému zabránit neopomenuli, dříve než někoho odsoudí, pečlivě prověřit všechny činy i zavinění.⁴³

Ještě před vynesením rozsudku měl být pachatel řádně vyslechnut. Měla mu být dána možnost se obhajovat, aby nemohl být odsouzen jen na základě možné nepravdivé informace či z nařčení svých nepřátel.⁴⁴

Právo dokazovat svou nevinu měl i pachatel, jehož provinění bylo zřejmé a všem známé.⁴⁵ Zvláště pilně a bedlivě měli soudci vyšetřovat ty trestné činy, na které se vztahovaly tresty ve formě ztráty cti, statku a trest smrti. Zvláště u hrdelních deliktů neměli soudci ve své činnosti pospíchat, aby něco neopomenuli.⁴⁶

Proti rozhodnutí městského soudu bylo možné podat odvolání v podobě žádosti o naučení k vrchnímu právu, tzn., že se v soudní praxi odvolávalo z vrchnostenských vesnic a měst do města jim nejbližší určeného a od něj posléze do města královského. Roku 1350 a 1352 na Moravě markrabí Jan ustanovil vrchními soudy Brno a Olomouc a zakázal se odvolávat za hranice. V roce 1387 stejné rozhodnutí pro Čechy učinil Václav IV. a za vrchní soudy byly určeny Staré město a Litoměřice. Od roku 1548 se odvolávalo k nově zřízenému apelačnímu soudu.

⁴² Čl. B.VIII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 43.

⁴³ Čl. M.XXI. tamtéž, s. 305.

⁴⁴ Čl. M.XXII., tamtéž, s. 305-306.

⁴⁵ Čl. M.XXV., tamtéž, s. 306.

⁴⁶ čl. M.XXIII – M.XXIV. tamtéž, s. 306.

Odvolací řízení bylo jednoinstanční. Odvolání v trestním procesu mělo odkladný účinek a podávalo se písemně. Proti odvolacímu rozsudku dalších opravných prostředků již nebylo. Odsouzenému zbývala poté pouze žádost o milost, jejíž udělení náleželo jen králi. Odvolací lhůta k vrchnímu právu byla zpravidla nejdéle čtrnáctidenní, u žádosti o milost šest neděl.⁴⁷

Apelační soud mohl svým rozhodnutím zrušit, potvrdit nebo změnit rozhodnutí soudu první instance, to znamená, že mohl i sám. Soud rozhodoval v časovém horizontu zpravidla čtyř až pěti neděl. Lhůta na podání k reviznímu řízení byla desetidenní. Odvolání mělo odkladné účinky, revize nikoliv.⁴⁸

⁴⁷ KLABOUCH, J. *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. Praha: Orbis, 1967, s. 250-251.

⁴⁸ ADAMOVÁ, K. a kol. *Dějiny českého soudnictví do roku 1938*. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005.

4. K vybraným deliktům stavovské monarchie

4.1. Delikty namířené proti státu, panovníkovi a úředníkům

Do této skupiny patřily delikty, které představovaly útok na život panovníka, jeho družinu a úředníky, zároveň také delikty, které představovaly urážku krále, jeho domu, jeho listů, odboj proti jeho rozkazu, útěk od vojska, odpírání vojenské služby či vojenská služba proti státu v nepřátelské armádě, vzpoura, přivedení nepřátelského vojska do země, přechovávání nepřítele, zrazování tajemství nepříteli a podobně.⁴⁹

4.1.1. Crimen laesae majestatis

Delikt crimen laesae majestatis byl namířen proti panovníkovi, jako představiteli státu. Pro jeho vývoj v době předhusitské⁵⁰ lze označit dvě období. V prvním, kdy dochází k upevňování státu a postavení panovníka, jsou útoky proti němu vnímány jako delikty proti vládnoucímu rodu, rodině vladaře či proti němu osobně. V druhém období tj. od 12. století útok proti králi je vnímán jako útok proti státu, který reprezentuje a stíhání pachatele se stává veřejnou záležitostí. V tomto případě netrestá pachatele panovník ale stát. Stíhání tohoto deliktu přestává mít soukromoprávní charakter, jak tomu bylo v předcházejícím období. Na pachatele podává žalobu stát a to ex offio.⁵¹

Ochranu královské důstojnosti převzalo také období stavovské monarchie. Trestem byla ztráta hrdla a statků. Potrestání viníka bylo záležitostí panovníka. Král sám rozhodoval o

⁴⁹ STIEBER, M. *Dějiny veřejného práva v střední Evropě*. Kniha třetí: Právo trestní, Praha 1933, s. 32.

⁵⁰ K tomu srv. MALÝ, K. Zločin urážky panovníka v českém právu doby předhusitské. *Právněhistorické studie*. XV, Praha: Academia 1971, s. 141 a n.

⁵¹ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 55.

uložení a provedení trestu a z jeho pověření jeho rozhodnutí vkládali do zemských desek nejvyšší královští úředníci.⁵²

Za urážku panovníka nebyla považována jen zrada, ale i verbální urážka královské důstojnosti a nebylo podstatné ani to, že byla spáchána na zemřelém panovníkovi.

S rozvojem ochrany královské moci se setkáváme za panování Ferdinanda I., což souviselo s jeho vítězstvím nad stavovským povstáním v roce 1547. V zemském zřízení z roku 1549 je vedle faktického posílení panovníkovi moci zároveň právně zakotvena její zvýšená ochrana.⁵³

Podle K. Malého tato nová úprava nebyla bezprostředně závislá na starších právních předpisech. Samotné odůvodnění nové úpravy panovníkem, který odkazoval na starobylost ochrany královské důstojnosti a klad její původ do období vlády Jiříka z Poděbrad je dle K. Malého sice v zásadě oprávněná, avšak byla především vyvolána politickou situací.⁵⁴

Nové, prosazené Ferdinandem I., pojetí ochrany panovníka, znamenalo ohromný průlom do dosavadního chápání a jeho prosazení bylo možné za situace výrazného posílení královské autority.⁵⁵

Také v právu městském, ovlivněným římským právem, nalezneme zločin *crimen laesae majestatis*. Osoba panovníka zde však nebyla zmíněna. Právo městské poskytuje ochranu státu, resp. městům před rozvrácením nebo jeho ohoržením v případě útoku.

⁵² Tamtéž, s. 56.

⁵³ MALÝ, K. K českému trestnímu právu 15. - 16. století. *Rozpravy Československé akademie věd*. Roč. 72, sešit 4, Praha 1962, s. 39.

⁵⁴ Tamtéž, s. 39 -40.

⁵⁵ Tamtéž, s. 40.

Zemské právo

V zemských zřízeních byl tento delikt zakotven až po první stavovské porážce Ferdinandem I. jak bylo již výše popsáno. Delikt urážky majestátu je zakotven v zemském zřízení z roku 1549 v ustanovení článku A 4-9 pod nadpisem „*Artikulové o důstojství, mocnosti a saudu JM Královské*“.⁵⁶

Čl. A 4

„Item. Předkem JMt královská ráčí míti moc a vrchnost, jakož jsau to předešlí králové čeští mívali, nad tím nade vším, což k dobrému, užitečnému JMti královské a JMti dědicuov a všech obyvateluov tohoto království obecnému dobrému jest, to řídit, puosobiti a spravovati potud, pokudž by řáduom, právuom, svobodám, privilejím, zřízením zemským na škodu a ublížení nebylo.“⁵⁷

Návrh Ferdinanda I., který byl obsažen ve sněmovní propozici z 25. srpna 1547 byl přijat sněmem a královská ochrana byla ve sněmovním usnesení určena obsahem jejích dvou základních prvků: moci a vlastní moci vládní a výkonné. Toto usnesení se stalo podkladem výše uvedeného článku A. 4 o královské důstojnosti a představuje jakousi preambuli následujících článků, které pojednávají o moci panovníka.⁵⁸

V tomto článku je obecně formulován rozsah královské moci, která je omezena pouze pro případný rozpor s právy, svobodami, privilegii a zemskými zřízenými. Moc panovníka mohla být omezena pouze zákonem nebo výsadami šlechty. Deliktu urážky majestátu by se dopustil ten, který by omezil královskou moc mimo hranice v ustanovení zakotvené.

⁵⁶ Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1, Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 136-138.

⁵⁷ Čl. A 4. Zemské zřízení 1549. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 136.

⁵⁸ MALÝ, K. K českému trestnímu právu 15. - 16. století. *Rozpravy Československé akademie věd*. Roč. 72, sešit 4, Praha 1962, s. 41.

Sněmovní propozice se stala základem dalších článků A 5 až A 9. Propozice prohlašovala za útok proti královské důstojnosti ty body opozičního návrhu⁵⁹, které se týkaly: organizování protikrálovské opozice; svolávání krajských sjezdů bez svolení krále; zvýšení vlivu šlechty na obsazování míst zemských soudců a úředníků; omezení královské soudní moci; vojenské služby proti králi.⁶⁰

V prohlášení Ferdinanda I. byly všechny tyto požadavky zamítnuty a prohlášeny za urážku královského majestátu. Avšak některé z nich se dostaly v podobě trestněprávních předpisů právě do zemského zřízení z roku 1549, jako skupina právních norem, které poprvé v zákoně stanovují ochranu královské důstojnosti.⁶¹

Ze širokého okruhu jednotlivých druhů trestné činnosti namířené proti královskému majestátu se do Zemských zřízení 1549 dostaly pouze dvě skutkové podstaty. Článkem A 5 bylo zakázáno svolávat zemské sněmy a krajské sjezdy pod trestem smrti. Avšak svolávání krajských sjezdů nebyla žádná novinka, neboť již od roku 1528 si Ferdinand I. vymohl na zemském sněmu, že krajské sjezdy se mohou konat jen s jeho souhlasem. Avšak za novum lze brát skutečnost, že svolávání krajských sjezdů je považováno za útok na královský majestát a je za tento čin stanoven trest smrti.⁶²

Další skutková podstata trestného činu byla zakotvena v článku A 8, kterým byly zakázány úmluvy a spolčení proti panovníkovi. Ustanovení článku A 8 představuje završení snahy panovníka o úplné podlomení politické aktivity šlechty. Zákaz postranních zápisův –

⁵⁹ Prátelecké snešení z roku 1547. Srv. TIEFRUNK, K. *Odpor stavů českých*. Praha 1872, s. 364 a n.

⁶⁰ MALÝ, K. K českému trestnímu právu 15. - 16. století. *Rozpravy Československé akademie věd*. Roč. 72, sešit 4, Praha 1962, s. 41.

⁶¹ Tamtéž, s. 41-42.

⁶² Tamtéž, s. 44.

uzavírání dohod a puntování – spolčování, představoval v podstatě zákaz protikrálovské opozice a jejího utváření.⁶³

V ustanovení článku A 5 je výslovně zakotven zákaz svolávat sněmy a krajské sjezdy pod sankcí trestu smrti.⁶⁴ Při určení trestu smrti je zde stanovena výjimka v tom směru, že trest smrti byl určen „pouze“ pro ty viníky, kteří byli z uvedené trestné činnosti usvědčeni.

V ustanovení článku A 6 je zakázáno vměšovat se do obsazování zemských úřadů a osob do zemského soudu.⁶⁵ Tato pravomoc přísluší dle tohoto ustanovení pouze králi.

Ustanovení článku A 7 mimo jiné tam uvedené,⁶⁶ potvrzuje, na základě právního předpisu vydaného Karlem IV., zásadu, že každý byl obviněn na svém vlastním právu – tedy podléhal jurisdikci svého stavu.

Souhrn skutkových podstat, v zřízení zakotvených a utvářejících delikt urážky majestátu, nepokryl ještě všechny druhy trestné činnosti, které tento pojem vytváří. Nadále se ještě proto uplatňovalo obyčejové právo a soudní nálezy. Soudní praxe totiž do tohoto pojmu

⁶³ „Item, Na témž sněmu obecním, téhož léta a dne, na tomto jsme se také stavové snesli: Aby žádných postranních zápisuov a puntování od žádných osob z stavu neb z stavuov v tomto království proti JMti královské, dědicuom, a budúcím králuom českým, a proti řádu a právu se nedálo, nyní i na budúci věčné časy. Pakli by se toho přes to kdožkoli dopustil a naň to shledáno a uvedeno bylo, an se v postranní zápisy a puntování dává, ten aby hrdlo ztratil.“ Čl. A 8. Zemské zřízení 1549. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 138; srv. MALÝ, K. K českému trestnímu právu 15. - 16. století. *Rozpravy Československé akademie věd*. Roč. 72, sešit 4, Praha 1962, s. 43-44.

⁶⁴ „...žádných sněmuov a sjezdův krajských obecních bez povolení JMti královské, pod nižádnými vymyšlenými spuosoby nepokládali a nepokládali, a to pod pokutau hrdla ztracení, na kohož by se to pokázalo a provedlo.“ Čl. A 5. Zemské zřízení 1549. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 136.

⁶⁵ „Item. Též na témž sněmu obecním, kterýž držán byl na Hradě pražském léta v auterý před svatým Bartolomějem, což se úřadů zemských rozdávání a osob do saudu zemského dosazování dotýče, na tomto jsme se stavové snesli: Poněvadž jest to vžycky předešle bývalo, že jest JMti královská s radou úřednikuov a saudcí zemských úřady zemské dávati a osoby do saudu zemského, Čechy hodné, dosazovati ráčil, toho se při zřízení zemském a privilejích zuostavuje. A JMti královské v to vkračováno a saháno býti nemá.“ Čl. A 6. Zemské zřízení 1549. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 136 -137.

⁶⁶ „... I poněvadž prvě Zřízení zemské to v sobě tak obsahuje a zavírá: že z nářku cti každý toho vůli má před JMti královskau (když by v zemi býti ráčil) obeslati neb pohnati, aneb před saud zemský, protož se toho při témž zřízení zemském (jakž v sobě obsahuje) zuostavuje. [...] Poněvadž zřízení zemské císařem Karlem učiněné to v sobě zavírá, že každý ne jinde na svém právě o hlavu sauzen býti má, totižto zemenin na zemském, man na manském a měštěnin na městském právě.“ Čl. A 7. Zemské zřízení 1549. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 137-138.

zahrnovala další jednání – „neuposlechnutí královských příkazů zemským úředníkem, podávání sněmovních propozicí s protikrálovskou tendencí či nevážné mluvení o císaři“.⁶⁷

Soudní praxe ukazuje na to, že se neomezovala jen na ukládání trestu smrti, který byl stanoven v zemských zřízeních. I když hlavním trestem byl trest smrti, panovník měl právo odložit výkon rozhodnutí jak celého či z části a mohl uložit alternativní trest, jako byl trest vězení, zákaz dalšího jednání proti králi apod.⁶⁸

Až v Obnoveném zřízení zemském z roku 1627 se delikt urážky majestátu rozšířil jako do druhů jednání pod něj spadajících, tak co do jeho potrestání.⁶⁹

Městské právo

Delikt *crimen laese majestatis* se nachází i v ustanovení městského práva a to v podstatě pod výlučným vlivem římského práva. Delikt je zakotven v ustanovení M XXII Práv městských království českého.

Čl. M. XXVII.

„Crimen laesae majestatis, tj., kdyžby někdo usiloval o bezhrdlí své vrchnosti; aneb lstně přemýšlel o zkázu své vlasti, o zkázu obecného dobrého, jakýmž pak koli způsobem, skutkem aneb raddau to by před sebe bral; aneb žeby nepřátelům tajné rady pronášel, s nimi se puntoval, své vlasti obyvatele aneb spolu měšťany prozrazoval, nepřátely fedroval; summau, kdož by se za odpovědníka, zhaubci zemského aneb za nepřitele království tomuto postavil: ten takový za starodávna perduellio aneb perduellis slaul, tj., zrádce. Takový zemský zhaubce hrdlo ztratiti má. Také na takového každý bude moci sáhnauti, jako zjevného psance

⁶⁷ MALÝ, K. K českému trestnímu právu 15. - 16. století. *Rozpravy Československé akademie věd*. Roč. 72, sešit 4, Praha 1962, s. 49.

⁶⁸ Tamtéž s. 52.

⁶⁹ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 57.

*aneb zjevného zhaubce zemského; neb ten takový ve všechny pokuty, kteréž jsau o moci, již jest upadl.*⁷⁰

Za urážku panovníka je zde považováno: usilování o zavraždění vrchnosti; úmysl způsobit zkázu vlasti či obecného dobrého, ať již je spáchán skutkem či radou; dávání tajných rad nepřátelům; spojenectví s nimi; zrada spoluměšťanů, podpora nepřátel. Pachatel těchto skutkových podstat je považován za zrádce a prohlašován za zemského zhaubce a opovědníka. Za tento čin byl stanoven trest smrti.

Městské právo stanovuje povinnost pronásledovat každého nepřítele, který loupežemi, ohněm nebo jakkoliv jinak škodí zemi. Pokud by někdo někomu v takovém pronásledování bránil či mu pro to vyhrožoval, byl považován za pomocníka nepřátel.

V ustanovení se projevuje zejména ochrana státu; ochrana osoby panovníka jako samotného zde není uvedena. Tato rozdílnost oproti právu zemskému byla způsobena jednak rozdílným postavením obyvatel měst ve společenské a politické struktuře státu a dále i odlišnými podmínkami vzniku ustanovení v zemském právu. Zatímco do zemských zřízení se dostalo jako trestněprávní ochrana panovníkových výsad, v městském právu je pouze součástí systému trestního práva.⁷¹

⁷⁰ Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 307.

⁷¹ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 58.

4.1.2. Zrádné cedule

Vedle panovníka byli trestně chráněni další osoby tvořící ústřední aparát – úředníci zemští. Postavení těchto úředníků bylo založeno na panovníkových privilegích, zvykovém právu a ustanoveních zemských zřízení. Vedle zemského sněmu a zemského soudu většího tvořili základnu politické moci stavů.⁷²

První právní úpravu trestního stíhání letákové agitace nacházíme ve stížnosti z roku 1498, ve které se správcové českého království obracejí na panovníka Vladislava II. V následujícím roce bylo poté na zasedání zemského sněmu přijato usnesení, se souhlasem všech stavů, které prohlašovalo letákovou agitaci za trestný čin.⁷³

Zemské právo

Ve Vladislavském zřízení zemském se tento delikt vyskytuje v ustanovení čl. 416.⁷⁴ Jedná se vlastně o převzetí sněmovního usnesení z roku 1499. Článek je namířen proti městům, což je patrné z jeho obsahu. Je patrné, že města ve svém politickém boji proti šlechtě

⁷² Tamtéž, s. 60.

⁷³ Tamtéž, s. 60-61.

⁷⁴ „... někteří zlí a nešlechtní lidé cedule zrádné, nešlechtné a hanlivé na všechny stawy tohoto králowstwíe, i také na pány a úředníky zemské spisující, zrádně, nešlechtně a pokútně lepali, kladli a metalí sú: kterúžto tak zrádnú a nešlechtnú věc páni J M, vládyky a Pražané wážíe s pilností, a chtiece zastawiti a přetrhnúti, aby takowí zlí, zrádní a nešlechtní lidé w tomto králowstwí prospěchu mieti nemohli, takto o tom [...] Kdobykoliwěk po tento čas z kteréhokoli stawu a powahy člověk w takowé zradě a nešlechtnosti postižen a w prawdě nalezen byl, ježtoby takowé zrádné a nešlechtné cedule spisowal, lépal, neb metal a kladl, aneb takowých cedulí nešlechtných která příčina byl: že takowému každému má hledieno a saženo býti jako k nešlechtnému člověku, a takowý každý bez milosti má štwrcen býti jako zrádce. A ktoby pak, najda takowú zrádnú ceduli, hned jie neztrhal, a jie komu jinému ke čtení neb k ohledání podal aneb poslal, a w tom byl skutku (že jest to učinil) postižen a shledán: ten má seděti rok u wěži bez milosti, a o takowého žádného se žádným přimlúwati nemá zjewně ani tajně. A w tom roce byloliby naň shledáno a uswědčeno, že jest on tu ceduli sám spisowal neb kladl a lépal, tehdy takowý má trpěti pokutu swrchu dotčenú, tj., že má štwrcen býti, jako zrádce. W quaternu památném léta 1499, w pátek po swatém Matěji (= Mart.). Čl. 416 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 194-195.

se přiklonila i k letákové agitaci proti vládě, jejíž autorita byla tím značně ohrožena. Ustanovení tohoto článku tomu mělo zabránit.⁷⁵

Systematické zařazení článku mezi skupinu článků,⁷⁶ které chrání nejdůležitější zájmy feudálů, jasně dává na srozuměnou jeho důležitost.⁷⁷

V ustanovení jsou obsaženy dvě skutkové podstaty. První skutkovou podstatu představuje sepisování, vylepování a rozšiřování letáků, jejichž obsah je namířen proti stavům, pánům a zemským úředníkům. Na pachatele bylo hleděno jako na zrádce a podle ustanovení byl za tento delikt stanoven trest rozčtvrcení.

Druhou skutkovou podstatou trestného činu představovalo rozšiřování letáků případným nálezcem. Za tento delikt byl stanoven rok vězení. Tento trest mohl být ale změněn, pokud se zjistilo, že jde o pachatele, který se dopustil činu uvedeného v první skupině.

V prvé skutkové podstatě společným znakem, pro všechny zde uvedené činy, je aktivní úmysl pachatele přímo ohrozit letákovou agitací vládu, zatímco činy uvedené pod druhou skutkovou podstatou mají menší intenzitu nebezpečnosti, neboť k ohrožení zde dochází pouze nepřímou. Rozdíl mezi oběma skutkovými podstatami je patrný i ve výši trestu.⁷⁸

Článek 416 v následujícím období byl pozměněn jen nepatrně. Roku 1547 (20. května) byl znovu potvrzen sněmovním usnesením a nepatrně pozměněný vložen do zemských desk.

Ve sněmovním usnesení se konstatovalo následující:

⁷⁵ MALÝ, K. K českému trestnímu právu 15. - 16. století. *Rozpravy Československé akademie věd*. Roč. 72, sešit 4, Praha 1962, s. 95.

⁷⁶ Čl. 413-416. VZZ.

⁷⁷ MALÝ, K. Vznik trestně právních ustanovení zemských zřízení o poddanských vzpourách. *Universitas Carolina, Iuridica*. roč. 2, č. 2, Praha 1956, zejména s. 147.

⁷⁸ SOLNAŘ, V. *Z dějin českého zemského práva trestního*. Praha 1921, s. 15-16; MALÝ, K. K českému trestnímu právu 15.-16. století. *Rozpravy Československé akademie věd*. Roč. 72, sešit 4, Praha 1962, s. 96.

„...Jakož v těchto předešlých časech někteří zlí a nešlechtní lidé cedule zrádné, nešlechtné a hanlivé na všechny stavy tohoto království i také na pány a ouředníky zemské spisující zrádně, nešlechtně a pokoutně lepalí, kladlí a metalí jsou, kteroužto tak zrádně nešlechtnou věc páni J. M., vladyky a Pražané vážice s pilností a chtějí zastaviti i přetrhnuti, aby takoví zlí, zrádní a nešlechtní lidé v tomto království prospěchu jmíti nemohli, takto o tom z rozkázání Kr. M. a s povolením a dostatečnou vůlí pánuov, rytířstva, Pražan i jiných měst království Českého na sněmu obecním rozkazují, vypovídají a nalézají: kdožby kolivěk po tento čas z kteréhokoli stavu a povahy člověk v takové zradě a nešlechtnosti postižen a v pravdě nalezen byl, ježto by takové zrádné cedule spisoval, lepal nebo metal a kladl anebo takových cedulí nešlechtných která příčina byl, že k takovému každému má hledíno a sazeno býti jako k nešlechtnému člověku a takový každý má bez milosti čtvrcen býti jako zrádce, a kdoby pak najda takovou zrádnou ceduli hned jí nestrhal a jí komu jinému ke čtení nebo k ohledání podal anebo poslal a v tom byl postižen, v skutku že jest to učinil a shledán, ten má seděti rok u věži bez milosti-a o takového žádného žádný se přimlúvati nemá zjevně ani tajně, a v tom roce bylo-li naň shledáno a usvědčeno, že jest on tu ceduli sám spisoval nebo kladl a lepal, tehdy takový má trpěti pokutu svrchu dotčenu, to jest že má čtvrcen býti jako zrádce. A kdožby jí našel a čísti neuměl, má jí ukázati druhému, kterýž čísti umí a přečtouc má jí strhati...“⁷⁹

V této podobě jej nacházíme v článku T 34 zemského zřízení z roku 1549.⁸⁰

⁷⁹ Část sněmovního usnesení, kde je stanoveno co byly zrádné cedule a jaké tresty byly za tento delikt stanoveny, bylo převzato z <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v020/1547/t009700.htm>.

⁸⁰ „...Kdož by kolivěk po tento čas, z kterého koli stavu a povahy člověk v takové zradě a nešlechtnosti postižen a v pravdě byl nalezen, ježto by takové zrádné cedule spisoval, lépal nebo metal a kladl, anebo takových cedulí nešlechtných která příčina byl: že k takovému každému má hledíno a sazeno býti, jako k nešlechtnému člověku, a takový každý má bez milosti čtvrcen býti jako zrádce. A kdož by pak najda takovou zrádnou ceduli, hned jí nestrhal a jí komu jinému ke čtení nebo k ohledání podal anebo poslal, a v tom byl postižen v skutku (že jest to učinil) a shledán: ten má seděti rok u věži bez milosti, a o takového žádného žádný se přimlúvati nemá zjevně ani tajně. A v tom roce bylo-li naň shledáno a usvědčeno, že jest on tu ceduli sám spisoval, nebo kladl a lépal: tehdy takový má trpěti každý pokutu svrchu dotčenau, tj., že má čtvrcen býti jako zrádce. A kdož by jí našel a čísti neuměl, má jí ukázati jinému, kterýž čísti umí, a přečtaue má jí strhati.“ Čl. T 34. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 390-391.

Trestní sankce je zde stanovena obdobně, jako ve článku 416 Vladislavského zřízení. Při porovnání s předcházejícím ustanovením je pozměněn nepatrně a v podstatě až na poslední větu je shodný. Závěrečná věta představuje rozšíření: „*A kdož by ji našel a čísti neuměl, má ji ukázati jinému, kterýž čísti umí, a přečtaue má ji strhati*“, v tom smyslu, že i nálezce, který by neuměl číst (popř. by se na svou negramotnost vymlouval) byl povinen nechat si leták od jiného přečíst a po přečtení „ztrhati“.

Městské právo

Městské právo stíhání letákové agitace převzalo ze zemského práva. Ustanovení o tomto trestním deliktu se nachází v kapitole pod názvem „DE FAMOSIS LIBELLIS“ „O cedulích zrádných“ v článku R. X. až R. XII.⁸¹ Při porovnání ustanovení se zemským právem lze říci, že jde o zdokonalenější a propracovanější ustanovení.

Již v prvním ustanovení týkající se tohoto deliktu je stanovena trestní sankce. Trestem bylo rozčtvrcení.⁸² Obsah zrádné cedule nemohl být napadenému na újmu cti a dobré pověsti, a takový člověk měl právo zahájit pátrání po autorovi.

V dalším článku je výslovně stanoveno, že obsah, který je obsažen v zrádných cedulích nesnižuje čest napadeného. Poškozený měl právo požadovat na městském soudu o opatření na cti a zároveň měl právo zahájit pátrání po autorovi.⁸³

⁸¹ Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 371-372.

⁸² „*Kdožby koli v tom shledán a postizen byl, a to podle práva bylo by na něho prokázáno, žeby cedule zrádné spisoval, lípal, metal, pokautně kladl, aneb takových cedulí zrádných nešlechetných aneb hánlivých příčinou byl: ten takový každý bez milosti jakožto zrádce čtvrcen býti má.*“ Čl. R. X. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 371.

⁸³ *Ten pak, na něhožby a na nepoctivosti jeho cedule takové zrádné se vztahovaly, od práva na své cti opatřen býti má tak, že to, což jest v těch zrádných cedulích napsáno, položeno, a obsaženo bylo, není a býti nemá k újmě a k ublížení jeho cti a dobré pověsti nyní, na časy budoucí a věčné, s takovým doložením: „A mohl-li by ten se uptati toho, kdo jest směl v takovou nepravost a v nešlechetenství se vydati, že se mu v tom právo nezavírá.“ Čl.*

Článek R XII. stanovuje trest i pro osoby, které by našli zrádnou ceduli a nezničili ji či ji předali k přečtení nebo odeslali další osobě. Trestem byl rok vězení, a pokud by se zjistilo, že se jedná o přímého pachatele, následoval trest smrti rozčtvrcení.⁸⁴

Ve druhém odstavci se zde promítá jednoznačně ustanovení zemského práva – druhé redakce z roku 1549 (článek T. 34) kde nálezce, který by neuměl číst, byl povinen nechat si leták od jiného přečíst a po přečtení ho zničit. O situaci, pokud by dotyčný nálezce tak neučinil (čili nedal ho někomu přečíst a poté ho nezničil) dále již ustanovení nehovoří. Je zde patrná absence trestu za toto jednání, jako tomu bylo i u zemského práva.

Ve třetím odstavci tohoto článku se pojem zrádných cedulí rozšiřuje na další písemné projevy jako písně, listové, knihy.

4. 1. 3. Delikt nářku

Soudci a úředníci byli chráněni před tzv. nářkem, tj. před obviněním z podjatosti či nesprávnosti rozhodování. Zároveň také trestně odpovídali v případě, že by se obvinění podařilo prokázat.

Podle K. Malého není vyloučeno, že „tato ochrana byla posledním zbytkem starší formy možné revize nálezu jeho napadením pro nesprávnost, tj. zhaněním soudce, které mělo

R. XI. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 371-372.

⁸⁴ „I. Každý, najda takovou zrádnou ceduli, v níž obyčejně žádný pravým jménem se nepodpisuje, má ji hned strhati, a jiným k ohledání aneb přečtení nemá ji podávati ani odsílati. Pakliby se tak nezachoval, anajda ji i přečta, nestrhal, než s ní se vůkol roznášel, jiným ji k posměchu toho, na kohož psána jest, ukazoval, a to bylo by naň shledáno: ten rok u vězení seděti má a na žádnou zjevnou ani tejnou přímluvu vězení takového prázden býti nemá. Nýbrž v tom roce bylo-li by naň usvědčeno, že jest on tu ceduli sám spisoval, kladl anebo lépal: má pokutu svrchu jmenovanou jako zrádce trpěti.

II. Však, našel-li by takovou ceduli zrádnou ten, kterýžby čísti neuměl: tehdy, vyrozuměje jí, že zrádná jest, má a povinen bude hned také ji strhati.

III. A co se tuto o zrádné ceduli pokládá, rozuměti se má všech jiných k tomu podobných zrádných spisích, jako jsau písně, listové, knihy, jenž v právích císařských všeckno slovau libelli famosi.“ Čl. R. XII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 372.

za následek nový proces. Doklad o existenci této formy ve starém šlechtickém procesu ovšem nemáme⁸⁵.

Ochrana soudců a úředníků větších v době stavovského státu vedla k jejich faktické ochraně před urážkami a kritikou veřejnosti. Zejména ochrana soudních rozhodnutí měla přispívat k zesílení autority šlechtických a královských soudů.

Podobně jako úředníci větší byli chráněni ve stavovském právu úředníci menší a lze říci, že jejich ochrana byla zakotvena ještě výrazněji. Důvodem bylo, že menší úředníci přicházeli častěji do bezprostředního styku s veřejností, se kterou se mohli dostávat do častějších konfliktů.⁸⁶

Pokud potřebovali menší úředníci odjet za úředními záležitostmi mimo jejich úřad, měli nárok na bezpečný doprovod.⁸⁷ Každé násilí na nich bylo trestáno na hrdle a konfiskací statků pachatele.⁸⁸ (K tomu srov. čl. 434 VZZ a čl. 245 VZZ viz. níže).

K tomu je třeba dodat, že tento delikt urážky úředníků ačkoli se do jisté míry kryje s deliktem urážky na cti, se podstatně liší a to jak objektem, proti kterému jednání delikventa směřuje (autorita úřadu) tak svou nebezpečností a stanoveným trestem.⁸⁹

Delikt nářku a delikt urážky na cti byly rozlišeny nejen formálně svým zařazením v zemských zřízeních, ale rozlišovala je i soudní praxe, neboť například institut smíru při urážce na cti se u deliktu nářku vůbec nevyskytoval.⁹⁰

⁸⁵ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 64-65.

⁸⁶ Tamtéž, s. 66.

⁸⁷ Čl. H 36 ZZ z r. 1549 a L 57 ZZ z roku 1564.

⁸⁸ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 68.

⁸⁹ MALÝ, K. K českému trestnímu právu 15. - 16. století. *Rozpravy Československé akademie věd*. Roč. 72, sešit 4, Praha 1962, s. 88-89.

⁹⁰ Tamtéž, s. 89.

Pod zvláštní ochranu spadalo celkem osm úředníků: komorník, místosudí, místopisář, úředník králové, proboštův úředník, úředník podkomořího, pisář menších desek menších a místopurkrabí, který tomuto sboru předsedal.⁹¹

Zemské právo

Nejstarší formou ochrany (u zemských desek) byl nále z roku 1378, který byl později převzat do Vladislavského zřízení zemského (čl. 429).

Čl. 429 nám představuje významnou právní normu období centralizace státu, která má snahu chránit královský mír a vážnost menšího soudu zemského, který se konal při úřadu menších desek zemských.⁹²

V ustanovení článku jsou stanoveny tresty za pohružku nebo spáchané násilí v prostorách zemských desek. Ochrana úředníků zde ještě není explicitně stanovena.⁹³

V článku 434 (navazujícího na starší nále z zemského soudu z roku 1437) je však již ochrana úředníků výslovně zakotvena v případě jejich odjezdu za úředními povinnostmi mimo jejich úřad.⁹⁴ Ustanovení zároveň stanovuje trestní sankce za jeho porušení.

Článek představuje speciální trestněprávní ochranu úředníků proti útoku na zdraví či život úředníků. Samotný výjezd úředníků menších mimo sídlo jejich úřadu byl sám o sobě

⁹¹ MALÝ, K. K českému trestnímu právu 15. - 16. století. *Rozpravy Československé akademie věd*. Roč. 72, sešit 4, Praha 1962, s. 90.

⁹² Tamtéž, s. 85.

⁹³ „Nalezli wuobec za práwo: léta božieho 1378, w pátek po sw. Jeronymu, páni králowstwie Českého: že ktožby koliwék na dwoře najwyššieho písáře králowstwie Českého, tu kdež dsky zemské jsú, (kterýž nynie jest neb potom bude), nuož swój neb meč obnažil neb wytrhl, že tomu má ruka prawá utiata býti; pakliby koho až do wylitie krwe ranił, hlawa má jemu stiata býti. Secundo Ulrici, O. 9.“ Čl. 429 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 206.

⁹⁴ „Nalezli wuobec za práwo: kdyžby úředníci neb úředník od desk zemských, od úřadu, neb komorníci jeli na puohon, aneb pro jinú věc podle práwa, a žeby kto práwa trpěti nechťel, neb puohonu přijieti, a že kto na úředníky mocí sáhl a je bil, aneb zranil neb mordowal, neb komorníky zbil, kdyžby komorníci od úřadu jeli: ten a takowý aby hrdlo proti králi i statek ztratil; jakož o tom nález quarto Mathisæ E. 22 (= 1437).“ Čl. 434 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 208.

zcela zvláštním a výjimečným. Takový výjezd nebyl ze strany menších úředníků podnikán z jejich běžné úřední povinnosti, ale na rozkaz krále, či na rozkaz zemského soudu v nepřítomnosti panovníka. Lze říci, že tato zvláštnost si vynutila vytvoření i zvláštní ochrany jejich osobám.⁹⁵

Skutková podstata trestného činu zde spočívá v násilném jednání proti komorníkům a menším úředníkům. Je zde rozlišena i intenzita trestného činu - menší, spočívající ve zbití či zranění a větší, spočívající v usmrcení. I když ustanovení článku 434 rozlišuje intenzitu trestného činu, přesto ponechává stejnou trestní sankci za jednání v něm uvedené.

Pod skutkovou podstatu trestného činu v článku 434 spadá pouze násilné jednání proti úředníkovi či komorníkovi pouze za předpokladu, že je spácháno v době kdy je na cestě z úřední povinnosti nebo při samotném úředním výkonu. Pouhý pasivní odpor proti úřednímu výkonu nenaplněovalo skutkovou podstatu tohoto deliktu.⁹⁶

Ustanovením čl. 245 je stanovena povinnost zajistit úředníkům bezpečný doprovod. Článek tak představuje zvýšenou trestněprávní ochranu menším úředníkům.⁹⁷

Ustanovení čl. 243 představuje převzetí staršího nálezu z roku 1499 a zajišťuje privilegované postavení v možném sporu na principu, že jako důkaz proti menším úředníkům bylo připuštěno jen svědectví přísedících zemského soudu většího.⁹⁸

Takto byla tímto ustanovením stanovena zákonná presumpce neomylnosti menších úředníků v tom směru, že nikdo nemohl proti nim postavit své svědectví nebo svědky, pokud

⁹⁵ MALÝ, K. K českému trestnímu právu 15. - 16. století. *Rozpravy Československé akademie věd*. Roč. 72, sešit 4, Praha 1962, s. 91.

⁹⁶ Tamtéž, s. 92.

⁹⁷ „Item kdyzby úředníci menší od úřadu pro práva vedenie jeti měli, a přijeli a seznali místa nebezpečná, a požádali : bud' z pánuow, z rytieřstwa, z měst, z městeček, ze vsí, aby jim pruowody dávali w slušná místa jedni k druhým.“ Čl. 245 VZZ. In: *Archiv Český*, Díl V., Praha 1862-64, s. 131.

⁹⁸ „Nalezli wuobec za práwo: že žádný člowěk nemuož přeswědčiti úředníkuow menších, lečby měl k swědomí z pánów z lawic aneb z vládyk, kteří w saudu zemském sedají. O tom w quaternu trhowém léta 1499, w pátek o suchých dnech adventních.“ Čl. 243 VZZ. In: *Archiv Český*, Díl V., Praha 1862-64, s. 130.

by neměl svědectví členů zemského soudu většího. V soudní praxi se přitom nejen nepřipouštělo „přemožení“ svědecké výpovědi menších úředníků, ale považovalo se za námitku nesprávnosti jejich výpovědi dokonce za urážku.⁹⁹

Článek 241 přebírá nález z roku 1492. V ustanovení je zakotvena výslovně ochrana menších úředníků zemských. Je zde stanoven trest za neprokázané obvinění menšího úředníka smrtí. Avšak pokud by byla vina úředníka prokázána podstoupil by stejný trest.¹⁰⁰

Rozsah nařčení je zde ještě formulován neurčitě a může být tudíž rozsáhle vykládán. Avšak neznamená jakékoli jednání, ale pouze takové, které je spjato s výkonem úřadu.¹⁰¹

Další redakce zemských zřízení ustanovení Vladislavského zřízení dále upřesnila. Jednalo se o redakci z roku 1549 (čl. H 35) a redakci z roku 1564 (čl. L 58). Právní praxe dokazuje, že právě tato ustanovení byla v 16. století velmi živá a případy nářku velmi časté.

Článkem H. 35 bylo stanoveno, že se nařčení úředníka může týkat jen úředních věcí. Trestem za neoprávněné obvinění z nařčení byla ztráta hrdla. Stejný trest náležel i úředníkovi, pokud by se prokázala jeho vina.¹⁰²

Článek L 58 navazuje na článek H 35 ZZ z roku 1549. Podle tohoto ustanovení nemohl nikdo nařknout menšího úředníka ve věcech úředních, jedině svědectvím členů zemského soudu většího.¹⁰³

⁹⁹ MALÝ, K. K českému trestnímu právu 15. - 16. století. *Rozpravy Československé akademie věd*. Roč. 72, sešit 4, Praha 1962, s. 87.

¹⁰⁰ „Nalezli wuobec za práwo: jestližeby kto úředníky menšie nařekl, žeby něco úkladního a newěrně udělali, a tohoby na ně neprowedl, má hrdlo ztratiti; pakliby na ně dowedl aneb na kterého jednoho z nich, tuž pokutu má podstúpiti. *W památných Q. 24 (= c. 1492).*“ Čl. 241 VZZ. In: *Archiv Český, Díl V.*, Praha 1862-64, s. 130.

¹⁰¹ MALÝ, K. K českému trestnímu právu 15. - 16. století. *Rozpravy Československé akademie věd*. Roč. 72, sešit 4, Praha 1962, s. 87.

¹⁰² „Item, Jestli že by kdo úředníky menší nařekl, neb některého z nich, což by se úředních věcí dotýkalo, že by něco úkladného a newěrně udělali neb udělal, proti právu, a toho by na ne neprowedl: má hrdlo ztratiti. Pakli by na ně dovedl, anebo na kterého jednoho z nich: tuž pokutu má podstúpiti.“ Čl. H. 35. *Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček*, Praha 1882, s. 260.

Na doplnění je třeba připomenout i čl. H. 33, kterým dochází ke ztrátě jakési samostatnosti menších zemských úředníků, kterou získali v průběhu první poloviny 16. století.¹⁰⁴ V ustanovení je přímo podrobuje na rozdíl od větších úředníků trestní odpovědnosti, ale zároveň jim poskytuje maximální ochranu. V článku je zakotveno, že menší úředníci jsou podřízeni moci zemských větších úředníků, kteří je zároveň mohou jmenovat a odvolávat.

Ochrana se vztahovala i na soudní posly jak dokazuje čl. S. 4.¹⁰⁵ Avšak tímto ustanovením byla zakotvena také jejich trestní odpovědnost za správné doručení půhonu. Zároveň je zde stanovena sankce za křivou výpověď ve formě trestu smrti.

Městské právo

V Koldínově zákoníku jsou nářku cti a zhanění věnovány dvě celé kapitoly. Zde je velice obsírně definováno, co se pokládá za nářek cti a zhanění. Zároveň se zde uvádí jakými způsoby se lze proti nim bránit. Urážkou na cti bylo vše, co u zachovalého člověka mohlo

¹⁰³ „Žádný člověk nemuož přesvědčiti úředníkuov menších o věci úradní, leč by měl k svědomí z pánův z lavic nebo vládyk, kteříž v saudu zemském sedají.“ Čl. L. 58. Zemské zřízení 1564. Codex iuris Bohemici IV/1, s. 621. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882.

¹⁰⁴ „...Což se úředníkuv menších k úraduom při dskách zemských sazení dotýče, poněvadž privilegium krále Václava slavné paměti na to se vztahuje, že úředníci menší od vyšších úředníkuv zemských, s radau saudu zemského, podávání a sazení býti mají, totižto od nejvyššího komorníka království českého, od nejvyššího sudího téhož království českého a od nejvyššího písaře nadepsaného království českého: protož v tom se úředníci zemští budaucně tak zachovati mají. [...] Však nic méně ti úředníci menší, kteříž tak s radau saudu zemského ke dskám zemským sazení budau, ten každý úředníku zemskému, pánu svému, zachovej tu poslušnost a povinnost, jakž na to záleží. Pakli by toho neučinil, tehdy jeden každý úředník vyšší bude moci místo držícímu svému odpuštění dáti a jiného na to místo způsobem svrchu psaným vsaditi, když mu se koli zdáti a líbiti bude.“ Čl. H. 33. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 259.

¹⁰⁵ „Item, Což se poslův, kteříž od úraduov zemských s nemalými věcmi k lidem posýláni bývají, dotýče: ti když by puohony neb obesláni dodali, mají přijíti k úradu, od kteréhož jsau s puohony neb obesláním šli, a mají přísahu učiniti, že jsau takových puohonuov neb obesláním tomu (komuž posláni byli) dodali a na který den. A kterýž by posel tak se nezachoval a k úradu se najíti nedal a přísahy té, jakž věyš dotčeno, neučinil: má trestán býti podlé uvážení toho úradu, a strana muože k němu o to hleděti, a proti každému takovému se domlauvati.[...] Pak-li by takový posel na tu přísahu jakau jinau zprávu učinil a svědomí jinak dal, než by samo v sobě pravda byla, a to bylo naň provedeno a ukázáno: ten a takový aby na hrdle trestán byl.“

ublížit jeho důstojenství, pověsti a dobrému jménu. Urazit na cti bylo možné jak skutkem tak slovem. Vždy však bylo zapotřebí, aby se tak stalo ve zlém úmyslu, nikoliv např. v žertu.¹⁰⁶

Za urážku na cti bylo považováno: označení za zrádce, nařčení z bezectnosti, nařčení z úkladného či podvodného jednání, nařčení z jednání proti cti, označení za nevyvedeného psance, označení za z kurvy syna, falešníka, pankharta či kurvu, nařčení ze zlodějství.

V případě, že se někdo dopustil urážky na cti a svá tvrzení neprokázal, měl povinnost se veřejně omluvit. Tato omluva měla být písemně zaznamenána. Pachatel byl potrestán dvoutýdenním vězením a snížením své cti, v důsledku čehož nesměl nadále svědčit.

Pakliže se dopustil urážky zachovalého člověka někdo, kdo na cti zachovalý nebyl, neměla být od něj přijímána omluva a měl být vypovězen z města nebo jinak pro výstrahu potrestán. Zachování cti poškozeného v takovém případě potvrzovali soudci. Dopustit se urážky na cti bylo možné i u lidí již zemřelých.¹⁰⁷

Za zhanění byl považován úmyslný verbální útok odlišný od urážky na cti. Při žalobě musel žalobce uvést, zda žaluje náрек cti nebo zhanění. Trestem za zhanění byla pokuta deseti kop grošů a trest týdenního vězení. Pokud někdo neměl na zaplacení pokuty nebo ji zaplatit nechtěl, čekal ho tříměsíční pobyt ve vězení. Také před zhaněním poskytovalo právo ochranu i lidem již zesnulým.¹⁰⁸

Trestného činu urážky na cti ani zhanění se nemohl dopustit pán vůči svému služebníkovu či svému poddanému, otec vůči svému dítěti, manžel vůči své manželce,

¹⁰⁶ Čl. Q.XII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 359.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 361-368.

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 368-371.

hospodář vůči svému čeledínovi ani mistr vůči svému učedníkovi. Taková hanlivá slova byla považována za pronesená z prchlivosti a nemohla být na újmu cti nebo poctivosti.¹⁰⁹

Mezi šlechticem a měšťanem platila pro urážku zvláštní pravidla. Takový případ řešila Svatováclavská smlouva z roku 1517. Pokud žaloval šlechtic měšťana, musel to nejprve oznámit purkmistrovi a konšelům města, před kterými se měl měšťan k tomuto skutku vyjádřit. Když se k výrokům nepřiznal, mohl šlechtic měšťana pohnat před zemský soud, kde k jeho usvědčení potřeboval dva svědky. Trest mu však poté byl uložen městským soudem. V případě, že své provinění uznal, musel vykonat nápravu, tzn. omluvit se. Žalobu pro urážku spáchanou šlechticem vůči měšťanovi měl projednávat zemský soud.¹¹⁰

V městském právu se také vyvinula ochrana soudců, a to v úzké souvislosti s jejich funkcemi. Urážky městských soudů znalo již starší právo městské, které ovlivnilo Koldínovu kodifikaci. Koldínova koncepce je však již obecnější a překonala zastaralé kasuistické podání, které navrhoval Briekví ve svých Právech městských.¹¹¹

Vlastní ochrana soudců byla založena především na jejich ochraně před obviněním z nespravedlivého rozhodování.

V článku C. V. za zhanění je viník potrestán pokutou padesáti zlatých.¹¹² Polovina pokuty dle ustanovení propadla královské komoře a druhá polovina městu. Zaplacená pokuta byla zároveň i podmínkou k možnosti postoupit odvolání k vyššímu soudu.

¹⁰⁹ Čl. Q.XXXV., tamtéž, s. 367.

¹¹⁰ MALÝ, K. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013, s. 675.

¹¹¹ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 71.

¹¹² „... ten každý v pokutu padesáti zlatých, zlatý po šedesáti krejcařích počítajíc, aby upadl. Té pak pokuty polovice Jeho Milosti Královské do komory a druhá polovice tomu právu, před kterýmžby se to zběhlo, a na opravu města toho dostati se má. [...] A nicméně, dotklo-li by se hanění aneb nářku, o to k nařikajícímu hleděti se moci bude. A pokavadžby propadené pokuty tak odvolávající-se nedal a nepoložil: apellaci jemu aby od toho práva propuštěna nebyla.“ Čl. C. V. *Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou*, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 87.

Pokuta stejného rozsahu byla stanovena i v čl. T. V. pro pachatele, který by urazil krevního písaře, který zapisoval jeho výslechy na mučidlech pro výkon jeho úřadu.¹¹³

Za urážku městské rady a osobování si její pravomoci byl viník byl potrestán na hrdle nebo měl povinnost se omluvit před podkomořím uražené městské radě.¹¹⁴

Právo městské vycházelo z obecného principu, které bylo zakotveno v zemském právu. Odpor vůči úředníkům státního aparátu byl považován za vzepření se právu – tedy odboj, který jak zemské tak městské právo trestalo smrtí. Tato zásada byla vztažena i na městské rychtářství v čl. N. XVII. Koldínových Právech městských.

Tímto ustanovením byla stanovena ochrana rychtáře před jeho případným napadením.¹¹⁵ Podle soudní praxe je známo, že tuto ochranu požíval rychtář již v 15. století.¹¹⁶

4. 2. Delikty namířené proti právnímu řádu, bezpečnosti a veřejnému pořádku

4. 2. 1. Delikt moci

Pojem moc nám představuje delikt, v jehož obsahu je vyjádřeno odporování právu, neuznávání autority soudu, mimosoudní řešení sporů násilným jednáním, zhářství až po zpusťování statku protivníka.

¹¹³ „A takový písař nemá od žádného proto dotýkán býti. Nebo práce taková žádnému k ujmě poctivosti není. Pakli by kdo kterého takového písaře aneb jiné, kteřížby taková zločincův vyznání spisovali, tím na cti a poctivosti dotekl, a naň to shledáno i provedeno bylo, v pokutu takovou upadne, že jemu netoliko nápravu učiní, tj., což jest koli mluvil, že jest v hrdlo lhal: ale k tomu ještě za dvě neděle u vězení držán bude a padesát kop grošův Českých tomu, jehož tak dotekl, i s náklady a autratami, což by jich, stávaje proto ku právu, provedl, dáti a nahraditi povinen bude.“ Čl. T. V. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 393.

¹¹⁴ K tomu srov. zejména pozn. pod čarou 185 a 186 v MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 72.

¹¹⁵ „Žádný rychtář a právu moci odpírati, ani na právu moci sahati nemá. Kdožby se toho dopustil, a to by naň usvědčeno bylo, za odbojníka práva usauzen bude. Kteréhožto pokuta jest hrdla ztracení.“ Čl. N. XVII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 320.

¹¹⁶ K. Malý uvádí jednotlivé případy odsouzení pachatelů, kteří porušili ochranu rychtáře. Viz. MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 73.

Moc byla pravděpodobně vždy, ať již jde o starší úpravu, spojována proti právnímu řádu, jak to dokládá soudní nález z roku 1321: „Na tom právu svobodném o každú věc...každý člověk má dosti jmiati, jiných všech věcí nechaje, pod pokutú cti, věry a vyhnáním ze země za zhůbci a za zloděje zemského, a pod ztracením svého statku všeho i nápadu, jakožto panský obecný nález svědčí a ve dskách zemských popsán jest.“¹¹⁷

„Zprotivení se“ právnímu řádu byl běžný delikt, který páchali i příslušníci stavovských vrstev společnosti. Šlo o případy, kdy se pachatel rozhodl dosáhnout svého cíle, tím, že vzal spravedlnost do svých rukou, tj. nerespektoval právní postup, neobrátil se na soud, nýbrž se vědomě dopustil útoku proti právnímu řádu.¹¹⁸

Na přelomu 14. a 15. století se objevuje nová formulace deliktu moci. Šlo o útok proti majetku, ohrožování výkonu držby feudálního vlastnictví. Základní druhy jednání, označených jako moc specifikovalo usnesení z roku 1402.¹¹⁹ Šlo o tato jednání: vojenská služba proti zemi, přijímání zhoubců a škůdců, veřejné násilí, loupeže, silniční banditismus, násilné obsazování cizích nemovitostí, přechovávání a přijímání zlodějů.

V období stavovského státu, kdy dochází k zatlačování svémoci do pozadí a soukromé vyřizování sporů není již tak frekventované jako v předcházejícím období, nabývá delikt moci, především podobu útoku proti majetku, ohrožování výkonu držby feudálního vlastnictví.

Delikt moci byl zakotven nejen v zemském ale i městském právu.

Ještě než přejdeme k juristickému rozboru deliktu moci, zmiňme se v krátkosti o opovědi a odboji, které úzce souvisí či splývají s deliktem moci. Opověď byla jedna z forem

¹¹⁷ CIB, II/2, s. 362, §6.

¹¹⁸ MALÝ, K. Zločin a trest v české stavovské společnosti 15. – 16. století. In: *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. Narozeninám*. Univerzita Karlova, Praha 1975, s. 90.

¹¹⁹ CIB, II/2, s. 42.

činnosti, která naplňovala skutkovou podstatu moci a byla trestána jako moc, neboť se jednalo o trestný čin namířený proti veřejnému pořádku.

Oповědí byla i soukromá válka, která byla vnímána jako soukromá msta. Byla ohrožením veřejného klidu. Nebylo rozhodné, zda šlo o válku mezi feudály nebo mstu mezi jednotlivci. Opovědníci byli obesíláni z úřední povinnosti. Nedostavení se před soud, bylo trestáno prohlášením za zemského soudce.¹²⁰

S deliktem moci úzce slýval i delikt odboje. Tento trestný čin směřoval proti právnímu řádu. Vznikl jako prostředek zajištění ochrany a autority soudního rozhodnutí, soudních úředníků a základních podmínek k řádnému provedení exekuce. Právo trestalo i útoky proti soudu, neboť soud představoval právo. Odboj byl znám již ve 14. století. Například podle právní knihy *Práva zemská česká Ondřeje z Dubé* se hovoří o odbojnicích, jako o těch, kteří se dopustili násilí na komornících nebo úřednících.¹²¹

Formulaci odboje přebírají zákoníky stavovské doby, zejména jako úpravu ochrany exekuce. Podl článku 21 Vladislavského zřízení zemského se dopustil odboje ten, kdo nevydal prosouzené statky po doručení obranného listu, čili v poslední fázi exekuce na nemovitost. Trest, který mu hrozil, byla ztráta hrdla a konfiskace majetku. Pozdější dodatek stanovil potrestání pachatele tak, že měl být vypovězen ze země jako zhoubce a rušitel práva.¹²² Panovník mohl pachateli ale udělit milost.

Udělení trestu a potrestání pachatele v období 15. a 16. století nebylo snadné. Mezi pachateli odboje byli často feudálové, které nebylo jednoduché dopadnout. Ve většině případů při stíhání odboje šlo o politickou záležitost.

¹²⁰ Srv. URFUS, V. „Zášť“ v Čechách v polovině 15. století. *Právněhistorické studie*. 1957, č. III., s. 90 an.

¹²¹ ČÁDA, F. Nejvyššího sudího Království českého Ondřeje z Dubé *Práva zemská česká*. Praha: Historický archiv, 1930, č. 48.

¹²² Čl. 21 VZZ. In: *Archiv Český, Díl V.*, Praha 1862-64, s. 20-22.

Odboj postihovalo i právo městské, ale jeho úprava nebyla tak obširná, jako tomu bylo v právu šlechtickém. V městském právu byla zakotvena stejná charakteristika tohoto činu, tj. protiprávnost činu, pohrdání právem nebo soudem.

Zemské právo

Vladislavské zřízení zemské zahrnuje v sobě celou škálu ustanovení, která delikt moci formulují ale také řadu ustanovení, která se na něj odvolávají. Jako moc definuje zmocnění se cizího statku násilím, paličství, zákeřnictví, opovědění nepřátelství.

Zejména významným článkem je čl. 408,¹²³ který byl zakotven pod názvem „O cti ztracenie“.¹²⁴

Na tyto trestné činy (jak bylo výše řečeno) příslušel trest propadnutí majetku, které dle ustanovení náleželo panovníkovi.

V době stavovské vývoj tohoto deliktu završuje zákonodárná úprava, kterou přineslo zemské zřízení z roku 1549 v kapitole pod názvem: „O mocech, o hrdla, statkuov ztraceni a

¹²³ „Nalezli za prawo tyto artikule, co má za moc počteno býti proti práwu.

Ktožby komu statek bral, w odpowědi neb bez odpowědi, moci a násilím, když práwa jdu.

Ktožby w mierné a pokojné zemi za řádu a práw oheň pustil.

Ktožby na koho w stráži stával, chtě jej jieti a škodu mu učiniti, aneb jej zamordowati.

Ktožby komu odpowěděl w mierné a pokojné zemi, za řádu a za práw, by pak jemu w té odpowědi nie neučil, tehdy má pokutu trpěti též jako prvé bylo, neb jako pro nahoře psanú moc. A ktožby tato nahoře psanú moc učinil, napřed statek jeho na krále JM případniti má, a má býti jako psanec, a nemá žádného práwa užiti proti žádnému; ...“ Čl. 408 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 185-187.

¹²⁴ Srv. také čl. 409 a 416 VZZ. Čl. 408 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 185-187.

zhaubcích zemských, o jich fedrovnících, o psancích a povalečích etc.“, ve svých člancích T 20 – T 40.¹²⁵

Ustanovením o moci začíná v tomto zákoníku samotné trestní právo. Protiprávnost moci, která byla stíhána ex offo, se promítá v dalších ustanoveních. V deliktu moci zde „poprvé zaznívá pochopení podstaty trestního práva, jako odvětví, které postihuje taková jednání, jež jsou nebezpečná pro feudální společnost, jsou v rozporu s právním řádem a ohrožují zájmy jednotlivce či společnosti“.¹²⁶

Ustanovení článku T. 20 je zvláště důležité pro charakter stíhání deliktu moci.¹²⁷ Podle tohoto článku se pro moc nepohání, ale pachatel tohoto trestného činu je stíhán bez soudního projednání jako odbojník. Trestem je propadnutí jeho majetku, který připadl panovníkovi.

Všechna jednání, která spadají pod delikt moci, rozděluje zemské zřízení do dvou skupin. První skupinu tvoří činy uvedené v článku T. 21. až T. 24. Jedná se o násilné odnětí pozemkového vlastnictví, zhářství, uvěznění protivníka a opovědění nepřátelství.

Druhou skupinu tvoří činy uvedené v článku T. 30. až T. 31. Sem spadá zmocnění se cizích rybníků, jejich ničení, vydírání cizích poddaných, zákeřnictví s úmyslem zajmout protivníka, způsobit škodu, zabít či zranit. Podle článku T. 29. se v těchto případech obesílalo před krále popřípadě před soud zemský.¹²⁸

¹²⁵ K tomu srv. Čl. L. 1. až L. 20. Zemské zřízení 1564. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 600-610.

¹²⁶ MALÝ, K. Zločin a trest v české stavovské společnosti 15. – 16. století. In: *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. Narozeninám*. Univerzita Karlova, Praha 1975, s. 91.

¹²⁷ „Item, Tito artikulové mají za moc počtení býti proti právu, z kterýž nemá pohánino býti, než hned skutečně na takového saženo býti má tím vším způsobem, jako na odbojníka práva. A když by statek toho, kdož moc učiní, dobyt byl: má na krále JMt připadnauti, a JKMt s tím statkem bude míti vuoli učiniti, což se JMtí líbiti bude, jakž o tom Zřízení Zemské ukazuje. Však z toho statku mají škody navráceny býti, komuž se moc stala.“ Čl. T. 20. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 383.

¹²⁸ K tomu srv. v MALÝ, K. Zločin a trest v české stavovské společnosti 15. – 16. století. In: *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. Narozeninám*. Univerzita Karlova, Praha 1975, s. 91.

Městské právo

Stavovské městské právo u deliktu moci vycházelo ze stejného pojetí, jak tomu bylo v právu zemském.

Městské právo oproti právu zemskému nerozděluje jednotlivé druhy trestné činnosti do dvou skupin. Dle ustanovení čl. N. III. za moc je považováno: násilné uvázání se v cizí statky; zhárství; opověď; zmocnění se cizích poddaných; ničení – zkopávání – cizích rybníků a záškodnictví – střežení – s úmyslem někoho zabít nebo poranit.¹²⁹

Delikt moci je trestán ztrátou cti, smrtí a propadnutím majetku, který dle ustanovení tohoto článku propadá panovníkovi. Pachatel trestného činu je zároveň považován za osobu bezecnou a psance.

Podle druhého odstavce ustanovení článku N. IV. je za delikt moci považována i snaha znemožnit konfiskaci majetku ve prospěch krále.¹³⁰ Trestní sankce je v tomto případě stejná jako v předcházejícím ustanovení.

Podle článku N. V. v případě, že by někdo mocí pouze hrozil, měl ten, komu bylo pohroženo za ním poslat dvě dobře zachovalé osoby jakéhokoliv stavu, aby se ho dotázali, zda svou pohružku myslel vážně. Pokud by to potvrdil, již deliktu moci se dopustil. Jestliže

¹²⁹ „I. *Vis publica seu violentia, moc aneb zjevné násilí. A mocí jeden na druhého sáhati nemá, než každý povinen jest a má živ býti právem. Pakliby kdo, jsa obyvatel v království Českém a poddaný králi jeho Milosti, v témž království, v mírné a pokojné zemi, za řádu a práva v hrady, v tvrze, v města a v městečka, v vesnice, v dvory dědičné, manské, zápisné, v domy, v vinice, v zahrady aneb v jakéžkoli jiné statky, moci, tj., bez pořádu práva, tomu, kdožby toho v držení byl, ano by rád a právo šlo, se uvázal; aneb kdožby koho v odpovědi aneb bez odpovědi moci a násilím, když práva jdau, vezma k němu jako k nepříteli příčinu, jal; aneb kdožby ohněm v mírné a pokojné zemi za řádu a práva, buď ten odpovědník aneb nebuď, zemi hubil a zjevně páčil; aneb kdožby komu odpověděl, by pak v té odpovědi nic neučinil; item kdožby komu lidi zajímaje a bera šacoval, rybníky zkopával, na koho v stráži stával, chtě jej jíti, škodu mu na zdraví učiniti aneb jej zamordovati, aneb na koho z aumyslně šel aneb jel, chtě jej zamordovati aneb zraniti, by mu pak žádné škody neučinil, ani ho nezranil; a to dostatečně bylo by naň provedeno na schválení saudu podle práva: tehdy ten každý napřed čest, hrdlo ztratí, a statek jeho na Jeho Milost Královskau připadne....“ Čl. N. III. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 314-315.*

¹³⁰ II. *A kdož by pod svěřením aneb jakýmkoli fortelem či statek k sobě přijal, ježtoby jej králi Jeho Milosti propadl aneb propadnutí měl pro kteraužkoli vinu: že má k němu hledíno býti jako k tomu, kterýž jest v tu pokutu, jako o moc, upadl.“ Čl. N. IV. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 315.*

by řekl, že to pronesl pouze v hněvu, neměl být pro delikt moci žalován, pokud se ho potom skutečně nedopustil.

Ustanovení článku N. VI. se zabývá případem nedokázaného obvinění z moci. I zde podobně jako v zemském právu je trestáno nedokázání obvinění z moci trestem vězení po dobu dvou týdnů a odprošením obžalovaného jako u deliktu urážky na cti (viz delikt urážky na cti). Zároveň poškozenému, který byl obžalován neprávem, náleželo 50 kop grošů českých, které byly dle ustanovení vyměřeny jako pokuta pro delikventa včetně náhrady ostatních škod.¹³¹ Pouze v případě uvěznění je zde stanovena výjimka. Poškozený mohl pachateli tento trest prominout.

S obecnou formulací zákazu moci se setkáváme v čl. N. VII.¹³² S V případě trestu je odkazováno na ustanovení článku G. IV. Tam je stanoveno, že věřitel pokud by nepostupoval podle práva a sáhl na majetek dlužníka, trestní sankcí by byla ztráta dluhu.¹³³

¹³¹ „Kdoby koho z moci obeslal a ji na něho neprovedl: ten dvě neděle aby u vězení seděl a pauštin nebyl, lečby obeslaný jej z té pokuty propustil. Však obeslaného povinen bude odprostiti, jakž právo o nářku cti vyměřuje, a k tomu padesáte kop grošův Českých i s škodami, kteréž obeslaný pro to vzal, a cožby jich tak provedl, povinen bude tomu, kdož práv proti němu ostál, dáti a zaplatiti; a to od průvodu konečně ve dvou nedělích pořád zběhlých.“ Čl. N. VI. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 315-316.

¹³² „Práva v ošklivosti mají všeckny násilníky a ty, kteříž mimo řád a právo moc a svau vůli nad jinými provozují. A protož žádný sám sobě práva moci nedopomáhej. Ani věřitel nad svým dlužníkem moci neprovouzuj: než každý dlužníkem svým se ujistiti aneb jej ku právu dáti může. Pakliby kdo sám o své ujmě, a ne prostředkem práva, dluhu aneb jaké jiné spravedlnosti rukau a moci svau na jiném sobě dobýval a dlužníku svému moci z rukau statek vydíral, a to naň provedeno bylo: ten a takový o svau spravedlnost přijde a pokutau vedle spravedlivého uvázení a zaslaužení svého ztrestán bude. Jakož o tom G. IV. také položeno jest. Čl. N. VII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 316.

¹³³ Srv. Čl. G. IV. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 201.

4. 3. Delikty namířené proti vlastnictví

4. 3. 1. Pych

Delikt pychu se velmi přibližoval svým charakterem drobných útoků proti feudálnímu nemovitému majetku deliktu výtržnosti. Původně starší právo tyto delikty v podstatě nerozlišovalo.

Ve starším právu nebylo rozlišováno mezi jednotlivými útoky proti feudálnímu vlastnictví, které neohrožovaly jeho podstatu. Jednání, která narušovala užívání statku, se stíhala na základě soukromé žaloby. Starší pojem pychu a jednání, která pod něj spadala, se vyznačovala násilím a ohoržením vlastnických práv, byla podřazena pod pojem vytržnost. Trestalo se na základě uvážení soudců a stíhalo obesláním. Delikty, které ohrožovaly jen dílčí výkon vlastnických práv, byly označeny jako pych a trestány mírněji než výtržnost. Tyto delikty byly stíhány púhonem. Za pych např. bylo považováno bezprávné uvěznění.¹³⁴

Pod pojem pych všeobecně spadalo každé jednání, jímž byl vlastník panství rušen ve výkonu vlastnického práva, nebo kterým byla způsobena vlastníku panství škoda.¹³⁵

Do takovýchto jednání bylo zahrnuto zatopení pozemku při zřizování rybníků, přesekání lesů, zmocnění se poddanských gruntů nebo samotných poddaných¹³⁶. Dochovaná soudní praxe dokazuje, že majetková delikvence byla na zemských gruntech velmi frekventovaná. Jako nejčastější případy v pramenech nacházíme lovení ryb, zatopení pozemků rybníkem, posekání či sklizení trávy, nedbání záповědi po cizích gruntech, odvedení vody.¹³⁷

¹³⁴ Srv. Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 532-534.

¹³⁵ MALÝ, K. K českému trestnímu právu 15. – 16. století. *Rozpravy Československé akademie věd*. roč. 72, sešit 4, Praha 1962, s. 22.

¹³⁶ Viz níže čl. 444 VZZ.

¹³⁷ Jednotlivé případy uvádí K. Malý v MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 119.

Za delikt pychu se označovalo rušení výkonu vlastnických práv spoluvlastníky poddanských vesnic v těch případech, kdy byla vesnice ve vlastnictví více feudálů,¹³⁸ nebo nevydání zadrženého dobytka při svépomocném zájmu.¹³⁹

Jednání, která spadala pod široký pojem pychu, upřesnila a utřídila nová redakce zemského zřízení z roku 1549, která většinu výše uvedených zahrnula pod pojem výtržnost.¹⁴⁰ Porušení práva myslivosti, rušení práv spoluvlastníka a nevydání dobytka bylo nadále považováno za pych.¹⁴¹

Delikt pychu byl ze zemského práva převzat též do městského práva, kde se jako pych označovaly různé formy protiprávního násilného, popř. svévolného, jednání, které však nedosahovaly intenzity deliktu moci, tj. veřejného násilí zpravidla ozbrojeného. Teprve až v 18. století se v českém jazyce ustálil výraz pych jako označení pro krádež polních plodin či dříví.¹⁴²

Zemské právo

V článku 444 Vladislavského zřízení se za pych prohlašovalo uvázání v cizí grunty, bránění v užívání lesů, luk, dědin, řek, potoků, zatopení gruntů stavbou rybníka, „přesekání“ cizích luk a lesů, zmocnění se cizích gruntů nebo poddaných.¹⁴³ Výslovně v tomto ustanovení je stanoveno, že v takových případech se má pohánět z pychu a nikoliv z moci.

¹³⁸ Srv. Čl. 447 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 215-216.

¹³⁹ Srv. Čl. 477 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 230-231.

¹⁴⁰ Srv. Čl. C. 17., Q. 12., Q. 14.-20. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882.

¹⁴¹ Čl. Q. 21 – Q. 23. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 325-327.

¹⁴² KREUZ, P. Kriminalita v Praze doby Jagellonské (1471-1526). <http://auc.cz/ipb/youthclub2/data/Kreuz-krimi/Kriminalita%2001.pdf>.

¹⁴³ „Nalezli wuobec za práwo: jestližeby se kto w cizie grunty uwázal, bud'to lesy, lauky, dědiny, řeky, potoky, aneb kterýchkoli jiných věcí užíwati mu nedal, a jemu škodu činil, aneb rybník na grunt cizí topil, anebolito také lauky a lesy přesekal, aneb se w poddacie cizie uwázal, aneb w grunty poddacieho, a o to pře byla: ktožby to

Jako trest je zde stanovena pokuta padesát kop českých grošů. Po rozsudku viník musel vrátit grunt do dvou neděl a zároveň v této lhůtě nahradit škody poškozenému.

Článek 445 Vladislavského zřízení ještě rozšiřuje skutkovou podstatu deliktu pychu. Za pych označuje i lovení ryb v cizích potocích, v tůních a řekách. V ustanovení je stanovena trestní sankce pro žalobce v případě pokud by obvinil pohnaného – žalovaného neprávem.¹⁴⁴ Trestem je vězení po dobu dvou týdnů a finanční pokuta 10 grošů, která náležela pohnanému včetně zaplacení nákladů.¹⁴⁵

Soudní praxe na přelomu 15. až 16. století považovala za pych ještě omezení osobní svobody, bezprávné uvěznění, zbití a pobrání cizích věcí.¹⁴⁶

V ustanovení vladislavského zřízení je za delikt pychu označováno to, co pak redakcí z roku 1549 (čl. Q. 20.) bylo prohlášeno za delikt výtržnosti.¹⁴⁷ Sama výtržnost se v této souvislosti ve Vladislavském zřízení vůbec nezmiňuje. Pokuta stanovená v ustanovení nové redakce je snížena z 50 grošů českých na 10 grošů českých. Počet jednotlivých trestních

držal, a těch gruntuow po napomenutí postúpiti nechtěl, ten aby jeho pohnal z pychu, ne z moci. A bylliby naň ten pych uведен před pány w plném saudu, aby za ten pych napřed tomu, komuž jest jej učinil, 50 kop grošuow českých dal, a gruntuow těch jemu postúpil we dwú nedělích...“ Čl. 444 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 213.

¹⁴⁴ „...Pakliby nedohnal, tehdy má dáti tomu 10 kop grošuow, proti komuž jest útok wložil; a budeli ohledáno, žeby na zmatek a neprávě pohnal, tehdy bud' ten také dvě neděli w věži w panské wazbě držán, a pohnanému jeho náklady nawrat', cožby mohl pohnaný přísahú swú obdržeti, a nadto 10 kop grošuow pohnanému daj we dwú neděli, anebo se s pohnaným wedle jeho wuole smluw; a nebudeli se zdáti a chtieti pohnanému za náklady přísahati, to muože upustiti, než toliko 10 kop grošuow předeapsaných bud jemu dáno. [...]

Nalezli wuobec za práwo: ktožby komu w potociach, neb w tuoniech neb řekách, pychem ryby lowil neb lowiti kázal, bez wuole a wědomie toho, čižby ten potok, tuoně aneb řeky byly, ten tu pokutu propadne wedle swolenie prwnieho o pychu...“ Čl. 445 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 215.

¹⁴⁵ K tomu také srv. Čl. 548 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 258.

¹⁴⁶ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. Století*. Praha 1979, s. 118.

¹⁴⁷ „Item, Kdož by se jeden druhému v řeky, potoky, dědiny, lauky, lesy svévolně bez vědomosti toho, čiž jsau, uvázal, anebo gruntów jeho užívati mu nedal a v ně se vkládal, kromě artikuluj o moci vyměřených. Než nejvyšší hofmistr s raddami svými opatřic veytržnost, o grunty saudu žádného činiti nemá, než má toho při pořádku práva zůstaviti.

Z těch nahoře psaných výtržností [...] A kdož by koli z které té nahoře psané veytržnosti obeslal, a toho naň neprovedl: aby obeslanému napřed škody, co by jich vzal pro tu při a před menšími úředníky na jich schválení provedl, zaplatil, a k tomu nad to pokuty deset kop grošův českých dal.“ Čl. Q. 20. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 324.

skutkových podstat je zde stanoven taxativně, tj. vše ostatní bylo dle tohoto ustanovení považováno již za pych.

Definitivní úpravu deliktu pychu pro stavovské období stanovuje čl. Q. 21.¹⁴⁸ Za pych je zde prohlášeno: „přesekání“ lesů a luk; ježdění a chození po záповědi bez výkonu myslivosti na cizích gruntech s výjimkou cest a stezek „svobodných“; a lovení ryb a raků. Porovnáme-li čl. Q. 21. s článkem 445 Vladislavského zřízení, pak můžeme říci, že čl. 445 VZZ se omezuje pouze na lovení ryb. Čl. Q. 21. ZZ pak rozšiřuje počet míst, kde lze delikt lovení spáchat. Čl. 445 VZZ stanovuje: „...w potociach, neb w tuoniach neb řekách...“. Čl. Q. 21. ZZ stanovuje: „...v řekách, potocih, struhách, poltrubích, v tůních...“. Trest je ukládán ve formě finanční pokuty a to ve výši 10 kop českých grošů a náhrady škody. Zároveň je zde také stanoven trest za neoprávněné obvinění – finanční pokuta ve výši 5 kop českých grošů a náhrada škody. Dle ustanovení je příslušný zemský nebo komorní soud.

Městské právo

Městské právo v podstatě převzalo totožnou úpravu jak tomu bylo v právu zemském. Delikt pychu je zakotven v ustanovení čl. Q. I. a Q.II.

Podle tohoto článku je delikt pychu zakotven v odstavci prvním ve třech bodech.¹⁴⁹ Za prvé jím je „přesekání“ lesů, luk, stromoví a vinogradů. Za druhé lovení ryb a raků v řekách, potocih, tůních, „haltěřích a potrubích“. Za třetí ježděl nebo chodil po záповědi po gruntech.

¹⁴⁸ „Item, Co se pychu dotýče, jestli že by jej kdo buď z panského, rytířského, neb městského stavu jeden druhému učinil, buď lesy nebo lauky přesekal, nebo v řekách, potocih, struhách, poltrubích, v tůních ryby aneb raky lovil, aneb po záповědi bez myslivosti kdo komu po jeho gruntech jakých koli na který den (kolikrát koli) ježděl a chodil, krom cest a stezek svobodných... [...] bude jej moci ten, komuž se pych stal, z desíti kop grošův českých pohnati; a provede-li ten pych daj, a škody jemu povinen nad to zaplatiti, což provede puvod, podle Zřízení Zemského. Pakli by kdo pohnal z pychu, a to pychu neprovedl: tehdy pohnanému bude povinen dáti pět kop grošův českých, a jemu škody bude povinen napraviti, též na schválení úředníkův. A z těchto všech nadepsaných pychův má se před saud zemský neb komorní hnáti...“ Čl. Q. 21. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 324.

¹⁴⁹ „I. Toto za pych držáno býti má: kdožby komu lesy, lauky, stromoví, keř vinný přesekal; v řekách, potocih, tůních, haltěřích, v potrubích ryby aneb raky lovil a lapal, aneb po záповědi kdo komu po jakýchkoli

Trestem byla stanovena finanční pokuta ve výši deseti kop českých grošů. Avšak pokud by škoda byla většího rozsahu, mohl poškozený žalovat o částku vyšší. Pokud by bylo ale zjištěno, že obviněný je nevinný, byl žalobce povinen mu zaplatit pokutu ve výši pěti kop českých grošů. Zároveň poškozený měl právo na zaplacení útrat a nákladů řízení.

Pokud se takového činu dopustil čeledín bez vědomí svého pána, měl podle článku Q.II. uhradit pokutu deseti kop grošů. Pokud na úhradu neměl, musel si ji u poškozeného odsloužit nebo odsedět ve vězení.

4.3.2. Faleš – podvod

Faleš – podvod nám představuje další delikt namířený proti feudálnímu vlastnictví. Pod tento pojem byla zahrnuta celá řada skutkových podstat – majetkové podvody, falšování svědectví až po úplatkářství.

V zemském právu z nejdůležitějších deliktů podvodu – falše byl podvod spáchaný na majetku, který nemusel být jen nemovitý, i když při podvodném nabytí či prodeji nemovitosti vystupuje nejvýrazněji do popředí jeho charakter. Trestný čin podvodu směřující proti nemovitému vlastnictví spočíval v jednání, jímž pachatel zcizil majetek, ke kterému neměl vlastnické právo, majetkovým převodem prostřednictvím zápisu do zemských desek.¹⁵⁰

gruntech krom cest a stezek svobodných jezdil a chodil. Tehdy ten, kdožby se toho dopustil, deset kop grošův Českých pokuty tomu, komuž se ublíženo stalo, propadni. A neda-li by té pokuty jemu, od napomenutí po dvau dobře zachovalých lidem ve dvau nedělích pořád zběhlých: bude jej moci ten, komuž se pych stal, před to právo, k kterémuže ten příslušal, obeslati a jej z desíti kop grošův Českých viniti. A provede-li ten pych, tehdy obeslaný jemu deset kop grošův Českých dej.

II. Pakliby se komu zdálo, že mu se větší škoda stala tím pychem, než za deset kop grošův Českých: tehdy může z jakéžkoli chce summy viniti. A provede-li pych, předkem desíti kop grošův Českých pokuty užive. A cožby veyše do summy v žalobě své položené podle práva provedl, také mu to saudcové přisauditi povinni budau.

III. Pakliby kdo pychu, vině z něho, neprovedl: tehdy obžalovanému pět kop grošův Českých pokuty dej. A které by koli straně za právo dáno bylo: ten bude moci po škodách útratních a nákladních jíti.“ Čl. Q. I. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 354-355.

¹⁵⁰ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 128.

Trestné bylo i vložení cizího majetku do zemských desek i pro osobu, která přijmula vklad ve svůj prospěch za předpokladu, že jako příjemce věděla, že nabývá vlastnictví od nevlastníka.¹⁵¹

Zemské desky, do kterých se zapisovalo mimo jiné vlastnictví k nemovitostem, měli v soudním sporu hodnotu nevyvratitelného důkazu. Zároveň při deskové agendě se vyvinul přísný režim, který měl zajistit absolutní věrohodnost zápisu do zemských desek, který zakládal majetková práva šlechty, jejich šlechtictví, čili práva politická, i právo na jejich výkon. Proto nebezpečnost tohoto deliktu byla značná.¹⁵²

Za faleš bylo považováno též falšování dlužních úpisů. Mohlo jít o jednání věřitele, který použil úpisu na již zaplacený dluh a vymáhal znovu dlužnou částku. Ještě přísněji se trestalo samotné zfalšování dlužního úpisu. Za falšování listin bylo pokládáno i falšování kšaftů – závětí. Zatajení závěti, její zničení s úmyslem poškodit obmyšleného či obmyšlené bylo se trestalo povinností nahradit škodu a vězením, o kterém rozhodoval zemský soud na základě svého uvážení. Vědomé zfalšování závěti bylo trestáno smrtí.

Za faleš bylo považováno také falšování listů poddanými – rybníkáři. Poddaní, kteří byli se souhlasem své vrchnosti zaměstnáni jako rybníkáři a po skončení vykonané práce se chtěli dostat z moci své vrchnosti, si nechávali vystavovat falešné listiny, které potvrzovaly, že je jejich vrchnost posílá na práci jinam. Za takovýto čin jim hrozil trest smrti.¹⁵³

Taktéž právo městské věnovalo výraznou pozornost tomuto deliktu. V Koldínově právech městských je podvod rozdělen do čtyř druhů jednání (viz níže čl. O. V.). Avšak ani v jednom z uvedených případů není zdůrazněno, že by skutkovým znakem podvodu – falše byl majetkový prospěch pachatele, jak tomu bylo v zemském právu.

¹⁵¹ K českému trestnímu právu 15. – 16. století. *Rozpravy Československé akademie věd*. roč. 72, sešit 4, Praha 1962, s. 23.

¹⁵² MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 128.

¹⁵³ Viz sněmovní usnesení z roku 1499. In: *Archiv Český, Díl V.*, Praha 1862-64, s. 508.

Zemské právo

Postih deliktu podvodu nalézáme v ustanovení článku 439 pod názvem „O hrdla ztracenie pokuty“ s odvoláním na rozhodnutí z roku 1455.¹⁵⁴ Jde zde v podstatě o dva druhy trestného činu. Prvním trestním činem je vložení královských nebo církevních nemovitostí do zemských desek bez vlastnického oprávnění, které náležely jinému. V druhém případě šlo o neoprávněné vložení nemovitostí jinému, kterým k nim měl vlastnické právo a na základě rozhodnutí je vysoudil na tom, který neoprávněně nemovitosti držel.

V obou případech je požadováno, aby byl pachateli prokázán úmysl. Jen u prvního činu se výslovně konstatuje, že kdyby „kladl nevěda“ tedy neúmyslně, neneslo pak jednání žádné trestné důsledky a vklad pozbyl právní moci. V případě druhého činu takovéto ujištění, že „úrazu na své cti ani na statku žádné škody nemá mieti“ není v textu zaznamenáno.

Zřejmým důvodem bylo to, že „ustanovení vzniklo v době, kdy v důsledku husitského revolučního hnutí byly majetkové poměry značně uvolněny a evidence majetku královského a zvláště církevního značně nejistá“.¹⁵⁵

Trestem pro pachatele je zabránění jeho majetku a dále je stanoven obecný trest stanovený na podvodníka, podrobněji ale v textu neuvedený. Z jiných souvislostí lze však dedukovat, že se jednalo o trest smrti upálením. Jeho výkon, ale byl závislý na panovníkově či

¹⁵⁴ „Nalezli wuobec za práwo: jestližeby kto jinému we dsky kladl dědiny králowské anebo duchownie, a sám jich we dskách nemaje, a wěda že jsú králowské neb duchownie, že má takowý za falešnika jmien býti, a králi w tresktanie upadne, a statek k tomu proti králi propadne. Než jestližeby kladl newěda, tehdy ten wklad nemá moci mieti, a ten také úrazu na swé cti ani na statku žádné škody nemá mieti, než drž se swého zprawce, dada jemu úmluwu. A jestližeby kto které dědiny kladl we dsky, sám k nim práwa nemaje, a ten ktožby práwo k nim měl, pohnalby z nich, a wysúdilby je na tom, ktožby ty dědiny držal: tehdy ten ktož jest je kladl we dsky, k nim práwa nemaje, upadne w pokutu nahoře položenú i králi w tresktanie. A ten ktožby ty dědiny dskami k sobě přijal, wěda o tom že onen, kterýž mu je kladl, a práwa k nim neměl, že w tůž pokutu upadne, jako ten ktož mu je kladl. Pakliby kto nebyl narčen, ktožby ty dědiny držal za tři léta a za osmnáct nedělí, ten má toho práwa užiti. O tom rozsudek w modrých památných léta božieho 1455, a druhý kota o rozsudek králowský, A. 6.“ Čl. 439 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 210.

¹⁵⁵ Viz MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 129.

panské milosti. V tomto případě jak tomu bylo i u jiných trestných činů mohl viník spoléhat na prominutí či zmírnění trestu.¹⁵⁶

Ustanovením byl také trestán ten, kdo přijal vklad do zemských desek ve svůj prospěch, avšak za předpokladu, že si byl vědom, že přijímá od nevlastníka. V tomto případě se jednalo o neoprávněnou držbu, která pokud nebyla dle ustanovení článku 439 napadnuta v obecné vydržecí lhůtě – 3 roky a 18 neděl, nabyl i neoprávněný držitel vlastnictví a zároveň se promlčela trestnost jeho jednání.

Ustanovení článku 439 bylo převzato v podstatě beze změny do dalších redakcí zemských zřízení. V zemském zřízení z roku 1549 se jedná o ustanovení čl. H. 2.¹⁵⁷ V další redakci z roku 1564 se jedná o článek E. 30., který se týká královských a duchovních statků a článek E. 31., který postihoval ostatní případy.¹⁵⁸ Jediná nová úprava se zde vlastně projevila v tom, že byla zdůrazněna beztrestnost těch, kteří vložili cizí nemovitosti do zemských desek neúmyslně.

Za podvod (faleš) bylo také považováno falšování dlužních úpisů. Toto trestné jednání se objevovalo v několika druzích. Jedním takovým činem bylo jednání pachatele – věřitele, který použil úpisu na dluh již zaplacený a znovu vymáhal dlužnou částku. Podle čl. 406 byl takový věřitel označen za „úkladníka“.¹⁵⁹ Trestem za toto jednání bylo propadnutí majetku.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 129.

¹⁵⁷ Čl. H. 2.: „Item, Jetsli že by kdo ve dsky kladl jinému dědiny královské neb duchovní, a sám jich ve dskách nemaje a věda, že jsau královské neb duchovní: že má takový za falešníka jmín býti, a králi v trestání upadne a statek k tomu proti králi propadne. Než jestli že by kladl nevěda: tehdy ten vklad nemá moci míti a ten také aurazu na své cti ani na statku žádné škody nemá míti, než drž se svého správce, dada jemu úmluvu. A jestli že by kdo které dědiny kladl ve dsky, sám k nim práva nemaje, a ten kdož by právo k nim Měl, pohnal by z nich, a vysaudil by je na tom, kdož by ty dědiny držal: tehdy ten kdož jest je kladl ve dsky, k nim práva nemaje, upadne v pokutu nahoře položenau, i králi v trestání. A ten kdož by dědiny dskami k sobě přijal, věda o tom, že onen, kterýž mu kladl, práva k nim neměl: že ten v tauž pokutu upadne, jako ten, kdož mu kladl. Pakli by nebyl narčen, kdož by ty dědiny držal, za tři léta a za vosmnácté neděli: ten má toho práva užiti.“ Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 252.

¹⁵⁸ Srv. čl. E. 30. a čl. E. 31. Zemské zřízení 1564. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 562.

¹⁵⁹ „Nalezli wuobec za práwo: ktožby listem wywazeným po druhé upomínal, a naň to bylo dostatečně provedeno, takový jest za úkladníka odsauzen, a statek jeho na krále připadnutí má. A též jestližeby kto ten list

Stejným trestem byl postižen ten, který přijal již takový to zaplacený dlužní úpis a věděl, že je zaplacen, a přesto z něho znovu upomínal.¹⁶⁰ Je zde tedy výslovně stanoven v tomto případě úmysl pachatele.

Podle soudní praxe, pokud obžalovaný prokázal, že o podvodu nevěděl, bylo potrestání prominuto.¹⁶¹

Ustanovení článku 406 bylo převzato i do další redakce Zemského zřízení z roku 1549 v článku R. 13. Zde k porovnání: „*Item, Kdož by listem vyvazeným po druhé upomínal, a naň to bylo dostatečně provedeno: takový jest za aukladníka odsauzen, a statek jeho na krále JM připadnauti má. A též jestli že by kdo ten list od koho přijal s dobrou volí, věda že jset vyvazený, ajím upomínal: v tauž pokutu upadne, jakož nahoře psáno stojí. A toho též purkrabě sauditi nemá, než má toho podati na krále JM, aneb na saud zemský.*“¹⁶²

Přísněji bylo trestáno samotné sfalšování dlužního úpisu. Pokud někdo vyhotovil falešný úpis a byl z toho usvědčen, byl označen za „falešníka“ a postižen trestem smrti upálením.¹⁶³

Tato úprava byla převzata do redakce zemského zřízení roku 1549 v článku R. 8.¹⁶⁴ Podle ustanovení tohoto článku byly tyto případy výslovně přikazovány do kompetence

od koho přijal s dobrou volí, věda že jest wyvazený, a jím upomínal, w tůž pokutu upadne, jakož nahoře psáno stojí. O tom rozsudek w bielych puohonných léta 1488.“ Čl. 406 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 183-184.

¹⁶⁰ Formulaci „...věda, že jest vyvazený...“ přejímá redakce ZZ z roku 1549 v čl. R. 13.:

¹⁶¹ „Podvodu kdož se dopouští, totiž to maje v moci své jakýž list a od sebe jej jinému s dobrou volí dá, i jinak, ten na své cti hyne. Než kdož jej přijímá nevěda, ten nic. V kvaternu památném černém, léta 95, D 12.“ RUK XVII F 33, fol. 163. Převzato z MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 130, pozn. pod čarou č. 91.

¹⁶² Čl. R. 13. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 334-335.

¹⁶³ „*Item, nalezli wuobec za práwo: jestližeby kto komu list falšem nařekl, a jestližeby ten faleš naň uweden byl, má ten spálen býti jako falešník. Pakliby kto nařka koho, toho naň neprowedl, aby jemu to opravil tiem spuosomeb jako nález ukazuje o nárek cti, a škody zaplat' podlé swolenie zemského obecného. O tom rozsudek w modrých puohonných léta 1454.*“ Čl. 400 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 181-182.

zemského soudu nebo soudu panovníka. Opět je zde pachatel označen za falešníka a postižen trestem smrti upálením. Navíc je zde stanoven další trest za tento delikt v podobě propadnutí majetku pachatele.

Za podvod bylo také pokládáno jednání dlužníka, který se dopustil podvodu oklamání věřitele. Pachatel, který by spáchal podvod tím, že by předstíral dluh, který zastavil ve prospěch skutečného věřitele své statky, aby ho tak chránil před exekucí. Čl. 93 odkazuje i na judikaturu soudu.¹⁶⁵

Toto ustanovení bylo převzato i do redakce zemského zřízení z roku 1549 do čl. S. 27.¹⁶⁶

Městské právo

V článku O. V. je podvod – faleš rozdělena podle prvního odstavce do čtyř druhů jednání.¹⁶⁷ Prvním je falešné ústní svědectví (odst. druhý). Druhým je vědomé falšování

¹⁶⁴ „Item, Jestli že by kdo komu list falšem nařekl: toho purkrabě saudití nemá, než má ten pře na JM královskou, aneb na saud zemský o tu faleš podati. A jestli že by ta faleš naň uvedena byla: má spálen býti jakožto falešník, a statek jeho na krále JM připadnauti má. Pakli by kdo nařkna koho, toho naň neprovedl, aby jemu to opravil tím spusobem, jakož nález ukazuje O nářek cti, a škody zaplat' podlé svolení zemského obecní.“ Čl. R. 8. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 333.

¹⁶⁵ „Nalezli wuobec za práwo: jestližeby kto zastawil dědiny své anebo zbožie dluhem, an mu na to sprawedliwé puojčil bez fortele dskami, a potom by někto pro dluh poháněl toho ktož jest zastawil: tehdy ten, ktož jest natom při wyhrál aneb práwo ustál, bude moci na to dědictwie předse práwo wésti, ažby měl listy wzieti na odhádanie. [...] (Jakož o tom rozsudek u bielých puohonných léta božieho 1487, kdež Burian z Křiwan.)...“ Čl. 93 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 48-49.

¹⁶⁶ „Item, Jestli že by kdo dědiny své zastavil dluhem dskami, nebo listy, a výplatu sobě pozuosatawil: jestli že by v zápisu stálo, kdyby puol léta dal napřed věděti listem od úřadu desk zemských, aby vyplatil, ta se veyplata nebo zástava nemuož promlčeti. Než dal-li by puol léta napřed věděti, a po tom dáni že by nevyplatil do tří let a osmnácti neděli: již se po tom dáni ta veyplata promlčí. A bylo-li by v zápisu, nebo v listu zástavním, jest-li že by do jmenovitého času nevyplatil by v tom toho statku, jakž zápis zní: potom dále k té výplatě žádného práva nemá.“ Čl. S. 27. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 369.

¹⁶⁷ „I. ... faleš čtverým spusobem se děje.

II. Řečí, když někdo falešně vydává svědomí aneb pravdu zatají, aneb záplatu vezme, aby svědomí nevydával.[...]

III. Písmem, když falešně a podvodně netco od někoho se píše, aneb to, což pravého bylo, se vymazuje, vystruhuje a jiné místo toho se vpisuje, [...] Item, kdožby falešně pečeti aneb sekrétu požíval, bez vůle kšaftujícího něco sobě do kšaftu psal, kšaft pořádně učiněný na škodu a k ublížení cizí spravedlivosti ztrhal

dokladů (odst. třetí). V tomto odstavci je věnována pozornost také falšování závěti. Třetím bylo falšování mince (odst. čtvrtý). Za toto trestné jednání je zde stanoven trest upálením. Ve čtvrtém odstavci je zároveň zakotveno trestné jednání v podobě úmyslného falšování vah, měr a loktu. V tomto případě je potrestání ponecháno na volné úvaze soudu. Čtvrtým trestným jednáním bylo uplácení soudců a braní úplatků ze strany soudců (odst. pátý). Konkrétní trestní sazba za toto provinění zde není ale stanovena.

V následujícím O. VI. článku městské právo přejímá ustanovení vladislavského zřízení čl. 406. Pachatel je zde jako v zemském právu označen za „úkladníka“.¹⁶⁸ Trestem je propadnutí majetku. Na rozdíl od zemského práva se zde nehovoří o odsouzení pachatele.

Případ podvodu, na základě jednání dlužníka, který se dopustil podvodu k oklamání věřitele v zemském právu (čl. 93 VZZ) se promítá i v právu městském v článku G. XXI.¹⁶⁹ V tomto ustanovení je výslovně uloženo dlužníkovi, aby při zastavení statku svému věřiteli

přemazával, zápisy všelijaké ke škodě někoho přetrhoval aneb jiné, aby to vykonali, navozoval a auplatky za to činil.

IV. Skutkem, kdož minci falšuje, minci stříže, ujímá, do šadvoseru ji dává, aneb grošův i všelijaké jiné mince ustrhuje, a jakýmž pak koli způsobem a chytrostí zlehčováním jí ujmu činí, aneb falešné mince odbeyvati pomáhá. Pokuta na tento čas na takové vztahuje se upálení. Item, kdož váh, mír, a loktův falešných zaumyslně na oklamání lidská požívají. Ti a tokový terscí se poena extraordinaria, tj., pokutami vedle spravedlivého saudcův uvážení a podle lidského provinění a zaslažení.

V. ...i tem, kdožby auplatek činil saudcům aneb jednomu z nich, aby při saudu v nespravedlivé své při za spravedlivého zůstal aneb žádným rozsudkem o to ohledáván nebýval, a saudcové aneb jeden z nich úplatky by za takovou svau nepravost bral. Ti a takový falešníci rozdílými pokutami vedle zaslažení svého rozličně se také trescí.“ Čl. O. V. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 336-337.

¹⁶⁸ *Kdoby listem vyvazený, věda o tom, že vyvazený jest, anebo z dluhu vavazeného a zaplaceného, věda, že zaplacený jest, napomínal: ten aukladníkem jest, a statek králi J. M. propadá.“ Čl. O. VI. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 337.*

¹⁶⁹ *„Jedenkaždý dlužník, kdyžby se u kterého věřitele aneb přítele v jakau summou vzdlužiti chtěl, a mělby takového dluhu na svém statku pojištění učiniti: povinnen jest a bude, věřiteli svému, byly-li by jaké prvé na tom statku závadý a jistoty komu jimému zdělány, oznámiti a zprávu o všem upřímnau dát. Pakliby toho neučinil a obmyslu zlého proti věřiteli svému v tom by požíval, aby ho tau přičanau o dluh a spravedlnost jeho připravil: v pokutu podvodu právem vyměřenou upadne. Poněvadž při půjčkách a všelijakém jiném jednání lidé upřímnost k sobě zachovati povinni jsau, podle zjevného práva: S dobrými a upřímnými vždycky dobře a upřímně jednati se má.“ Čl. G. XXI. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 208.*

oznámil všechny závady a jistoty, které by svědčily ve prospěch třetí osoby. Pokud by tak neučinil, dopouštěl se trestného činu podvodu.

Na rozdíl však od zemského práva (čl. 93 – trest smrti) v městském právu hrozil pachateli tohoto deliktu pouze trest propadnutí majetku, z něhož jedna polovina propadla ve prospěch poškozených věřitelů, druhá ve prospěch města. Pachatel ztrácel na víc svou čest.¹⁷⁰

4.3.3. Padělání mince

Padělání – falšování mince či pokazení mince (lámáním a v pozdější době ostrouháváním a ořezáváním) představovalo ohrožení měny a ekonomiky feudálního státu. Tento delikt patří mezi nejstarší trestnou činnost ohrožující měnu.

Za tento delikt v předcházející době byly ukládány přísné tresty. Dopadený penězokazec byl trestán useknutím ruky. Například pokud delikvent přepaloval pravou těžkou minci na minci lehkou, byl upálen nebo uvařen ve vřelém oleji.¹⁷¹

V historii našeho práva se se stíháním tohoto deliktu setkáváme velice brzy. Již ve Výsadách krále Vratislava z druhé poloviny 11. století je stanovena trestní odpovědnost vlastníka pokladny za přechovávání falešných mincí.¹⁷²

V mincovních řádech 13. století byly stanoveny finanční pokuty proti padělatelům mincí. Nejvyšší pokuta představovala ztrátu celého jmění, z něhož jedna třetina připadla

¹⁷⁰ „... polovice všeho statku jeho na opravu města toho a druhá na ty, kteříže o své spravedlivé dluhy strojeni byli, aby připadla. On pak za zlopověstného člověka zůstaň.

Podvodník statek a čest propadnauti má.“ Čl. G. XXIII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 209.

¹⁷¹ STIEBER, M., *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. Kniha třetí: Právo trestní, Praha 1933, s. 37.

¹⁷² MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 133.

tomu, kdo pachatele dopadl a dvě třetiny královské komoře.¹⁷³ V zákoně Otakara II. roku 1266 byl za tento delikt stanoven trest smrti a zabrání majetku.¹⁷⁴

Od samotného počátku stíhání padělatelství zde vystupovaly dvě oblasti chráněných zájmů. Prvním byl zájem krále reprezentovaný jeho mincovním regálem – výsadním právem panovníka razit minci, kontrolovat její jakost a řídit její oběh a zájem feudální společnosti.¹⁷⁵

Neoprávněná ražba mincí či uvedení do oběhu jiné cizí mince nebo ražba mince svým jménem, ač k tomu nebyla dotyčná osoba oprávněna, bylo právem považováno za zásah do výsadních panovníkových práv. Trest konfiskace majetku, který propadal královské komoře, měl odškodnit panovníka.

Případné rozšiřování mince na trzích, placení s ní, bylo považováno i za útok proti zájmům feudální společnosti. Obchodník, který přijmul falešnou minci v domnění, že mu bylo zapláceno řádně, byl tak oklamán a podveden. V tomto případě šlo o trestný čin falše neboli podvodu.

V právním řádu nalézáme dvě skupiny předpisů, které chrání minci. Jedna skupina předpisů sloužila k ochraně finančního hospodářství státu – tedy i regálu krále, druhá pak k ochraně feudální veřejnosti před falešnou mincí.¹⁷⁶

Za základní právní normu, která stíhala padělání a šíření padělané mince, můžeme považovat sněmovní usnesení z roku 1453. Sněmovním usnesením byla tato činnost prohlášena za podvod a zároveň tak byl na ni vztažen trest smrti a zabrání majetku. Toto

¹⁷³ STIEBER, M., *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. Kniha třetí: Právo trestní, Praha 1933, s. 37.

¹⁷⁴ KALOUSEK, J. O staročeském právu dědickém. *Rozpravy České královské společnosti nauk*. č. 3, Praha 1891, s. 15.

¹⁷⁵ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 133.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 133-134.

usnesení se poté stalo základem pro mincovní řád Jiříka z Poděbrad z roku 1469, na které navázalo zemské právo v zemských zřízeních.¹⁷⁷

Mnohem výraznějším ohrožením hospodářství stavovského státu, vedle padělání mince, byl dovoz zahraniční, nehodnotné mince a její uvádění do oběhu, snižování hodnoty mince a vyvážení surovin nezbytných k ražbě mimo území našeho státu.¹⁷⁸

Padělání mince bylo trestáno jak v právu zemském tak v právu městském.

Zemské právo

Článkem 432 Vladislavského zřízení zemského byla zakázána neoprávněná ražba mincí, její falšování a uvádění do oběhu. Již pouhé uvádění do oběhu je zde uvedeno jako skutková podstata trestného činu.¹⁷⁹

Podrobnou úpravu stíhání padělatelství přinesla až redakce zemských zřízení z roku 1549 v článku V. 14., V. 16., V. 18. až V. 19.

Na základě článku V. 14. byl zakázán dovoz nehodnotné – lehnické mince a vývoz domácí měny do zahraničí. Za toto provinění byl stanoven trest smrti upálením.¹⁸⁰

¹⁷⁷ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 134-135.

¹⁷⁸ K tomu srv. MALÝ, K. *K trestně-právní ochraně mince v právu české stavovské monarchie. Právněhistorické studie*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, sv. 8, s. 227-236.

¹⁷⁹ „Nalezli wuobec za práwo: jakož někteří swéwolně proti všemu práwu nesprawedliwě minci naši tepú a falšují, nám i všemu králowstwí k veliké škodě, takowé wšecy mince zapowiedáme, aby brány nebyly; pakli uswědčen kto bude anebo popaden byl, ježtoby takowé peníze mezi lidí wnášel, takowý každý aby kázán byl a pomstu trpěl, tak jakož na falešnika slušie. A brž nad to zapowiedáme, aby žádný minci cizích, jakožto Gerlických peněz, ani za ně kto co kupowal, ani prodáwal: neb jest to nám i všemu králowstwí veliká a znamenitá škoda, by takowá lehká mince cizie měla w našem králowstwí brána býti. W památných, G. 11 (= 1469).“ Čl. 432 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 207-208.

¹⁸⁰ „...A nad to weyše i o to sau se stavové snesli, aby každého čtvrt léta JM královské probíř, i zemský, wšecy ty mince průbovali; a jestli že by pak na které koli minci cizí potřebí bylo proti zrnu českému zlehčení, to aby opatřili [...] A knížete Lehnického mince, ta aby mezi tímto časem a swatým Jakubem nejprve příštím se vybyla a napotom aby jí žádný wíce nebral. Pakli by se kdo toho dopustil a ty mince cizí weyše dáwal, aneb kdo weyše je bral podlé pruoby uložené, tomu každému (ten kdož by tak při tom koho postihl) bude jí moci wzíti, a sobě postiwiti; pakli by jí wzíti nechtěl a nemohl, bude moci sobě to oswědčiti, a toho každého právem o takowau sumu showzenau a oswědčenau winiti. Též také, jestli by kdo postiwěn byl, an by tu minci knížete Lehnického sem do tohoto králowství nesl, aby jí zde utráceti chtěl, aby wzat a bez milosti upálen byl. Též také byl-li by kdo postiwěn, an naši minci českau mění, neb skupuje, chtěje jí ven z země nésti, aby tauž pokutu trpěl.“ Čl. V. 14. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 414-415.

V ustanovení byla také stanovena povinnost kontrolovat mince každý čtvrt roku ze strany královského a zemského proběře (úředníka v mincovnách, který zkoušel jakost mincovního kovu a hmotnost mince).

Článkem V. 16. se zakazuje přetavování (přepalování) mince a vyrábění, z této trestné činnosti, mince nové. Potvrzuje se opět zákaz používání lehnických mincí. Je zde opět zakotvena kontrola ze strany proběře.¹⁸¹ Ustanovení stanovuje za trestná jednání v něm uvedená stejný trest, jak je výše již uvedeno.

Ustanovení článku V. 18. zakazuje domácím obyvatelstvu a cizincům vyvážení stříbra mimo území našeho státu. Zejména pro kupce a obchodníky byl článkem stanoven zákaz přetavování mincí a jejich překupování pod trestem ztráty hrdla.¹⁸²

Článek V. 19. přebírá ustanovení článku 432 Vladislavského zřízení.¹⁸³ Avšak již nejen rozšiřování padělané mince ale i vlastní padělání je trestáno smrtí.

¹⁸¹ „...Než což se pak všech cizích mincí dotýče, [...] se takové mince skrze JM královské, též i zemského proběře v probě našli, po čem by jedna každá proti usazení a hodnoti groše Tólského brána býti měla, usadili. A po čem by tak podlé téhož usazení každá taková mince, buď i polská neb jiná (krom lehnické, kteráž se při záповědi prvního sněmu zuostavuje) brána býti měla [...] A jestli že by pak kdož koli po rozepsání JM královské po krajích a dotčených mincích, po čem která brána býti má, toho se dopustil, a minci českou přepaloval a jinou z toho byl: ten každý aby v pokutu Zřízením Zemským vyměřenau upadl. Též také, jestli že by ji kdož koli překupoval a na ni nadával, tolikéž ten, kdož by nádavek bral a v tom postižen byl neb byli: aby od každého i s tauž minci vzat a skutečně od JM královské trestán býti mohl...“ Čl. V. 16. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, 415-416.

¹⁸² „Item, Nižádný obyvatel, ani domácí, aneboližto host, nemá k překupování stříbra nikam vézti, a zvláště žádný kupec neb obchodník, ani jiný žádný aby peněz, grošuj, zlatých, haléruov nepřepaloval, ani nepřekupoval, než toliko vše aby do domácích mén nesli, a to pod největší pokutau hrdla ztracení. [...] Také kdo by sobě chtěl stříbra kaupiti k své potřebě, to bude moci učiniti; avšak tak, aby toho překupování z země neprodával ani nosil, panskému a rytířskému stavu k jich potřebám, ne k prodaji; ta se jim cesta nezavírá.“ Čl. V. 18. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 417.

¹⁸³ „Item, Jakož někteří svévolně proti všemu právu nespravedlivě minci českou tepau a falšují, všemu království k veliké škodě: taková mince se zapovídají všechny, aby brány nebyly; pakli usvědčen kdo bude anebo popaden byl (ješto by takové peníze mezi lidi vnášel), takový každý aby kázán byl a pomstu trpěl, tak jakož falešníka sluší.“ Čl. V. 19. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 417-418.

Městské právo

Městské právo zakotvilo delikt padělání mince do čl. O. V. v kontextu s podvodem – falší, ve čtvrtém odstavci.¹⁸⁴ Trestem je zde stanoven trest smrti upálením a to i pro spolupachatele. Ustanovení se váže i na úmyslné jednání při používání nepravých vah, měř a loktů. Trestní sankce v tomto případě je ponechána na uvážení soudu.

4.3.4. Lichva

Také lichva byla v období stavovského státu považována za trestný čin. Za lichvu se chápalo vymáhání či braní nadměrných úroků z dlužné částky nebo také vymáhání jiných výhod věžitelem.

V dřívější době vůbec půjčování peněz na úroky, a to i nepatrné, bylo považováno za trestný čin. Existence lichvy a její trestnost byla úzce spojena s ekonomickým vývojem, s rozvojem obchodu, kdy podnikatele si opatřovali cestou úvěru kapitál pro investování a výrobu na domácím trhu a vývoz do ciziny, což si vynutilo potřebu úvěru a tedy i požadování úroků.¹⁸⁵

Na přelomu 15. a 16. století je úrok nejen trpěn, ale i legalizován a upraven zvláštními předpisy. S tím zároveň souvisela úprava trestního postihu lichvy. Za lichvu je považováno pouze nadměrné vymáhání úroku, popř. zneužívání dluhu věžitelem k získání dalších výhod od dlužníka. Takto vnímá delikt lichvy jak zemské tak městské právo stavovského státu.¹⁸⁶

¹⁸⁴ „IV. Skutkem, kdož minci falšuje, minci stříže, ujímá, do šadvoseru ji dává, aneb grošův a všelijaké jiné mince ustruhuje, a jakýmž pak koli způsobem a chytrostí zlehčováním jí ujmu činí, aneb falešné mince odbeyvati pomáhá. Pokuta na tento čas na takové vztahuje se upálení. Item, kdož váh, mír a loktův falešných zaumyslně na oklamání lidská požívají. Ti a takoví trescí se poena extraordinaria, to jest, pokutami vedle spravedlivého soudcův uvážení a podle lidského provinění a zasloužení.“ Čl. O. V., odst. IV. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 336.

¹⁸⁵ Srv. URFUS, V. Právo, úvěr a lichva v minulosti. *Acta universitatis Brunensis, Iuridica*. No. 14, Brno 1975.

¹⁸⁶ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 147-148.

Zemské právo

Základem, který byl zařazen do článku 411, se stal soudní nález z roku 1484.¹⁸⁷ Ustanovením je stanovena úroková míra 10%. Trestem za vymáhání vyšších úroků bylo prohlášení za bezectného, ztrátou práv, zákazem zastávat úřady a svědčit a v obecné rovině zákazem, aby s viníkem „dobří lidé obcovali“. Peníze, které byly takto půjčeny případly královské komoře a propadly ve prospěch obecného blaha země.

Z důvodu rozmachu ekonomiky ve stavovském státě a růstu úvěrového kapitálu došlo ke snížení úroků. Redakce zemského zřízení z roku 1549 s odvoláním na usnesení zemského sněmu z roku 1545,¹⁸⁸ ve svém článku R. 32. snižuje úrokovou sazbu na 6%.¹⁸⁹

Článek také upozorňuje na půjčování věcí, které bylo v následující době označeno za zvláštní trestný čin – tzv. partita.¹⁹⁰

Trestní sankce stanovuje – ztrátu cti a práv, zákaz zastávat úřady a svědčit. Zároveň je zakázáno, aby s pachatelem „dobří lidé obcovali“.

¹⁸⁷ „...tak že mnozí lidé peněz puočují s přílišným a nekřesťanským obtížením, úroky lichewnie nad obyčej sobě dotahujíc [...] aby se toho žádný wiece nedopúšťěl; než jakť jest to prwé někdy mezi lidmi za obyčej bylo, že se sta kop grošów deset kop grošów dáwati, buďto na listech, nebo na kterýchkoli zástawách, též i nyní při tom stuoj a výše nic. Pakliby kto přes to učinil [...] ten má ode všech jmien a držán býti jako jiný psanec a zločinec, a že nemá žádného práwa požíwati, w úřadech a w swědomí nemá přijat býti, a dobří lidé nemají s ním obcowati. A ty penieze tak neřádně puoččené mají na KM' připadnutí, a JMK^a s radú panskú to má na obecné dobré zemské obrátiti. Secundo Andreæ, N. 11 (=1484).“ Čl. 411 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 190.

¹⁸⁸ Ve skutečnosti příslušné ustanovení bylo přijato již na sněmu v roce 1543. Zemský sněm se znovu vrátil roku 1545 k této záležitosti z toho důvodu, že na sněmu roku 1544 v rozporu s usnesením z roku 1543 bylo rozhodnuto povolit výjimečné úroky 10% pro úvěr opatřený panovníkovi na úhradu válečných výdajů. MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. Století*. Praha 1979, s. 148.

¹⁸⁹ „... Než kdož by peněz komu jakých puočil, buď na list hlavní, neb na zápis dskami, aby ze sta kop grošův českých více nebral žádný, nežli šest kop grošův českých, a z tisíce kop grošův českých šedesáte kop grošův českých. [...] a více nižádný úrokuj nižádných z puoččených sum bráti nemá, než jakž veyše dotčeno jest od žádného. [...] A na kohož by to uznáno a uvedeno bylo, takový každý člověk, kdož by se toho dopustil, ten má ode všech jmín a držán býti jako psanec a zločinec, a že nemá žádného práwa požíwati, v úřadech a v svědomí nemá přijat býti, a dobří lidé nemají s ním obcowati. A ty peníze tak neřádně puoččené, mají na královskou M připadnutí, tak jakož Zřízení Zemské veyše o tom šireji ukazuje.“ Čl. R. 32. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 345.

¹⁹⁰ K tomu blíže MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 148-149.

Avšak oproti ustanovení článku 411 Vladislavského zřízení zemského peníze nepropadly již celé zemi ale pouze králi. Tato formulace byla pak dále změněna v následující redakci zemského zřízení z roku 1564 pod názvem „O sedláni“ v článku P. 1.

Podle tohoto ustanovení došlo oproti předcházející redakci ke změně v tom smyslu, že z propadeného jmění dostal jednu třetinu panovník, druhá třetina náležela zemi – tedy šla do stavovské pokladny a poslední třetinu dostal ten, který věc oznámil.¹⁹¹ Tímto tak byly jednak omezeny nároky krále a zároveň byla zavedena materiální zainteresovanost osoby, která lichvu udala.

Úroková sazba a trest je nadále totožný s předcházející úpravou.

Městské právo

Také v městském právu se lichva považuje za delikt a to pod zjevným vlivem zemského práva.

Čl. G. XX.

„Sedláni kdo se dopustí, to jest, mimo vyměřené auroky více by bral, minci nadsazoval a větší summu, než půjčil, míti chtěl: ten čest a peníze tak neřádně půjčené propadne.“¹⁹²

V ustanovení článku G. XX. se sice ještě pod vlivem tradice prohlašuje lichva – „sedláni“ za nekřesťanskou, avšak současně odkazuje na úrokovou míru dle zvyku země. Za

¹⁹¹ „Co se sedláni dotýče, jakož lidé mnozí puojčovali jsau peněz s přílišným a nekřesťanským obtížením, úroky lichevné [...] aby ze sta kop grošuov českých žádný více nebral nežli šest kop grošuov českých, a z tisíce kop grošuov českých šedesáte kop grošuov českých. [...] A na kohož by to uznáno a uvedeno bylo, takový každý člověk, kdož by se toho dopustil, ten má ode všech jmín a držán býti jako jiný psanec a zločinec, a že nemá žádného práva požívati, v úřadech a v svědomí přijat býti a dobří lidé nemají s ním obcovati. A těch peněz tak neřádně půjčených má jeden díl na krále JMt, druhý díl na zemi a třetí díl na toho, kdož by o takové nepořádné puojčce oznámil, připadnauti. Čl. P. 1. Zemské zřízení 1564. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 655.

¹⁹² Čl. G. XX. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 207-208.

toto provinění je stanoven trest propadnutí půjčených peněz (což kopíruje formulaci zemského práva) a to tak, že jednu polovinu obdrží město a druhou polovinu ten, který lichvu udá.

Na rozdíl od zemského práva je zde trestem pouze ztráta cti a propadnutí peněz.

Delikt partity v městském právu zmíněn není a ani není převzato jeho potrestání. Důvodem mohla být skutečnost, že sněmovní usnesení z roku 1575 výslovně hovořilo jen o příslušnících vyšších stavů.¹⁹³

4.3.5. Krádež a loupež

V období středověku se podle hodnoty ukradené věci rozlišovala krádež na velkou a malou. Za velkou krádež byl ukládán trest oběšení na šibenici. Za malou krádež byl ukládán trest stětí ruky, popřípadě jiný zmrzačující trest jako bylo uřezání uší či nosu nebo vypíchnutí očí.¹⁹⁴

Také samotná ukradená věc měla vliv na výši trestu. Rozlišovalo se, zda šlo o věc bohoslužby, či to byl například pluh na poli, obilí nebo dobytek. Výši trestu určovalo také místo spáchaného trestného činu – jako byl královský palác, kostel, mlýn apod. Dalším ukazatelem byl čas – tedy zda došlo ke krádeži za dne či noci, obecná tíseň – zda došlo k činu za požáru, anebo její opakování.¹⁹⁵

¹⁹³ Viz MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 150.

¹⁹⁴ Například podle hodonínské lokace (1228) byl zloděj zardoušen, podle brněnského práva (1243) pro krádež přes 60 denárů oběšen, pro krádež menší vypálilo se mu znamení na tvář. Viz. STIEBER, M. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. Kniha třetí: Právo trestní, Praha 1933, s. 70; K tomu srv. ADAMOVÁ, K. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. Přehled vybraných otázek. Praha, C. H. Beck 2000, s. 109.

¹⁹⁵ Například za svatokrádež bylo podle jihlavského práva kolo. Zároveň církevní věci nesměli být přijímány do zástavy, ani do úschovy. Podle jejich hodnoty byly na to ukládány různé tresty, při ceně přes deset marek ztráta hrdla. Viz. STIEBER, M. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. Kniha třetí: Právo trestní, Praha 1933, s. 70.

V období stavovského státu patřila krádež a loupež mezi nejdůležitější delikty namířené proti movitému majetku, jak svou nebezpečností, tak počtem výskytu.

V zemském právu delikt krádeže výslovně definován nebyl, avšak o krádeži resp. zlodějství se ve Vladislavském zřízení zemském hovoří v řadě ustanovení. Trestem za toto provinění byla konfiskace majetku, trest smrti a ztráta cti.¹⁹⁶

Městské právo na rozdíl od práva zemského věnuje deliktu krádeže značnou pozornost, neboť tato trestná činnost se stala ve městech nejčastějším útokem na vlastnictví jejich obyvatel.¹⁹⁷

Za krádež byl trestán jak v zemském tak městském právu nejen přímý pachatel ale i pomocník, převovávající zloděje a překupník kradených věcí.

Delikt loupeže nebyl v právu stavovské monarchie výslovně definován. Avšak, typickou formou loupeže byly loupeže silniční, jak nám dokládá i ustanovení článku 540 Vladislavského zřízení zemského. Podle článku 543 Vladislavského zřízení zemského bylo držitelům lesů uloženo, kterými vede silnice, aby mýtili stromy v určité vzdálenosti od silnice, právě proto, že se v takových místech děly loupeže.¹⁹⁸ Loupež byla trestána smrtí stejně jako krádež.

Jakýsi pokus o definici loupeže lze spatřovat v Koldínově městském právu, kde v článku N. XXVIII. je stanoveno, že „ten, kterýž nezabijíc člověka, statek druhému pobeře, z šatův ho svleče, oblaupí, loupežník toliko slove“. Delikt loupeže byl trestán podle článku P. XXI. oběšením.

¹⁹⁶ RAUSCHER, R. *O krádeži a loupeži v českém právu zemském*. Bratislava 1929, s. 52.

¹⁹⁷ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 153.

¹⁹⁸ Čl. 543 VZZ: „Item, což se dotýče silnic přes Železné hory, i jinde, kdežkoli na lesiech lúpeže a mordy od takových zločincův se dějí: aby lesowé okolo těch miest, kdežby toho potřeba kázala, omýceni byli, od cesty sšíří jedněch honuov s obú stran; a ty lesy i hned mýtili mají ti, kteříž jsú držitelé těch lesuow, beze všie odporosti a odtahu. A tak potomně aby ti lesowé na těch miestech vždy mýceni byli, kdyžby toho potřeba byla. *W památných Q. 21 (= 1492.)*“ In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 255.

Zemské právo

Článek 540 nepracuje s pojmem krádeže ale loupeže. Zároveň se zde hovoří jen o loupeži silniční.¹⁹⁹

Další článek, týkající se této problematiky, přebírá sněmovní usnesení z roku 1406.²⁰⁰ Ustanovením čl. 438 je stanovena trestní odpovědnost za vědomé koupení kradené věci. Stejně jako krádež se kvalifikovalo i toto jednání. Pachatel nebyl potrestán jen v případě pokud dokázal, že nevěděl, že kupuje kradenou věc. Na tento článek navazuje redakce zemských zřízení z roku 1549 článkem U. 3.²⁰¹ I článek U. 3. je tedy položen na zásadě, že kupec věci kradené odpovídá za krádež, pokud ví o kradené věci.²⁰²

Oproti článku 438 je v článku 550 odlišně upravena otázka u židů.²⁰³ Židé měli povinnost vrátit kradenou věc, pokud ji u nich okradený objevil. Zároveň je zde stanoveno, že pokud by žid půjčil peníze za kradnou věc, která mu byla dána do zástavy, měl povinnost

¹⁹⁹ „Item, kdyžby se mord nebo lúpež na silniciech nebo na cestách přihodil, tehdy všichni z zámkuow, z twrzí i z měst, městeček i ze vsí aby honili; pakliby kto nehonil a w tom seznan byl, tehdy král JM^a má takové neb takového obeslati; pakliby nebylo krále w zemi, tehdy páni z plného saudu; a tu se má zprawiti, proč jest nehonil, a jestližeby to swéwolně, bez hodné příčiny učinil, tehdy cožby jemu w tom pány nalezeno a rozkázáno bylo, aby tu pokutu trpěl. A to i hned páni a rytieřstwo aby lidem swým oznámili, a w městech aby prowoláno bylo. A což se toho honěníe dotýče, jakož se mnozí na tom urážejí, prawiece, žeby to jich cti a dobré powěsti k škodě bylo: jestližeby kto takového zločince jal, to žádnému stawu (pánuom, rytieřstwu, ani zemanóm) nemá jich cti a dobré powěsti k škodě ani k ujmě nižádné býti.“ Čl. 540 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 254-255.

²⁰⁰ „Nalezli wuobec za práwo: že nemá žádný zlodějské věci kupowati, věda o tom že jest kradena; pakliby kúpil, že má tresťán býti jako jiný zloděj, kdyžby to naň provedeno bylo. A jestliže by kúpil newěda o tom, proto to darmo wrátiti musí, což by swého u toho nalezl, že o wiece k němu hledieno nemá býti. Secundo Mauritií, G. 14, E. 13 (= 1406); primo Mauritií, druhá kota (= 1405).“ Čl. 438 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 210.

²⁰¹ „Item, Nemá žádný zlodějské věci kupowati, věda o tom že jest kradená; pakli by kaupil, že má trestán býti jako jiný zloděj, když by to naň provedeno bylo. A jestli že by kaupil newěda o tom, proto to darmo wrátiti musí, což by kdo kradeného swého u něho našel, ale o víc nemá k němu hledino býti.“ Čl. U. 3. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 394.

²⁰² K této zásadě srv. RAUSCHER, R. *O krádeži a loupeži v českém právu zemském*. Bratislava 1929, s. 40 a n.

²⁰³ „... Item, což se židuow dotýče, jakož kradené věci přijímají: ktožby koliwěk swú kterou věc jemu ukradenú w židech optal u kteréhožkoli žida, že ten žid, neb ti židowé, hned beze všeho úplatku zase nawracowati mají beze wšie odpornosti. [...] A kterýby koli žid na kterou kradenú věc puojčil, a ten, komuž ukradeno jest, kterou škodu skrže to wzal: že ten žid jemu tu škodu naprawiti má beze wšie odpornosti, aneb toho zloděje jemu oznámiti také beze wšie odpornosti...“ Čl. 550 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 259.

nahradit škodu okradenému nebo mu oznámit zloděje. Trestem byla stanovena ztráta hrdla a statku.

Redakce zemského zřízení z roku 1549 ve svém článku R. 29. rozlišuje oproti předcházející právní úpravě zlodějství na domácí a silniční.²⁰⁴ Zároveň je zde stanovena trestní odpovědnost za tento delikt bez ohledu na společenské postavení pachatele. Jediným rozdílem je tu soudní příslušnost pachatele. Pro šlechtice byl příslušný zemský soud, pro ostatní soud krajských hejtmanů. Ustanovením bylo také zakázáno dávat ochranou listinu pachatelům tohoto deliktu.

Městské právo

V městském právu je úprava deliktu krádeže zakotvena zejména v člancích P. I. až P. XII. pod názvem O krádeži aneb o zlodějství. Význam pro tuto problematiku mají ale i jiná ustanovení, která jsou rozptýlena na různých místech zákoníku. Krádež zde byla definována jako získání movité věci, které se dělo bez povolení pána věci, přičemž cílem pachatele byl zisk z jejího požívání (viz čl. P. I.). V případě této definice je patrná recepce římského práva, neboť stejnou definici znalo i římské právo. Tato definice se nám zachovala jednak v Digestech, v Paulově komentáři k praetorskému ediktu i v instituci císaře Justiniána.²⁰⁵

Trestnost deliktu krádeže byla ze strany Koldína zdůvodňována jednak právem Božím s odkazem na Desatero, a jednak právem lidským, které ozačuje za přirozené. Za právo přirozené považuje to, co je přirozené nejen pro člověka, jako stvoření od Boha rozumem

²⁰⁴ „... Najprvé, což se morduj silničných a po cestách, a též nešlechtného zlodějstva domácího i po silnicích dotýče [...] A byl-li by ten jistý panského neb rytářského řádu, aby postaven byl před pány a vladykami saudu zemského; pakli by byl ten jistý jinému řádu, buď před hejtmany toho kraje postaven. [...] Pakli by toho neučinil svévolně, a toho nepostavil: tehdy k tomu pánu, nebo zemaninu, anebo měštěnému o to hledíno buď, též jako k tomu zločinci. A též v městech, kdyby na koho žádáno bylo, aby se tak zachovali, a zločincům nižádným aby žádných gleytuov nedávali, ani páni, ani rytířstvo, ani města...“ Čl. R. 29. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 343-344.

²⁰⁵ KNOLL, V., DOSTALÍK, P. Krádež a vliv římského práva v českém městském právu. In *Delicta privata a crimina publica v rímskom práve*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010, s. 39

obdařeného, ale také pro všechny živočichy. Mají k tomu být z přirození náchylní, a mají vědět, znát a činit, k čemu je přirozenost vede.²⁰⁶

Jak vyplývá z definice, krádež měla širší skutkovou podstatu. Vyjma bezprávného odejmutí cizí věci z držby jiného, ale i bezprávné si přivlastnění věci nalezené, zpronevření věci svěřené. Koldín rozlišoval dva druhy krádeže. Prvním druhem krádeže byla krádež zjevná, kdy zloděj byl při činu dopaden nebo byla u něho objevena kradená věc. V druhém případě šlo o krádež tajnou, zahrnující případy, kdy se čin dokládal pachateli tohoto deliktu prostřednictvím svědků a dalších důkazů.²⁰⁷ Opět je zde velmi patrna recepce římského práva.

S deliktem krádeže souvisela také nemožnost převodu cizí věci (jak bude níže v rozboru ustanovení předloženo), která vyplývala i z ustanovení, podle kterého přecházejí na kupce taková práva k věci, kterými disponoval prodávající. Nikdo nemohl tak převést právo, než které měl on sám.

V článku P. I. je krádež definována jako „Istivé dotýkání věci cizí movité, kteréž působí a děje se bez povolení pána té věci, k nabytí jakéhokoli zisku z požívání jejího“.²⁰⁸

Článek P. II. poukazuje při krádeži na dodržování Božího a světského práva.²⁰⁹ V případě Božího práva poukazuje na zásadu „Nepokradeš“ vyplývající z Písma svatého. V případě práva světského je zde stanoven princip: co nechceš, aby tobě činil jiný, nečiň ty jemu.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 40.

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ „Krádež jest Istné dotýkání věci cizí movité, kteréž působí a děje se bez povolení pána té věci, k nabytí jakéhokoli zisku z požívání jejího.“ Čl. P. I. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 345.

²⁰⁹ „I. Krádež všelijaká jakž rozkazem božím, tak také právem přirozeným se zapovídá.

II. Právo přirozené: „Čeho sobě nechceš, nečiň toho jinému“. Právo božské: „Nepokradeš“. Čl. P. II. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 345-346.

Z článku P. III. je patrné, že zákoník přebírá ještě rozlišení mezi krádeží zjevnou a tajnou.²¹⁰ Toto rozlišení není však zde odůvodněno.

Koldín uvádí, že „za starodávna“ byli zloději povinni nahradit svým jednáním způsobenou škodu čtyřnásobně, respektive minimálně dvojnásobně. Ti kdo neměli dostatek finančních prostředků, byli pak potrestáni bitím holí, mrskáním metlami a vypovězením (čl. P. IV. odst. I.). Dle V. Knolla a P. Dostalíka Koldín obdobím „za starodávna“ „odkazuje na římské právo, kde skutečně byla poškozenému, nezbytně ne vlastníkovu, dána žaloba na čtyřnásobek hodnoty ukradené věci, v případě krádeže zjevné nebo na dvojnásobek hodnoty věci, to v případě krádeže nezjevné.“²¹¹

V článku P. IV. Koldín cituje císaře Fridricha Barbarossa.²¹² Tímto ustanovením je dána trestní sankce za delikt krádeže. Trestem byl trest smrti oběšením. Avšak je zde stanovena výjimka. V případě ukradené věci, která byla menší hodnoty, mohl být trest zmírněn. V článku P. XIV.²¹³ je zakotvena trestní věková hranice pro muže 18. let a pro ženu 15 let. Do této věkové hranice nemá být krádež stíhána smrtí. Podle článku P. XIX.²¹⁴ bylo dále stanoveno, že škůdci a zloději na vinicích a chmelnicích mají být potrestáni trestem

²¹⁰ „I. Krádež dvojí jest. Jedna zjevná a patrná, jako, když, zloděj při skutku krádeže postižen bývá, anebo věc kradená zjevně při něm se nalézá.

II. Druhá tejná, jako, když se z svědkův a z průvodův a po příčinách jistých krádeže na zloděje dovede.“ Čl. P. III. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 346.

²¹¹ KNOLL, V., DOSTALÍK, P. Krádež a vliv římského práva v českém městském právu. In *Delicta privata a crimina publica v římskom práve*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010, s. 45.

²¹² „I. Za starodávna na ty, kteříž se krádeže dopouštěli, nebyla právy uložena pokuta hrdla ztracení. Než, kdož se krádeže dopustil, býval k tomu přidržán, že musil to čtvěrnásob aneb nejméně dvojnásob tomu, komuž škodu udělal, nahraditi. Chudší pak, kteříž statkem svým škody nahraditi nemohli, bývali kyjem bití, metlami mrskáni, vypověděním ztrestáni. Ale císař Fridrich První toho jména, kterýž slaul také Barbarossa, z hodných příčin posledním právem a ustanovením svým, vida, že se taková nepravost velmi rozmohla, nařídil a pokutu na zloděje hrdla ztracení uložil, to jest, aby zloděj každý šibenicí ztrestán byl.

II. A však saudcové, nebyl-li by veliký vzatek aneb krádež, mohou pokutu zmenšiti, aby ne pro všelijaký vzatek aneb krádež měl hned člověk hrdla zbaven býti.“ Čl. P. IV. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 346.

²¹³ Čl. P. XIV. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 349.

²¹⁴ Čl. P. XIX. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 350.

zmrzačení – oslepení. Trest oběšením je pak výslovně stanoven na svatokrádež v ustanovení čl. O. XII.²¹⁵ V článku O. X.²¹⁶ se pak ponechává potrestání krádeže věci nebo peněz patřící městské obci na vůli soudu.

Článkem P. V. jsou definovány znaky spolupachatelství a návodu.²¹⁷ Za znak pomoci je zde stanovena rada, přijímání kradených věcí a přechovávání zlodějů a loupežníků. Trest je stanoven ve stejné míře jako u přímého pachatele.

V ustanovení článku P. VI. jsou uvedeny druhy pomoci: půjčení žebříku, otevření dveří, oken či něčeho jiného, dání, opatření či vytvoření klíčů a zlodějských nástrojů, dávání výstrahy a návěstí. Pro pomocníky, spolupachatele a návodce je stanoven opět stejný trest jako pro přímého pachatele.²¹⁸

Každý byl oprávněn nakládat s vlastními věcmi bez ohledu na to, kde se nacházejí. Tudíž měl právo po patřičném upozornění pochytat a bez překážek odvést od souseda, ať již z jeho domu, dvoru či pozemku, svá hospodářská zvířata, která od něj uprchla a vešla nebo vletěla k sousedovi. Vše co zde svého našel, mohl sebou domů odvést nebo odnést. Zároveň tuto věc nebylo nutno předkládat soudu.²¹⁹

²¹⁵ Čl. O. XII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 339.

²¹⁶ Čl. O. X. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 338.

²¹⁷ „*Tau pak pokutau netoliko sami zloději, ale i všickni ti ztrestáni buďte, kteříže zloděje fedrovali, jim radau i skutkem napomáhali, kradené věci k sobě vědomě přijímali, zloděje, nákeřníky a laupežníky přechovávali a jim veystrahu dávali; proto, že přijímači a přechovávači jednostejné pokuty, jako i zloději, hodni jsau. Nebo kdož vědomě zloděje do svého domu přijímá, jim hospodu dává, ten slove zatajitel zlodějství a přijímač.*“ Čl. P. V. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 346.

²¹⁸ „*Item, kdožby zloději vědomě půjčil řebříka; kdožby mu dvěře, okno aneb co jiného otevřel; nětco toho, po čemby veyše lézti mohl, k vykonání krádeže dodával aneb půjčoval; kdožby časem nočním aneb ve dne na strážii stál zlodějům, aby v skutku polapeni nebyli, návěstii a veystrahu dával; vědomě klíče, kozí nohy aneb jiná instrumenta, nástroje aneb přípravy, jichžto zloději požívají, dělal, dodával aneb strojil: ti všickni takoví jsau pomocníci zlodějstva a krádeže aučastníci. A též ti, jakožto přechovávači a zlodějův fedrovníci, mají podle práva ztrestáni býty jednostejnau pokutau, jako zloději.*“ Čl. P. VI. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 347.

²¹⁹ „*Komužby se hovada ztratila a jiní živočichové, jako slepice, husy, kačice, svině, krávy, ovce etc., kterážto, neužívajíce rozumu a nejsauce ostríhaná, letí aneb běží z místa jednoho na druhé: tehdy pro shledání a zlapání takového dobytka aneb ptactva náleží a sluší, ano i práva propůjčující, sausedu do domu sauseda druhého, prvě*

Recepce římského práva je zde opět velmi patrna, neboť zvířata, která byla vyjmenovaná v tomto ustanovení, tj. „slepice, husi, kačice, svině, krávy a ovce“ jsou podle římského práva povahy krotké, a tedy jejím vzdálením z moci majitele – tím, že odletí na pozemek sousedů – se neztrácí jejich vlastnictví, a proto má vlastník právo k sousedovi zajít a svá zvířata si odnést. V případě odporu by podle římského práva zasáhl praetor pomocí držebního interdiktu. Jestliže by zvíře povahy krotké, bylo nalezeno na pozemku souseda, ani tento soused nespáchal krádež, a ani nebylo nutné zahajovat spor o vlastnické právo, neboť zvíře bylo stále ve vlastnictví původního majitele.²²⁰

Jinak tomu bylo v případě zvířat, jejichž povaha byla divoká, jako byly holubi, včely a divocí jeleni, u nichž trvalo vlastnické právo jen tak dlouho, dokud byly v zajetí. Pakliže dosáhly svobody, staly se *res nullius* – věci bez pána, a nemohly být předmětem krádeže. Tuto pasáž zařadil Koldín též do pojednání o krádeži.²²¹

Podle článku P. XIII. byla krádež také vyloučena mezi příbuznými. Výslovně z krádeže nemohli být obviněni děti poškozeného a jeho manželka. V ustanovení je při tom zdůrazňováno, že pře o krádež mezi otcem a jeho synem a mezi manželem a manželkou není možná, neboť se jedná o spor, který vedl ke snížení cti. Byla zde konstruována legální fikce v případě, pokud by manželka něco zcizila manželovi, a to tak, že s těmito věcmi pouze nakládala bez jeho vědomí. V tomto případě bylo možné podat pouze soukromou žalobu z neoprávněné dispozice majetkem.²²² Podobně i v římském právu nebylo možné žalovat

v tom jemu aneb čeledi jeho se ohradíc, vjíti, a cožby svého nalezl, s sebou to domův zase pojíti aneb odnesti bez vznášení toho na právo.“ Čl. P. VII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 347.

²²⁰KNOLL, V., DOSTALÍK, P. Krádež a vliv římského práva v českém městském právu. In *Delicta privata a crimina publica v římském právu*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010, s. 39.

²²¹ Tamtéž.

²²² Čl. P. XIII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 349.

manželku z krádeže, avšak namísto toho bylo možné žalovat žalobou – *actio rerum amotarum*.²²³

Článek P. VIII. přináší hodnocení osoby obžalovaného ze strany soudu. Soud by dle ustanovení se měl zajímat, zda jde o osobu s dobrou či špatnou pověstí. Soud dle tohoto ustanovení také má přihlížet k jednotlivým indiciím, například má-li obřezané uši, zda se u něj nenašli falešné klíče či nože na řezání měšců, kde obžalovaný sloužil apod.²²⁴

Ustanovení článku P. IX. se odvolává na staroměstské právo. Je zde citována zásada, že „...člověk víry hodný, kterýže jména dobrého a pověsti byl, raději má připuštěn býti k obránění cti, hrdla a statku svého...“.²²⁵ Článek P. IX. Dává obžalovanému ještě možnost očistné přísahy. Jednalo se o osoby netrestané, požívající dobrého jména nebo o osobu zachovalou ctí.

Článkem P. X. bylo stanoveno, že v případě zajištění ukradené věci u pachatele, který byl za své jednání odsouzen k smrti, ukradená věc nenáleží rychtáři ani nikomu jinému, než osobě které věc byla odcizena.²²⁶ Avšak rychtáři, který dopadl pachatele, náležela podle tohoto ustanovení odměna, které zde však není blíže specifikována.

²²³ Viz. KNOLL, V., DOSTALÍK, P. Krádež a vliv římského práva v českém městském právu. In *Delicta privata a crimina publica v římskom práve*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010, s. 44.

²²⁴ „... ale také k sobě obžalovaného přihlédlí, toho pošetrili a povážili, jaké předešlé bylo jeho chování: nedopustil-li jest se čeho prvé k tomu podobného; jest-li zachovalý čili zlopověstný; nacházejí-li se na něm která znamení aneb při něm takové některé věci, kteréž příriny k podezření v sobě obsahují, jako, že ceych na sobě má, uši obřezané má, ditrichy, klíče falešné, nože aneb nůžky k řezání měšcův při něm se našly; u koho slaužil; kde se tu vzal; a jiných circumstantií. Proto že, kdož jednau v zlost a v nepravost upadá, vždycky za zlého jmín a držán bývá. A potřebí jest i to znáti, že při krádežích a při jiných prohřešeních aneb výstupcích někdy člověk sauzen také bývá podle příčin, z jistých potahův aneb domnění pocházejících, kteréž *praesumptiones* slovau.“ Čl. P. VIII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 347-348.

²²⁵ „Člověk, po všeckny časy dobře zachovalý a v ničemž takovém nepodezřelý, byl-li by z jakého skutku neslušného obžalován, a dostatečným původem to by se naň od práva nedokázalo; i poněvadž podle starého práva Pražského člověk víry hodný, kterýže jména dobrého a pověsti byl, raději má připuštěn býti k obránění cti, hrdla a statku svého, nežliby měl v tom přemožen býti od žalobníka svého: protož má ten a takový ku přísaze připuštěn býti, aby tau neviny své potvrdil a svau čest, hrdlo i svůj statček před žalobníckem ochránil.“ Čl. P. IX. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 348.

²²⁶ „Kradené, laupežem pobrané a při škůdci postižené a na právě položené věci po odsauzených na smrt zločincích rychtáři, ani žádnému jinému nepřináležejí, než tomu, komužby bud'to pobrány, pokradeny aneb vzaty

Ustanovení čl. P. XI. lze chápat jako obecnou zásadu, která stanovuje, že cizí věc si nelze přivlastnit a zároveň jako povinnost pro nevlastníka věc navrátit původnímu vlastníkov²²⁷.

Článek P. XII. stanoví, že usvědčený zloděj ztrácí zároveň svou čest a to i v případě, že by došlo mezi poškozeným a pachatelem k mimosoudnímu vyrovnání.²²⁸

Taktéž jako vladislavské zřízení – čl. 438 a další redakce i městské právo v článku H. XI. obdobně považuje za krádež vědomou koupí či prodej kradené věci.²²⁹

Krádeží nebyl vinen ten, který mohl prokázat, že koupil věc, aniž by věděl, že se jedná o věc kradenou. Podle ustanovení čl. P. XVI. měl však povinnost předvést soudu „soukupa“ od kterého kradenou věc koupil.²³⁰ Pokud takto neučinil, byl pokládán za zloděje.

Avšak, v druhém odstavci tohoto článku se nachází výjimka v tom smyslu, že osoby „...nepodezřelé, ale dobře na poctivosti zachovalé...“, které by tuto povinnost splnit nemohly, museli sice vrátit kradenou věc, ale nebyly trestány a nenesly ani újmu na cti.²³¹ I v tomto článku je zakotvena ještě možnost se vyvinut na základě očistné přísahy.

byly. Však rychtáři, kdyby jeho pilností k škůdci se přišlo, za práci podle slušnosti učiněno býti má.“ Čl. P. X. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 348.

²²⁷ „Cizích věcí žádný sobě neosobuj ani nepřivlastňuj. Nýbrž, najde-li se pán všelijaké takové věci, tj. ten, čímž vlastní byla: tomu jakožto statek jeho zase navrácena buď. Čl. P. XI. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 348.

²²⁸ „Na kohokoli vina krádeže uvedena bude: ten, by pak o takovou krádež se umluvil, nicméně za zlopověstného zůstane.“ Čl. P. XII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 349.

²²⁹ „... III. Než kdožby, věda věc býti kradenau, ji kaupil aneb prodal, ten vinu i pokutu krádeže na sebe uvede.“ Čl. H. IX. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 225-226.

²³⁰ „Také né hned ten, u kteréhože se věci kradené našly, za škůdce aneb za zloděje držán aneb počten býti má. Než mohl-li by saukupa, od něhožby takových věcí prodajem, půjčkau, dáním aneb jakýmžkoli jiným způsobem dosáhl, vystaviti: k soukupu o to hledino buď. Pakliby ten, kterýže k saukupu nikterakž přijíti ani ho jmenovati a doptati se nemohl, byl člověk vždyckny po všeckny časy dobře zachovalý: přísahau povinen bude se očistiti, že jest ty a takové věci buď kaupil, buď k sobě přijal, nic ovšem toho nevěda a neznaje, aby ty a takové věci kradené býti měly. Avšak pánu ty věci darmo navrátiti povenen jest.“ Čl. P. XVI. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 349-350.

²³¹ Viz tamtéž.

Zákoník obsahoval též několik kvalifikovaných skutkových podstat krádeže. Koldín do krádeže také zahrnul odcizení štěpů, reflinků a fazárů na vinohradech, zahradách a štěpnicích. Trestem za toto provinění pokud bylo spácháno ve dne, vypíchnutí očí, v případě spáchání tohoto deliktu v noci, ztráta hrdla.²³² V tomto případě, kdy by někdo přistihl zloděje a zabil ho, byl pouze potrestán finanční pokutou dvou haléřů, které kladl na jeho mrtvolu.²³³ Zvláštní úprava se týkala též krádeže obecních peněz nebo věcí a jejich využití pro vlastní potřebu, označená jako *crimen peculatus*, jejíž pachatel měl být potrestán podle „spravedlivého uvážení“, dále zcizení věcí z pozůstalosti osobou úředně pověřenou její správou a svatokrádež, nazvanou *sacrilegium*, čili zcizení „posvátných věcí“ patřících k „pobožným a svatým místům“ nebo určeným „na skutky milosrdné“ za které hrozila smrt oběšením.²³⁴

Pakliže by někdo využil pro krádež ohně, stanovil Koldínův zákoník, že taková to ooba měla být bez milosti oběšena.²³⁵ Bylo to dáno tím, že požáry byly často využívány jako příležitost pro krádeže.²³⁶ Další kvalifikovanou skutkovou podstatou bylo odehnání dobytka, za což pachateli hrozil trest podle „uvážení spravedlivého“ a dle místního obyčeje.²³⁷

Podle římského práva se odvedení dobytka z pastviny se na jedné straně rozlišovalo jako veřejnoprávní delikt, který byl nazýván *crimen abigeatus*, za který hrozil trest smrti. Na straně druhé mohla být krádež dobytka stíhána pomocí *actio furti* – žaloby z krádeže, jako soukromoprávní delikt, kdy žaloval sám poškozený a domáhal se kromě věci samé také podle okolností případu dvojnásobku nebo čtyřnásobku hodnoty kradené věci. Zloděj mohl být zabit, pokud se za dne bránil se zbraní v ruce nebo pokud kradl v noci. V případě dobytka

²³² Čl. P. XIX. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 350.

²³³ Čl. XX. XIX. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 350.

²³⁴ Čl. O X-XII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 338-339.

²³⁵ Čl. O. XXI., tamtéž, s. 345.

²³⁶ K tomu porovnej kapitulu o žhářství.

²³⁷ Čl. O. XXIX., tamtéž, s. 345.

rozlišovaly římské prameny mezi furtem a abigeem takto: kdo odvedl jeden kus, byl zloděj, kdo odvedl celé stádo, byl abigeus a mohl být potrestán smrtí.²³⁸

I když jsme výše naznačili, zmiňme se ještě k problematice trestu. Podle Koldína měl být trest přiměřený činu, kterého se pachatel dopustil, respektive škodě, kterou způsobil. Soudci měli možnost trest snížit v případě menší hodnoty krádeže. Na jiných místech zákoníku také Koldín nabádal, aby konšelé „vždycky více byli nakloněni k milosti, k slitování, k milosrdenství nežli k přísnosti, respektive aby soudci brali v potaz více spravedlivou, slušnou a náležitou mírnost než přísné právo, jak bylo již ustanoveno císaři Constantinem a Liciniem.²³⁹

Soudci měli být vždy nakloněni spíše k uchování zdraví a života člověka, než k jeho odsouzení. S tím souviselo i ustanovení, které umožňovalo, aby se okradený usmířil se zlodějem. Lze předpokládat, že vrámci tohoto smíru, ať soudního či mimosoudního, došlo k restituci ukradených věcí a případně i k dalšímu odškodnění okradeného. Podle výslovné dikce, pachatel však ztrácel v tomto případě svou čest. Pous o smír mohl být i pro pachatele dvousečný, neboť mohl být pokládán za přiznání.²⁴⁰

Koldínův zákoník znal také přitěžující a polehčující okolnosti. Mezi přitěžující okolnosti, které vedly k uložení vyššího trestu, v případě deliktu krádeže patřilo: spáchání krádeže v nočním čase, vniknutím oknem či podkopáním se pod zdi, odcizení úrody z pole, krádež plodů na vinici nebo v zahradě či vykradení krámu. Polehčující okolností bylo, že pachatel spáchal čin za dne a mírněji bylo postupováno i proti těm, kteří uřezávali měšce.²⁴¹

²³⁸ KNOLL, V., DOSTALÍK, P. Krádež a vliv římského práva v českém městském právu. In *Delicta privata a crimina publica v římskom práve*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010, s. 47.

²³⁹ Tamtéž, s. 47.

²⁴⁰ Tamtéž. Dále k tomu srv. čl. M.XVIII. a P.XII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 304 a 349.

²⁴¹ Čl. M.X., s. 302.

Obdobně bylo rozlišováno v právu římském mezi zlodějem nočním a denním. Stejně tak byl Koldínem odlišován „zloděj prostý“ od zloděje dobytka, což Koldín uvádí jako příklad jakosti. Naproti tomu římské a dle jeho vzoru brněnské právo to považovaly za kvantitu. Toto množství zde sloužilo právě k odlišení zloděje od zloděje dobytka, kdy prvý byl stíhán soukromoprávní žalobou, přičemž žalovat mohl pouze poškozený, a vysouzená pokuta připadla žalobci, zatímco druhý byl stíhán pomocí *actio popularis*, kdy mohl žalovat kdokoliv a tret byl veřejnoprávní – smrt. I s pouhým obviněním a především pak s odsouzením pro krádež byla ztráta cti, která měla za následek prakticky ztrátu právní způsobilosti jedince. Stejně tak již použití žaloby mělo podle římského práva infamující účinek.²⁴²

S hrdelním trestem, který hrozil za krádež, ale i s přísností vůči pachatelům nočních deliktů, souvisela také liberace toho, kdo zabil zloděje, jehož v noci přistihl při krádeži mimo městské hradby, nebo který ho ohrožoval na životě. Ostatně bylo obecně zakázáno se volně pohybovat po městě po setmění, po znamení zvoncem daném rychtářem, a to pod sankcí vězení. Pokud se jednalo o zloděje, který kradl, měl ten, který zloděje zabil, zaplatit pokutu ve výši pouhých dvou haléřů. Jednalo se o ustanovení se starobylými kořeny, která symbolizovala výkup z krevní msty. V případě nutné obrany, bylo stanoveno, že je přirozeným právem „před násilnou mocí se hájiti a brániti“.²⁴³

Spolupachatelé a další účastníci, včetně těch, kteří zloději pomáhali radou i skutkem, ukřývali je a přijímali od nich kradené věci, byli trestáni stejně jako zloděj samotný. Výslovně v zákoníku je zmíněn vědomý prodej a vědomá koupě kradených věcí, půjčování věcí, které usnadňovaly krádež, výroba paklíčů a poskytování krytí při samotné akci. Podíl jednotlivých pachatelů či účastníků trestného činu na deliktu samotném nebyl příliš důležitý, neboť

²⁴² KNOLL, V., DOSTALÍK, P. Krádež a vliv římského práva v českém městském právu. In *Delicta privata a crimina publica v římskom práve*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010, s. 47-48.

²⁴³ Tamtéž. Srv. čl. A.II., odst.6, a články P. XVIII až P. XX.

spolupachatelé i účastníci odpovídali podle zákoníku za spáchaný čin ve stejném rozsahu jako hlavní pachatel a byli proto stejně trestáni.²⁴⁴

Vlastnické právo k ukradené věci zůstávalo ve své podstatě zachováno okradenému. Nikdo si nesměl osobovat a přivlastňovat cizí věc a okradený vlastník měl právo na navrácení ukradené věci. Kradené věci, které byly zabaveny u pachatele, měly být vydány původním majitelům. V případě prodání kradené věci, měla být okradenému vlastníkovi vydána, aniž by neoprávněný držitel mohl po něm požadovat nějakou platbu. Pakliže by někdo nevědomky koupil ukradenou věc a prokázal svou dobrou víru, mohl zůstat vlastníkem této věci, pokud uvedl, od koho věc koupil. Pokud se jednalo o osobu se zachovalou ctí, která nemohla věc koupit bezelstně a nebyla schopna jmenovat osobu, od které koupila, byla povinna vydat věc oprávněnému vlastníkovi, avšak bez poškození své ctí.²⁴⁵

V kapitole o krádeži byla zařazena i pasáž, která upravovala nález věci cizí. Jejím zatajením by se nálezce ve své podstatě dopustil krádeže. Podle ustanovení článku P. XVI. si žádný nálezce nemohl nalezenou věc ponechat. Nálezce měl povinnost ji vydat vlastníkovi, který mu byl znám, případně tomu, který se mu dostatečně prokázal jako její oprávněný vlastník tím, že mu „znamení jisté dal“.

4.3.6. Žhářství

Žhářství patřilo k nejzávažnějším a nejnebezpečnějším deliktům proti majetku. Všichni obyvatelé města bez ohledu na jejich společenské postavení měli povinnost hasit při vzniku požárů. Člověk, který by požáru pouze přihlížel a nepomáhal, měl být potrestán na základě volné úvahy soudců.

²⁴⁴ KNOLL, V., DOSTALÍK, P. Krádež a vliv římského práva v českém městském právu. In *Delicta privata a crimina publica v římskom práve*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010, s. 50-51.

²⁴⁵ Tamtéž.

Pokud by během požáru někdo něco úmyslně odnesl a nevrátil, měl být bez milosti oběšen. Při požáru měly jít stranou „staré spory“: „neb kdožby koli v čas ohně nepřítele svého ranil, chtěje se nad ním pro nějaké předešlé zášti a nechut vymstiti: ten mečem ztrestán buď“.²⁴⁶ Jakmile vznikl z jakýchkoli příčin požár, měl ten, u koho vznikl, povinnost to ihned rozhlásit, aby mohli ostatní přispěchat a začít hasit. Pokud by to neudělal a požár se proto rozmohl, měl být potrestán.²⁴⁷ Požár mohl vzniknout bez cizího zavinění, z nedbalosti nebo úmyslným zapálením. Za požár vzniklý bez cizího zavinění, neměl být dle ustanovení městského práva nikdo trestán. Koldín vyjmenovává, kdy vznikne požár z nedbalosti: z příhody, neštěstí, neopatrnosti, nebedlivosti či nešetnosti hospodáře nebo jeho čeládky. Ten, z jehož domu vzešel oheň a způsobil škodu jiným, nemá být trestán jako palič či žhář, ale pouze vězením či jiným spravedlivým trestem.²⁴⁸

Za paliče či žháře byl označen: „Žhář aneb palič ten jest, kterýž z aumysla, ze zlosti, z hněvu, z nenávisti, z nepřátelství, z návodu lidského, z auplatku aneb z jakýchžkoli jiných příčin buď v svém vlastním statku aneb v lidském cizím oheň klade, aby tím lidem škodil.“²⁴⁹ Za žháře je považován také ten, kdo by vyhrožoval, že se bude jinému mstit zapálením. Taková vyhrůžka mohla být jak verbální, tak formou hmotného symbolu jako chvostiště na městských branách, vratech, dveřích nebo veřejích zavěšené.

Deliktu žhářství se dopustil i ten, kdo by byl přistižen, „an uhlí klade a rozfukuje, kaudelné aneb lněné knoty, hnáty s sirau a smolau napauštěné, aneb prach ručnicový v rozličných přípravách k tomu strojený s sebau nosí. Ten a takový každý, by nešlechtného skutku nevykonal aneb skrze překážku jakau pak koli vykonati nemohl, však že pohrůžky

²⁴⁶ Čl. O. XX. – O. XXII., Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 342.

²⁴⁷ Čl. O. XXIV., tamtéž, s. 343.

²⁴⁸ Čl. O. XVII. – O. XVIII., tamtéž, s. 341.

²⁴⁹ Čl. O. XV., tamtéž, s. 340.

činil a ohněm se mstítí hrozil, a že s jistými na oheň vztahujícími se znameními postižen jest a po příčinách tomu se rozumí, že jest se k tomu strojil, aby ohněm škodil“.²⁵⁰

4.3.7. Pytláctví

Pojem pytláctví se v průběhudoby postupně vyvíjel a utvářel. Za stavovské monarchie právo pojem pytláctví neznalo. Části, které se týkaly deliktu pytláctví, jsou v zemských zřízeních nazývány „O myslivosti“. Vladislavské zřízení zemské rozdělilo tento trestný čin do dvou hlavních skupin, a to podle toho, kdo byl pachatelem deliktu – zda poddaný nebo svobodný.

S deliktem pytláctví se setkáváme v zemském zřízení v člancích 531 až 534 a 537.²⁵¹ Zemské zřízení z roku 1500 shrnuje předchozí sněmovní usnesení, jednotlivé patenty panovníka a obyčejové právo týkající se deliktu pytláctví.

Na základě článku 531 bylo sedlákům zakázáno držení tenat, tj. konopných sítí na zvěř. Zákaz však nebyl absolutní. Sedlákům bylo povoleno držení tenat na základě zvláštního oprávnění. V případě, že by byl sedlák při držení tenat přistižen bez náležitého oprávnění, nemohl se ten, který ho z toho usvědčil, domáhat jejich vydání přímo na sedlákovi, ale musel se domáhat jejich vydání na jeho pánovi. Pokud ale ani pán sedláka nenakázal tenata vydat, pak mohl oprávněný pohnat pána sedláka k soudu a požadovat 20 kop grošů českých. Nárok na tyto groše měl oprávněný jen v případě, že prokázal držení tenat v rukou sedláka a že sedlákův pán nepřikázal sedlákovi jejich vydání.

Článek 532 řeší případ, kdy byl pytlák přistižen při činu honění zvěře, ale ujel z místa činu. Oprávněný se mohl domáhat jeho vydání z místa, ve kterém se skrýval. Pokud majitel

²⁵⁰ Čl. O.XVI., tamtéž, s.340.

²⁵¹ Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 432-433.

zámku či tvrze odmítl vydat tohoto pytláka z jeho úkrytu, mohl oprávněný táhnout na místo, kde se pytlák ukrýval a dobýt ho. Ostatní páni, kterým oprávněný oznámil, že jede dobýt místo úkrytu pytláka a odůvodnil jim oprávněnost dobytí tohoto místa, měli povinnost se k němu připojit. V případě, že se jim podařilo úkryt dobýt, mohli to, co tam našli, zabavit a následně tyto věci využít ve prospěch kraje.

Podle článku 533 se stanovoval přísný zákaz shonů jak na svém tak na cizím pozemku. Pod výrazem shon se chápe nahánění zvěře do tenat a pastí. Pokud byl někdo při shonu přistižen nebo následně z něho usvědčen, byl povinen zaplatit pokutu 50 kop grošů českých. Jedna polovina pak připadla panovníkovi, druhá pak tomu, kdo povinného při shonu přistihl nebo ho usvědčil. Oprávněný kromě pokuty mohl na povinném žádat vydání tenat. K dalším právům oprávněného náležela možnost zadržení těch, kteří byli při shonu přistiženi. Oprávněný je však mohl zadržovat jen do doby, než každý z nich zaplatil jednu kopu grošů českých.

Článek 534 výslovně zakazoval sedlákům používat ručnice, kuše, tenata, jámy a jiné způsoby myslivosti. Toto právo bylo povoleno jen pánům, rytířům a měštům, kteří mohli své grunty užívat podle své libosti. V případě, že byl sedlák přistižen při činu, mohlo mu být odebráno vše, co při myslivosti získal a co k myslivosti použil, a mohl být držen jeden týden ve vězení. Vyjma toho, musel zaplatit pokutu jednu kopu grošů českých. Sedláci mohli na svých gruntech chytat jen ptactvo sítěmi na lep a sklopce, a to jen v případě, že jim k tomu dala svolení jejich vrchnost.

V případě pánů a rytířů, kteří chtěli provozovat myslivost i na cizích gruntech, to bylo možné se svolením vlastníků těchto gruntů. Pokud toto povolení ale neměli, rozlišovalo zemské zřízení dvě situace a to provozování myslivosti bez povolení nebo přes přísný zákaz.

V prvním případě měl pachatel tohoto deliktu povinnost zaplatit tři kopy grošů českých a mohl být zároveň ještě pohnán k zaplacení deseti kop grošů českých jako náhrady škody.

Ve druhém případě, kterému se věnuje čl. 537, se ten kdo provozoval myslivost na cizích gruntech přes přísný zákaz, dopustil deliktu pytláctví, a jemu náležela povinnost zaplatit finanční pokutu 50 kop grošů českých. Ustanovení čl. 537 pamatuje i na osoby, které k porušení tohoto zákazu naváděly. Návodce tedy též musel zaplatit pokutu 50 kop grošů českých, ale musel mu být návod prokázán.

Delikt pytláctví je zakotven i v následné redakci Vladislavského zřízení zemského z roku 1530 a to v člancích 206 a 207.²⁵² Článkem 206 byl stanoven výslovný zákaz veškeré myslivosti na královských gruntech. Pro případ, že by někdo na královských gruntech jezdil, chodil nebo by své služebníky poslal na královské grunty za tímto účelem, stanovil tento článek pokutu 100 kop grošů českých, která měla být zaplacena panovníkovi do jeho královské pokladny. Stejná pokuta byla stanovena pro případ, kdy služebníci bez vědomí a bez povolení svých pánů jezdili po myslivosti na královských pozemcích. Z této pokuty mohl povinného obeslat hejtman, který spravoval královské grunty, na kterých došlo k neoprávněné myslivosti.

Sedláci a jiní poddaní, kteří byli přistiženi při myslivosti na gruntech panovníka, mohli být potrestáni samotným králem nebo hejtmanem, který měl tyto královské grunty na starost. Zemské zřízení z roku 1530 nespécifikovalo pro tuto skupinu osob trest, který jim měl být udělen, s největší pravděpodobností se jednalo o trest tělesného rázu. V případě, že nebyli přistiženi při páchání činu, ale jejich čin jim byl v pozdější době prokázán, mohl se královský hejtman domáhat jejich vydání na jejich vrchnosti. Pokud by pán odmítl hejtmanovi

²⁵² CIB/IV/1, s. 87-88.

poddaného vydat, mohl hejtman obeslat tohoto pána před soud královských hejtmanů. Soud měl o případu rozhodnout bezodkladně.

Sedlákům bylo také zakázáno budování jam na velkou i malou zvěř. Jámy, které byly již vyhloubeny, měly být zasypany. Za budování jam mohla být sedlákům uložena pokuta 25 kop grošů českých, která pak připadla do královské pokladny.

Článkem 207 byla myslivost zakázána na všech pozemcích všem v době od Květné neděle,²⁵³ do svatého Jiljí.²⁵⁴ Zákaz byl zdůvodněn tím, že myslivost v tomto období způsobovala velké škody na obilí. Pokud by někdo v tomto čase realizoval myslivost ze stavu panského, rytířského a městského, byl majitel gruntu, na němž byla činnost myslivosti provozována, oprávněn pohnat dotyčného k menšímu soudu zemskému z deseti kop grošů českých.

Sedláci byli povinni v případě, že byli přistiženi při myslivosti v této době, zaplatit tomu, na jehož gruntech myslivost provozovali, dvě kopy grošů českých. Pakliže by tuto pokutu nechtěli či nemohli zaplatit, měli být uvězněni na čtyři týdny, bez toho aby jim byla způsobena nějaká škoda na jejich zdraví. Navíc jim mělo být zabaveno to, co měli sebou potřebného k provozování myslivosti. Jestliže sedlák či poddaný provozoval v této době myslivost se souhlasem svého pána, byl tento pán povinen zaplatit pokutu deseti kop grošů českých.

Šlechtě na vlastních gruntech byla myslivost povolena, avšak jen v mezích omezení myslivosti daných Vladislavským zřízením zemským z roku 1500. Nově byla zavedena přísaha překročení hranice pozemku omylem, a to v případě, že by vlastník pronásledoval na svém pozemku krahujce nebo jestřába a honěná zvěř by se mu na cizí pozemek zaběhla a on

²⁵³ Květná neděle – jednalo se o pohyblivé datum, které se řídilo datem velikonoce. Mohla být od 15. března do 18. dubna.

²⁵⁴ Do 1. září.

by jí omylem následoval. Pán, rytíř nebo měšťan se mohl osvobodit od uložení pokuty, pokud přísahal, že se tak stalo omylem. Sedlák mohl tuto přísahu také použít, avšak jen na základě obyčejového práva, neboť zemské zřízení mu toto oprávnění neposkytovalo.

V následné redakci zemského zřízení z roku 1549 se s deliktem pytláctví setkáváme v člancích V.21. až V.26.²⁵⁵ Podíváme-li se na čl. V.21. zjistíme, že je totožný s článkem 207 zemského zřízení z roku 1530 až na malé odlišnosti v slovosledu vět.

Další článek V.22. se shoduje s článkem 206 zemského zřízení z roku 1530. Avšak původní znění čl. 206 je zde rozšířeno o bližší specifikaci zákazu hloubení jam. V případě osobní působnosti dochází zde k jejímu rozšíření. Článek se netýká jen sedláků a jiných poddaných ale i stavů, kterým byla umožněna výjimka, pokud by měli k hloubení jam výsadu. Je zde zakotvena podmínka zasypání již existujících jam do příštího sv. Jiří. Tvůrci této redakce se snažili i motivovat osoby k udávání těch, kteří tento zákaz nechtěli dodržovat, tím, že polovinu z pokuty 25 kop grošů českých, měl získat ten, kdo povinného udal. Z toho je patrné, že předcházející zemská zřízení v těchto ustanoveních nebyla dodržována, a proto novela zřízení se snažila vynutit pro jejich dodržování na základě motivace ve formě finanční odměny k udávání delikventů.

Problematikou držení tenat se zabývá článek V. 23. Sedlákům zakazuje držení tenat. Sedláci tenata nesměli užívat ani na gruntech svých pánů, pokud k tomu neměli jejich výslovné povolení. Tyto výsady od pána byli povinni ukázat v případě, že by je někdo usvědčil a jejich pánovi to oznámil. Pokud by měli tenata v držení, avšak neměli žádné oprávnění k jejich užívání, mohl ten, kdo je usvědčil, požadovat na jejich pánovi, aby rozkázal svému poddanému tenata vydat. V případě, že by pán nerozkázal tenata vydat, mohl ten, kdo sedláka či poddaného usvědčil, pána pohnat k soudu z 20 kop grošů českých.

²⁵⁵ CIB/IV/1, s. 418-421.

V článku V.24. je stanoven obecný zákaz nočních shonů, honění malé nebo velké zvěře, používání tenat ve dne i v noci na cizím pozemku. Kdo byl při tom přistižen nebo později usvědčen, byl povinnen zaplatit pokutu 50 kop grošů českých tomu, na jehož gruntech provozoval myslivost bez jeho povolení a byl z toho usvědčen. Tenata mu mohla být odňata. V případě osob, které pomáhaly při myslivosti, mohly být tyto zadrženy, dokud vlastníkovu pozemku nezaplatily jednu kopu grošů českých.

Článek V.25. zakazuje myslivost sedlákům obecně i na jejich gruntech, a to s ručnicemi, kušemi, tenaty, jámami a jinými způsoby. Pokud by byli z ní přistiženi nebo usvědčeni, měli být uvězněni na dva týdny.

Článek V. 26 je obdobný jako čl. 537 Vldislavského zemského zřízení z roku 1500.

V případě ustanovení týkajících se deliktu pytláctví, která přinesla redakce z roku 1549, je patrné, že se od předcházejících zřízení moc nezměnilo. Tato redakce spojila předcházející zřízení do jednoho a provedla nepatrné změny, které neovlivnily celkový smysl těchto ustanovení.

S právem myslivosti úzce byla spjata nová ustanovení týkající se ručnic. Podkladem pro tato ustanovení se stala Smlouva svatováclavská z roku 1517 a Smlouva o ručnicích z roku 1523, které se staly doplňky zemských zřízení. Smlouva o ručnicích vycházela ze všeobecného zákazu nošení a užívání ručnic.

Zemské zřízení z roku 1564 věnovalo myslivosti jednu část – část T, která byla rozčleněna do sedmi článků.²⁵⁶ Pět prvních článků obsahuje jen nadpis a odkazuje na zemské zřízení z roku 1549. Článek šestý a sedmý obsahuje vlastní text.

²⁵⁶ CIB/4/1, s. 682-683.

V článku T.6. je citováno usnesení sněmu, který se konal na Pražském hradě roku 1561. Stanovuje pro ty, kteří zaměstnávali myslivce, povinnost, aby mu dali listinu opatřenou jejich pečeti. Tato listina měla osvědčit, že jsou myslivci. Pokud by byl myslivec přistižen bez této listiny, mohl být zadržen. Pokud by nebyl zadržen, mohl ten, kdo ho přistihl, po jeho pánovi požadovat zaplacení pokuty. Dále je zde sedlákům zakázáno provozovat myslivost a pánům vystavení listiny, kterou by jim byla myslivost povolena, pokud nepracovali jako myslivci.

Článek T.7. řeší případ ježdění s myslivostí, přestože mu to bylo vlastníkem pozemku zakázáno. Pakliže by někdo i přes tento zákaz provozoval myslivost, byl povinen zaplatit pokutu ve výši padesáti kop grošů českých. Stejná pokuta byla stanovena i pro návodce, jestliže mu byl návod prokázán.

Myslivost byla neoprávněně provozována i přes veškeré zákazy zemských zřízení. Vedla k takovému úbytku zvěře, že nutila sněmy se opakovaně zabývat touto problematikou a upravovat myslivost jednotlivými sněmovními nařízeními. Kromě zákazu pytláctví se sněmi snažily zabránit pytláčení i jinými způsoby, např. nařizovaly mrzačení ovčáckých a řeznických psů.²⁵⁷

„Item, každý ovčák, kterýž psy buď velké neb malé chová, každému na přední jedné noze prsty utíti má, a pán jeho má o tom poručiti, aby se tak vyřídilo a stalo. A jestli by toho tak neopatřil, tehdy jeden každý ze všech tří stavův království tohoto, bude moci toho pána z pokuty 10 kop grošův českých vinit, a pakli by týž ovčák mimo vuoli a rozkaz pána svého

²⁵⁷ Viz nařízení zemského sněmu z roku 1575. Převzato z: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v040/1575/t008604.htm>.

takového psa neochromeného choval, tehdy aby pět kop grošův českých propadl tomu, kdož by to na něj ukázal.

Item, kdež pak v městě, v městečkách, ve vseh a dvořích věžníky chovají, též i řezníci, kteříž s věžníky po cizích gruntech jdou: tomu každému též na přední jedné noze prsty (jakž výš dotčeno) uřaty býti mají, a jestli by se tak který nezachoval a psa neochromeného měl, tehdy kdož by naň to prokázal, pokuty aby dvě kopě grošův českých propadl.“

Pytláctví ze strany poddaných se rozmáhalo i přes přísné zákazy pytláctví a nošení ručnic a pokuty. Proto se pokuty postupem doby zpříšňovaly a začaly být též stanovovány tělesné tresty pro pytláky. Např. zemský sněm roku 1585 stanovil za pytláctví v první řadě trest nejvyšší – smrt. Byly zde ale i stanoveny jiné alternativy.

Tresty, ukládané pytlákům, v předmětném období byly různorodé. Setkáváme se s trestem smrti oběšením, vypíchnutím očí, zašití pytláka do jelení kůže a jeho následné roztržení psy. V jiných případech byl pytlák připevněn na vysokou zvěř a ponechán ve volné přírodě svému osudu. Setkáváme se i s případy, kdy byl svázaný pytlák hozen do vody nebo za velkých mrazů byl polonahý svázaný pytlák ponechán na ledě.²⁵⁸

4.4. Delikty namířené proti životu a zdraví

4.4.1. Vražda, mord a zabití

Právo stavovského státu v případě deliktu vraždy bylo ovlivněno předcházející úpravou a bylo ovlivněno obyčejem. Právní úprava v době stavovské se již snaží o potlačení

²⁵⁸ Další příklady uvádí ADAMOVIČ, K., SOUŠA, J. K deliktu pytláctví 14.-19. století. *Folia venatoria*. 1989, č. 19, s. 306.

soukromoprávního charakteru zvykového práva a začíná zdůrazňovat oficiální charakter stíhání zabití.²⁵⁹

Právo stavovského státu rozlišovalo mezi zabitím úmyslným – vraždou, kterou nazývalo mordem a zabitím člověka z nedbalosti. V zemském právu stíhání vraždy – mordu se zavádí z úřední povinnosti a to jak v případě přistižení při činu tak i v případě kdy pachatel utekl.

Také městské právo rozlišuje mezi úmyslným zabitím a zabitím z nedbalosti. Za mord bylo považováno především zabití při loupeži, zabití úkladné, kterého se pachatel dopustil na spícím, koupajícím se člověku apod., tedy oběti neschopné se bránit. Podobně za mord bylo považováno zabití protivníka po vznesené žalobě, umoření protivníka ve vězení.²⁶⁰

Za vraždu bylo také považováno zabití „ bez rozumu“, „z hněvu“, tedy bez zlého úmyslu, popř. „z malého vážení nebo sváru...“

Zabití z nedbalosti se podle městského práva netrestalo a ponechávalo na majetkovém vyrovnání mezi pachatelem a příbuznými zabitého. Avšak při nedbalosti vědomé, tedy za předpokladu, že pachatel mohl vědět, že jeho jednání může mít škodlivý následek, ale nedbal toho, odpovídal za vraždu.²⁶¹

Za úmyslné zabití jak v právu zemském, tak právu městském, byl obecným trestem trest smrti.

Zvláštním druhem zabití bylo infanticidium, což bylo zahubení svého neřádně nabytého plodu. Mohlo jít jak o potrat, tak o zabití novorozeněte. V Koldínově zákoníku je stanovena definice tohoto deliktu následovně: „Také zabijí ta, kteráž plod z sebe vyhání, aneb týž plod

²⁵⁹ CIB/4/1, s. 173-174.

²⁶⁰ Tamtéž. S. 175.

²⁶¹ Tamtéž, s. 176.

jakýmž koli způsobem v sobě udušuje a mrtví. Též kteráž do záchodu, do studnice aneb jinam svůj plod mece a hází.“²⁶² Dívky či neprovdané ženy velmi často stanuly kvůli podezření z tohoto deliktu před soudem a také často vydržely v mučírně všechny stupně trápení, čímž si zachovaly život a byly souzeny pouze pro smilstvo.²⁶³ Za infanticidium nebyl v Koldínově zákoníku uveden zvláštní trest.

Podle zemského práva byl obligatorně ukládán pachateli, který se vyhýbal soudnímu projednání vraždy, včetně trestu konfiskace majetku. Ze zabraného majetku jeden díl dostali příbuzní oběti vraždy a zbytek byl ponechán rodině vraha. Avšak pokud pachatel deliktu vraždy předstoupil před soud, konfiskací majetku trestán nebyl. U šlechticů byl výkon trestu prováděn stětím.²⁶⁴

Za úmyslné zabití v městském právu se trest smrti prováděl stětím. Vedle tělesných trestů se ukládaly i tresty majetkové jako byla konfiskace majetku, peněžité pokuta. Za úmyslné usmrcení však v městském právu nenalzáme konfiskaci celého majetku. Navíc konfiskace majetku postihovala pachatele deliktu vraždy, který by se po celý rok vyhýbal soudu. Ze zabraného majetku by příbuzní oběti dostali jeden díl a příbuzní pachatele dva díly.

Peněžité pokuta byla možná jen u vraždy, tj. prostém úmyslném zabitím, spáchaném pro „slušnou a hodnou příčinu“. Avšak pokud byl vrahem měšťan a obětí šlechtic bylo výslovně zakázáno, aby pro mord mohla být uložena jen peněžité pokuta. Trestem byla ztráta hrdla.²⁶⁵ Nebylo však vyloučeno aby měšťan s pozůstalými, uzavřel smlouvu o hlavu.²⁶⁶

²⁶² Čl. N.XXXV. odst. III. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 326.

²⁶³ FRANCEK, J. *Zločin a trest v českých dějinách*. Praha: Rybka Publishers, 1999, s. 181.

²⁶⁴ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. Století*. Praha 1979, s. 186-187.

²⁶⁵ Srv. Čl. R 35. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 349.

²⁶⁶ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 181.

Ustanovení městského práva, pokud šlo o usmrcení spáchané šlechtici ve městech, se naopak spokojila s odkazem na zemské právo a obecné právní předpisy o stíhání vraždy a mordu.²⁶⁷

V neposlední řadě jistou omezenou funkci hrálo vězení. S ohledem na soudní praxi sloužilo však jako trest náhradní a bylo užíváno v případě, kdy okolnosti případu nevyžadovaly trest nejvyšší.²⁶⁸

Zemské právo

Článek 433 Vladislavského zřízení přebírá ustanovení z roku 1366 o soudní příslušnosti při zabití.²⁶⁹ Podle ustanovení tohoto článku zabití lze stíhat dvěma žalobami. První žalobou je žaloba z mordu. Druhou žalobou je žaloba z hlavy.²⁷⁰

Jak z předcházejícího článku 433 tak i z článku 437²⁷¹ je patrné, že se zde rozlišují dva případy zabití. Jednak mordu, tj. usmrcení, kdy pachatel se nemá na co vymluvit a dále zabití, kdy tato výmluva je po ruce.

²⁶⁷ Srv. Čl. N XL. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 328.

²⁶⁸ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 187.

²⁶⁹ „Najjasněšie knieže a pán, pan Karel, Římský král wždycky rozmnožitel a Český král, rozkázal we dsky zemské wložiti, že páni země České nalezli za práwo: že ktožby koli člověka zabil, ten wraždělník z toho mordu aneb z hlavy na swém práwě neb saudu, k kterémuž příležití a přisedí, a ne na jiném, totižto zemanín w zemském, man na manském, měštěnin na městském práwě nařiekán neb winěn býti má. Secundo Dačic, A. 6 (= 1366).“ Čl. 433 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 208.

²⁷⁰ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 174.

²⁷¹ „Nalezli wuobec za práwo: ktožby koho zabil, a měl toho jakú wýmluwu, wolaje se na práwo, má uručiti pod slušný základ, aby ku práwu dostál. A jakýžby koli základ jemu jménován byl, buď králem JM^{ti} neb pány a wládkami na plném saudu, aneb od té raddy, kdež by se takowého mordu dopustil, buďto od purgmistra a konšel: tehdy takowý základ, pod kterýžby uručen byl, jestližby jej propadl a k takowému práwu nedostál, má do komory králowské připadnutí ten základ. Rozsudek we dskách památných, L. 14 (= 1487).“ Čl. 437 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 209.

Redakce z roku 1549 v článku R. 36 pak výslovně stanovila, že obviněný pachatel z mordu musí prokázat „že jest takový mord bezelstně z hodných příčin a bráně se násilí svému učiniti musil“.²⁷²

Ustanovení článku R 36 zemského zřízení z roku 1549 zakotvuje také právní odpovědnost a trestnost zabití (mordu) poddaného. Podle tohoto ustanovení „... pak ten, kdož by z mordu viněn byl, toho nedovedl dostatečně, že jest takový mord bezelstně z hodných příčin a bráně se násilí svému učiniti musil...“ byl povinen zaplatit finanční pokutu ve výši 300 kop českých grošů.

Finanční pokuta 300 kop českých grošů se jeví spíše jako náhrada škody než trest. To je patrné i z toho, komu a v jakém poměru byla určena: 200 kop dostala manželka a děti zavražděného a vrchnost 100 kop českých grošů. Z hlediska vrchnosti je to zřejmá náhrada škody za ztrátu pracovní síly.²⁷³

Městské právo

Městské právo v dřívější době označovalo delikt proti životu jako mord a zároveň pod tímto pojmem zahrnovalo i poranění. Rozeznávaly se případy, které se staly úmyslně, v hněvu nebo náhodně. Později se liší jako vražda zabití, které se stalo tajně nebo z nějakého nízkého a nečestného důvodu, pro zisk, při loupeži, výboji anebo na bezbranné osobě. V městském

²⁷² „Item, Jest-li že by osoba která, bud' z panského neb rytířského stavu aneb osoba mestská osedlá, zamordovala komu člověka sedlského. Pak na číchč'ž by gruntech ten mord se stal, a ten morděř byl při skutku postižen: tehdá pán těch gruntuov, byl-li by člověk jeho zamordován, nemá toho morděře proto do vězení bráti, než má takového morděře z panského neb rytířského stavu ctí a věrau zavázati, aby před saudem zemským, kterýž najprvé držán bude, stál, a dostál a z toho mordu aby práv byl. Pakli by slíbiti nechtěl, tehdy teprva má ho vězením ku právu stání a dostání dodržeti. [...] Jestli že by pak ten, kdož by z mordu viněn byl, toho nedovedl dostatečně, že jest takový mord bezelstně z hodných příčin a bráně se násilí svému učiniti musil: takový každý má dáti pánu toho zamordovaného tři sta kop grošův českých. A z té summy pán toho zamordovaného, má a povinen bude dáti dětem neb manželce jeho dva díly té summy svrchupsané a sobě třetího nechati; pakli by děti neb manželky neměl, tehdy najbližším jeho přáteluom, kteříž by byli na gruntich toho pána, má polovici té pokuty dáno býti...“ Čl. R. 36. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s.350-351. Pro rozbor zde uvádím pouze část tohoto ustanovení. Srv. ještě s. 352-353.

²⁷³ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 181.

právu se pachatel mohl domluvit s pozůstalými na finančním odškodnění. Pokud nemohl zaplatit, následoval trest smrti. Pachatel měl být lámán kolem, pachatelka měla být zaživa pohřbena.²⁷⁴

Práva městská království českého v článku N. XXVIII. přebírají ještě starší právní úpravu.²⁷⁵ Rozlišuje se zde mezi vraždou a mordem.

Jako mord jsou uvedeny další případy. V článku N. XXIX. je to pokus vraždy střelnou zbraní. V článku N. XXX. jde o číhání v záloze s úmyslem zabít. V článku N. XXXII. najímání vrahů a v článku N. XXXVI. jde o travičství a kouzla, pokud by měla za následek smrt oběti. Ostatní případy úmyslného usmrcení jsou nazývány vraždou.

Podle druhého odstavce článku N. XXX. pachatel mordu - kvalifikované vraždy – byl potrestán usmýkáním koňmi a poté lámán a vpleten do kola.

Delikt vraždy byl v městském právu trestán tak, jako tomu bylo v právu zemském stětím. Tento trest byl vykonáván bez ohledu na pohlaví a společenské postavení. Byla zde stanovena výjimka v případě nedostatku přičetnosti nebo věku.

V případě nezletilých na místo trestu smrti za vraždu se nechávalo potrestání na volné úvaze soudu. Lze říci, že na zmírnění trestnosti nezletilého pachatele zde měla vliv recepce římského práva. Tak tomu bylo i v případě zemského práva, kdy nezletilý byl za tento delikt

²⁷⁴ STIEBER, M. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. Kniha třetí: Právo trestní, Praha 1933, s. 61.

²⁷⁵ „... II. Jest pak nemalý rozdíl v jazyku našem Českém mezi vražedníkem a morděrem. Neb morděř vlastně slove a jest ten, kterýž, když druhého zabí, to, což při něm najde, od něho poběře. [...] Mordýř, když zabije koho, co při něm najde, od něho poběře. Laupežník pak, nezabijíc člověka, šaty s něho beře a ho laupí.

III. Ale vražedník vlastně slove ten, kterýž v půtce neboližto z hněvu, v sváru dle pomsty druhého zabíjí...“ Čl. N. XXVIII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 323.

pohnán před zemský soud.²⁷⁶ To dokládá soudní nález z 16. století, který říká: „Člověk mladý let nemající pro mord nebo z hlavy může pohnán býti k soudu, než z jiného nic“.²⁷⁷

Dle čl. N. XXXII. je za delikt mordu považováno i jednání nejen přímého pachatele ale i návodce a najímání vrahů.²⁷⁸

Za mord bylo dle městského práva považováno také travičství a kouzla, dodávání jedů jiným osobám, otrávení studní, pokud by měla za následek smrt oběti.²⁷⁹

Stejnou povinnost, zaplatit pokutu 300 kop českých grošů, jako určovalo rovněž zemské právo (srv. čl. R 36 zemského zřízení z roku 1549), vyměřuje pro měšťany, kteří by se dopustili vraždy poddaného, ustanovení čl. N XLII., odstavce prvního městského práva. Tato suma, byla rozdělena, v následujícím poměru: 200 kop obdržela manželka s dětmi, popř. příbuzní a 100 kop obdržela vrchnost. V případě kvalifikované vraždy (viz odstavec II. tohoto ustanovení) sedláka mohl být měšťan odsouzen ke ztrátě hrdla.²⁸⁰

²⁷⁶ RAUSCHER, R. *Usmrcení člověka v českém právu zemském*. Bratislava 1927, s. 31.

²⁷⁷ Archiv Český, roč. 19, Praha 1901, s. 487.

²⁷⁸ „Kdožby na někoho navozoval, velel i rozkazoval, a aby jej zabili, radu dával, o bezhrdlí druhého auplatky činil, a naň by to bylo shledáno: ne pokutau vraždy, ale pokutau morděřskau podle práva ztrestán bud.“ Čl. N. XXXII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 325.

²⁷⁹ „Mordové rozličnými spůsoby aneb prostředkem rozličných příčin se vykonávají, jako trávením, kauzly skrze baby, jenž traňky z jiných plod vyhánějí, jed skupující lidem ho dodávají, studnice nakažují, rozličnými kauzly lidi suší, dobytky jich moří. A v jakémžkoli jiném spůsobu od jedněch nad druhými aukladně a lstivě mordové se vykonávají: ti všickni, kdyžby k vyhledání přišli, pokutami podle uvážení účinku jednohokaždého ztrestání býti mají.“ Čl. N. XXXVI. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 326.

²⁸⁰ „I. Skutek vraždy jestli žeby se vykonal od které osoby z stavu městského nad člověkem sedlským, nevinně a bez slušné a hodné příčiny: tehdy ten za pokutu pánu zabitého tři sta kop grošův Českých dáti povinen bude. A ten pán má z té pokuty dětem, manželce aneb nejbližším jeho dva díly vydati, a sobě třetího zanechatí. Jakož o tom snešení obecně šířeji vyměřuje.

II. Avšak našla-li by se při takové vraždě nějaká nešlechtnost: tehdy přísežní jednokaždého práva budou moci pokutu hrdla ztracení na takového vražedníka aneb morděře vztáhnouti.“ Čl. N. XLII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 329.

Článkem N. XLIV. byl stanoven požadavek trvání útoku, který odvracel bránící.²⁸¹ Zároveň je zde výslovně prohlášena beztrestnost zabití v nutné obraně.

Tato právní úprava byla respektována i městskými soudy. Prokázaný útok a obrana proti němu, výslovně zbavovala odpovědnosti za usmrcení. V soudní praxi za útok byla pokládána pohružka zabití a útok s vytaseným mečem.²⁸²

Avšak jak v právu zemském tak právu městském se projevovala úvaha, že i když nutná obrana zbavuje pachatele trestné odpovědnosti, přece „pro velikost skutku“ je třeba pachatele i když mírněji, potrestat. V praxi se tak ukládaly tresty pachatelům, kteří byli jinak obviněni pro „počátek“ zproštění. Trestem bylo zpravidla čtyřnedělní či šestinedělní uvěznění spojené s pústem.²⁸³

Jak v zemském tak městském právu se vyvinuly představy o nutné obraně, které však v zemském právu se omezily pouze na soudní praxi, zatímco v právu městském byly zákonodárně zakotveny. Na rozdíl od práva zemského v právu městském byly výslovně vypuštěny verbální útoky co do důvodu nutné obrany.

Také městské právo rozlišovalo zabití bez úmyslu – „z příhody“, které ale bylo sankcionováno trestem vypovězení nebo finanční pokutou.²⁸⁴ Peněžitá pokuta náležela dle tohoto ustanovení příbuzným poškozeného.

²⁸¹ „ I. Na ty, kteříže svému násilí hájíce se a branice sebe, toho aneb ty, od kterýchže se jim ublížení dalo, zabil, pokuta vraždy, tak jakž prvé položeno jest, se nevztahuje; proto, že jednomukaždému toho se dapauští, aby se svému násilí hájiti a moci násilné svau také moci odepřít mohl.

II. Však tomuto tak a potud se rozuměti má, kdyžby se kdo násilí toliko svému bránil a svého zdraví chránil tu hned in continentí, tj., toho času, kdyžby mu se násilí od někoho dalo, aneb žeby někdo za ním se sháněl, chtěje svau vůli nad ním vykonati. Než přišla-li by k přetržení sváda aneb půtka, a pod tím jeden by na druhého sábl a jej zabil, již ten ne za ochránci zdraví svého při právě, ale za vraha počten bude.“ Čl. N. XLIV. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 329-330.

²⁸² MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 184.

²⁸³ Tamtéž, s. 184-185.

²⁸⁴ „ Kdožby ne z aumysla, než toliko z příhody člověka zabil, ten aneb vypověděním aneb peněžitou pokutau podle uvážení práva a hodnosti osoby zamordované ztrestán buď. Kterážto nejbližším přátelům náležeti má.

V článku N. XLVIII. je zakotvena nutná obrana.²⁸⁵ Na rozdíl od práva zemského je zde přiměřenost nutné obrany formulována přesněji. Útokem (počátkem), který by odůvodňoval užití nutné obrany, nejsou ani slova nebo pohrůžky, nýbrž „skutek“ tedy násilné jednání.

Ustanovením článku N. XLIX. je jako přímý pachatel potrestán i pomocník, který držel oběť.²⁸⁶

Oproti předcházející právní úpravě zde nastává změna. Ještě u Brikcího byla dána možnost obviněnému, aby se pro návod nebo pomoc očistil přísahou se třemi spolupřísežníky. Pokud se pachatel, obviněný z pomoci při vraždě, bránil u soudu na jiného pachatele, byla mu soudem uložena povinnost ve stanovené lhůtě takového pachatele předvést před soud. V opačném případě trestní odpovědnost zůstala na něm.²⁸⁷

Městské právo trestalo nejen přímého pachatele ale i spolupachatele, pomocníky a návodce. Podle ustanovení článku N. LI. je zakotvena trestní odpovědnost všech spolupachatelů úmyslné vraždy.²⁸⁸

Nebo není vražedníkem ten, kdož, nechtě zabiti, avšak z příhody člověka zabí. A protož pokuta vraždy na takového vztáhnouti se nemůže.“ Čl. N. XLV. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 330.

²⁸⁵ „Kdož počátkem svády skutkem bývá, již ten ne za chránícího se, ale urážejícího u práva se pokládá. Nebo ten svádu začíná, kdož příčinu k svádě dává. A protož, na kohože to provedeno bylo, že jest začátkem nějaké svády a různice skutkem byl a v té svádě něcto sobě uhonil: právo jemu folkovati nebude. Nebo ten toliko při právě za ochránci zdraví svého a bránícího se svému násilí počten bude, kterýže svády a zlé vůle počátkem nebyl a příčiny hodné k svádě nedal. A tak ten toliko bývá chránitelem života svého, kdož, jinak nemoha prázden býti násilníka svého, jej by zranil anebo zabil. A na takového zdraví svého i sebe samého chránícího se pokuta zranění aneb vraždy se nevztáhne. K počátku zajisté jednékaždé věci i k jednomukaždému skutku saudcové prohlídají...“ Čl. N. XLVIII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 331.

²⁸⁶ „I. Kdožby někoho ku pomoci vražedníka držal, a ten vražedník jej by zabil: tehdy ten, kterýž ho držal, příčinou smrti jeho jest. A protož jako ten, kdož jej zabil, trestán bud’.

II. Ten pak, kterýže v půtce, jiné aumyslem dobrým rozvazuje, aby zlé přetrhl, někoho nechtě zranil, tak žeby ten od takového zranění umřel: v pokutu vraždy neupadá.“ Čl. N. XLIX. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 331.

²⁸⁷ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 177-178.

²⁸⁸ „Vražda zaumyslná kdyžby od mnohých nad jedním provedena byla: všickni ti jakožto pomocníci a takové vraždy účastníci, kdežby koli byli postiženi, bud’ společně aneb rozdílně přátelům zabitého z ní odpovídati a právi býti musejí.“ Čl. N. LI. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 332.

V článku N. LIII. je stanovena také trestní odpovědnost pro účastníky rvačky, která skončila zabitím.²⁸⁹ Jelikož při rvačce nebylo možné prokázat úmysl zabít, ustanovení zakotvovalo pro obžalovaného, možnost očistné přísahy.

Podle článku N. LII. trestně odpovídal za vraždu i ten, kdo poručil někoho bít ale nezabíjet a osoba napadená umřela.²⁹⁰

4. 5. Delikty namířené proti osobnostním právům

4. 5. 1. Urážka na cti

Ochrana cti ve feudální společnosti byla položena zcela na jiných pilířích, než tomu bylo v období následném.²⁹¹ Pojem cti byl především právní záležitostí a až na druhém místě morálním. Snaha uchovat si čest byla tudíž nejen společenskou ale přímo právní nezbytností. Kdo si chránil čest, zároveň si chránil vlastní právo vystupovat jako procesní strana nebo svědek, ženit se, nabývat majetek apod. Nešlo tedy o ztrátu společenské prestiže, ale o obavu z vyloučení ze společnosti. Z tohoto důvodu hraje v zákonodárství stavovské monarchie delikt urážky na cti významnou roli.²⁹²

²⁸⁹ „V půtce, v sváru a v rozboji byl-li by kdo aneb kteří zabiti, a nemohlo by se to patrně vyhledati, kdoby tau vraždau vinen byl; a na zabitém toliko jedna smrtelná rába by se nacházela, ale kdoby ji učiniti měl, toho by se vyhledati nemohlo: právo všemi těmi, kteříž přítomni toho času byli, má se ujistiti, a nebylo-li by přítel zabitého, pilně na skutek vraždy se vyptávati, po příčinách to vyhledávati, brání krvavých, i chování těch osob i všelijakých jiných případností, příčin, circumstantií šetřiti a je s bedlivostí uvažovati. A nemohl-li by se takový mord vyhledati: tehdy ti přítomní, budau-li chtítí toho mordu prázdni býti, mají se té vraždy přísahau, jakž by jim od práva nalezena byla, očistiti.“ Čl. N. LIII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 332-333.

²⁹⁰ „Rozkázal-li by kdo koho ubiti a utlauc, by pak o tom obzvláště poručil, aby jej tak někdo bil, avšak nezabíjel: tejdý, bil-li bo ho tak, žeby od toho zbití ten umřel, oba, totižto, kdož rozkázal, i ten, kdož více, nežli mu rozkázáno bylo, ubil, v pokutu vraždy upadají.“ Čl. N. LII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 332.

²⁹¹ K problematice urážky na cti srv. RAUSCHER, R. Urážka na cti podle českého práva zemského. In: *Naše právo a stát*. Sborník k šedesátému výročí založení Spolku československých právníků "Všehrd". Praha: Všehrd, 1928, s. 41-53.

²⁹² MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 200-201.

Obyvatel feudálního státu ztrácel (či nenabýval) různými způsoby. Například narozením jako nemanželské dítě, výkonem povolání (nevěstka, kat) nebo soudním rozhodnutím. Ztráta cti byl obvyklý trest zejména u politických trestních činů.²⁹³

Okruh urážek na cti původně nebyl vůbec omezen. V podstatě záleželo především na uraženém samotném, co bude za urážku považovat a zřejmě i na soudu, jak tyto urážky bude hodnotit.

Uražen mohl být někdo skutkem nebo verbálně. Skutkem se stala urážka, byl-li někdo uhozen, poražen, stržen z koně, hozen do vody, bylo-li mu bráněno v cestě, nebo se někdo dotknul cizí ženy jiného. Za slovní urážku byla považována urážka haněním nebo nadávkou.²⁹⁴

Podle českých pramenů se za urážku na cti považoval nářek cti, nářek svědomí, hanění a urážka skutkem. Nářkem cti se upírala někomu čest, popřípadě se někomu vytýkal nepoctivý čin nebo nepoctivé zrození. Nářkem svědomí se vinil někdo, kdo křivě a falešně svědčil. Hanění se dopouštěl ten, kdo použil o svém odpůrci nenáležitých slov.²⁹⁵ Za urážku na cti se považovala též nepravá žaloba a neřádné zatčení. Za nepravou žalobu se ukládaly různé tresty – nejpřísněji tak, že nepravý žalobce upadl do trestu, na který šla jeho žaloba – vztáhl trest žalovaného na sebe.²⁹⁶

Urážka na cti z neřádného zatčení se promítla v ustanovení zemského zřízení z roku 1564, článku D. 34, kde je zároveň stanovena finanční pokuta: „Kdož by z neřádného zatčení obeslal a neřádu nepokázal, neb obešlíc od obeslání pustil: že má tomu od kohož jest zatčen, pátý díl té sumy (pro kterauž by byl zatčen) propadnauti; a z toho zatčení nemá propuštěn a vězení prázen býti, leč tu pokutu spolu s hlavní summau (proč jest zatčen) zaplatí A pakli by

²⁹³ Tamtéž, s. 201.

²⁹⁴ STIEBER, M. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. Kniha třetí: Právo trestní, Praha 1933, s. 66.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 66.

²⁹⁶ Tamtéž. S. 67.

oč koli jiného zatčení se stalo, že by se summy peněžité nedotýkalo: tehdy nad to, proč zatčen jest, ma tomu od kohož zatčen jest, deset kop grošuov českých pokuty dáti, a též také z toho zatčení nemá propuštěn býti, leč tu pokutu dá a zaplatí.²⁹⁷

Osoba, která byla z nařčení obviněna, se musela bránit v trestním procesu. Její povinností bylo dokázat, že je nevinná či poctivě zrozená. Pokud se nevyvinila, „nářek“ na ní zůstal.

Podle brněnského práva (1243) pokud někdo pohnal za urážku na cti někoho bezdůvodně, bylo udělení trestu pro pohnaného vyhrazené knížeti. Dle Vladislavského zřízení zemského (čl. 30) byl potrestán pokutou ten, kdo pohnal ze cti a nedostavil se k soudu. Podobně tomu bylo pro žalobu z nářku cti podle zemského zřízení z roku 1530 (čl. 29, čl. 34).
298

Před kodifikací zemského a městského práva ochrana cti byla různá podle společenského postavení uraženého. Podle toho byly i odstupňovány tresty. Miloslav Stieber k tomu uvádí následující: „Shází s něho, když za políček dá uražený dva, jeden v líce a jeden pěstí v nos. Když dá políček nižší vyššímu, má ruka uťata býti. Když dá chlap vladyce nebo šlechtici, má mu i s hrdlem odsouzen býti, aby z něho činil, což mu libo.“²⁹⁹

Dále pak píše, že „podle brněnského práva (1243) kdo zmrská chudého, dá soudci jeden talent, zmrskanému dva talenty. Má-li pachatel 30 talentů, dá soudci 3 talenty a zmrskanému 5 talentů.“ Avšak nebylo možné žalovat z výprasku, pokud si jej vypráskaný „sua insolentia“ zasloužil.³⁰⁰

²⁹⁷ Čl. D. 34. Zemské zřízení 1564. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 547.

²⁹⁸ STIEBER, M. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. Kniha třetí: Právo trestní, Praha 1933, s. 67.

²⁹⁹ Tamtéž.

³⁰⁰ Tamtéž.

Například podle jihlavského práva urážka skutkem – jako bylo bití holí, tahání za vlasy, kopnutí či poražení, byla potrestána ztrátou ruky, avšak z trestu bylo možné se vykoupit deseti markami.³⁰¹

Ještě než přejdeme k rozboru jednotlivých článků, je třeba se zmínit, že je v zemském právu formulována zásada, že při vedení pře o čest byly strany zásadně nezastupitelné. Pro případ nestání pohnaného bylo zavedeno jeho obeslání ze strany zemského soudu s tím, že pokud by obeslání nerespektoval, by byl považován za odbojníka. Pro šlechtu byl příslušným soudem ve věcech urážky na cti soud zemský nebo komorní.³⁰²

V případě sporů o čest mezi měšťany byla stanovena výslovně příslušnost městských soudů, kterou již stanovil článek 7 Svatováclavské smlouvy. Avšak pokud urazil měšťan šlechtice, musel šlechtic oznámit věc purkmistru a konšelům příslušného města, před kterými provinilý měšťan měl prohlásit, zda se urážky dopustil. V pozitivním případě byl pohnán před soud zemský či komorní. V tomto případě byla uplatňována zásada podle stavu uraženého. Pokud došlo k urážce měšťana šlechticem, byl opět příslušný soud šlechtický.³⁰³

Potrestání pachatele za delikt urážky na cti byl jak v zemském tak městském právu v podstatě totožný. Podle zemského práva byl pachatel odsouzen na dva týdny do vězení a musel odprosit uraženého.³⁰⁴ Taktéž v městském právu musel delikvent odprosit uraženého a byl trestán dvěma týdny vězení.

³⁰¹ Tamtéž.

³⁰² MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 210-211. K tomu také srv. KREUZ, P. *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví dony předbělohorské v letech 1526-1547*. Praha: Karolinum 2000.

³⁰³ Tamtéž, s. 211.

³⁰⁴ Srv. čl. E. 27. *Zemské zřízení 1549*. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 208-209.

Trest vězení výjimečně městská rada prominula z důvodu vysokého věku pachatele nebo jeho zdravotního stavu.³⁰⁵

Zemské právo

Vladislavské zřízení ještě nemá taxativní výpočet urážek na cti.³⁰⁶ V článku 440 se spokojuje pouze se stanovením trestu za nedovedení zhanění cti dvěma týdny vězení a povinností odprosit uraženého.

Za urážku cti prohlašují neoprávněné nařčení z falšování dlužních úpisů (čl. 400 VZZ), neřádné půjčování peněz - lichvu (čl. 382)³⁰⁷ a nárek chlapství, který přešel beze změn do Vladislavského zřízení ze sněmovního usnesení z roku 1410 (čl. 45)³⁰⁸.

Z článku 45 Vladislavského zřízení zemského je patrné, že původně se tu jednalo o případ obvinění z nepřislušnosti k šlechtickému stavu, z kterého se napadený vyvinil předložením důkazu o svém šlechtictví u královských dvorských úředníků - hofmistra či

³⁰⁵ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 212.

³⁰⁶ „*Najjasnějšie knieže a pán, pan Wladislaw boží milostí Český král, se pány a vládykami na plném saudu nalezli wuobec za práwo, jakož mnozí lidé w tomto králowstwí nalézaji se, že z lehkých příčin swadiece se, jedni druhé wysoce zhanějí a na Čest sahají, a ten ktož jest zhaněn, newywedeli se, hanbu trpí, pakli se wywede, ten ktož jest haněl, pokuty žádné nenese: tu Jan z Šelmberka. kanclér králowstwíe Českého, a Jiřík Berka z Dubé a z Lipého z pánuow, Albrecht Ojjeř z Očedělic z vládyk, panský a vládycký potaz wynesli: že ktožby koli po dnešní den koho zhaněl na jeho cti a toho nedowedl, takový aby napřed seděl dvě neděli u věži, a potom aby zhaněného odprosil pro buoh a pro matku boží, aby mu to odpustil, a že mu swú řečí křiwdu učinil. Stalo se u wigilii sw. Tomáše apoštola léta božieho 1485. Tertio Andreae, A. 18.*“ Čl. 440 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 211.

³⁰⁷ „*...Item, aby žádný pro neplnění peněz nehaněl neřádnými a vymyšlenými haněními, než jakož na penieze slušie: a ktožby jinak učinil, aby pro to kázeň trpěl. A jestližby kto komu plniti nechtěl, hledaj jeho právem zemským ale ne mocí, jakož od starodáwna bylo.[...] Item, o puojčování peněz, ktožby jich neřádně pojčowal, stojí ten nález mezi pokutami cti...*“ Čl. 382 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 172.

³⁰⁸ „*Páni wuobec nalezli za práwo, a Woldřich z Hradce panský potaz wynesl: jestližby kto nařekl druhého chlapstwem a řekl jemu chlape, a on se z toho wywedl před hofmistrem neb maršalkem, aneb ačby se kto podwolili před purkrabí Pražského řádem, jakož země za práwo má: tehda když se wywede, tu i hned před hofmistrem neb maršalkem neb před purkrabí Pražským má jemu říci, žes selhal, a ten jemu to má smlčeti. A cožby na to naložil, wywodě se z těch škod, muož jeho pohmati před pány aneb před úředníky; pakliby neměl na dědinách, tehdy hofmistr neb maršalek neb purgrabie Pražský má jej stawiti a jej držeti a wězeti, až se tomu dosti stane za jeho škody wedle nálezu a rozkázanie hofmistra neb maršalka neb purgrabí Pražského. Tertio Wenceslai, Q. 2. (= 1410).*“ Čl. 45 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 32-33.

maršálka, popřípadě i před nejvyšším purkrabím. Lze se domnívat, že šlo již o situaci, kdy význam dvorských úředníků je zatlačen do pozadí úředníky stavovskými, v jejichž čele stál nejvyšší purkrabí. To dokazuje i formulace v ustanovení článku zakotvená „aneb ačby se kto svolili“, která vyjadřovala nutnost souhlasu obou stran s příslušností purkrabiho, zatímco kompetence královských dvorských úředníků byla mimo jakoukoliv pochybnost.³⁰⁹

Důkaz nepravdivosti obvinění se předkládal v řízení, které mělo podle K. Malého „spíše povahu správního než soudního, neboť urážející neměl ani právo dokázat pravdivost svého obvinění. Pouhý důkaz trvajících šlechtictví tedy vedl nejen k očištění nařčeného, ale zároveň i k potrestání pachatele urážky: musel bez komentáře vyslechnout – smlčet – obvinění očištěného, že – selhal.“ Zde pak nastalo skutečné snížení cti urážejícího jako lháře.³¹⁰

Podstatnou změnu přináší nová redakce zemských zřízení z roku 1530 ve svém článku 34.³¹¹ Poprvé zde je podán taxativní výčet jednání a urážek, které byly považovány za urážku na cti, s tím, že všechny ostatní případy urážek je třeba považovat pouze za případy zhanění. Poprvé tak, i když pouze negativní formou, je rozlišováno mezi urážkou na cti a zhaněním.

V druhém odstavci tohoto článku jsou uvedeny tyto delikty urážky cti: ze zrady; z bezectnosti; z úkladného nebo podvodného jednání; z nevyvedeného psanství; že je z kurvy syn, falešník, parchant, kurva a ze zlodějství.

³⁰⁹ Tamtéž, srv. MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 203.

³¹⁰ Tamtéž.

³¹¹ „... *A toto jest nářek cti. Ktož by komu zrádce dával aneb ho tím nařekl, že cti nemá, aneb že by něco zlého proti své cti učinil, a také že by něco úkladně neb podvodně zlého učinil, aneb že by nevyvedený psanec byl; anebo ktož by komu zjevně z kurvy syn, falešníky anebo pankharty dával; anebo ženskému pohlaví kurvy; a též ktož by komu dával zjevně zloděje, a toho čeho nedovedl: tehdy má ten, ktož by takový nedůvodný nářek učinil, tu prosbu učiniti, jak jest prvé bylo, ktož by koho na cti nařekl a naň nedovedl, a dvě neděli u věži seděti. Než což se pak mimo to hanlivých slov dotýče, o to se mají také, ktož bude chtíti, poháněti, čím jest kto koho zhaněl, a má to zejména do puohonu vložiti, co sobě za hanění pokládá, buď k saudu zemskému neb komornímu...*“ Čl. 34. Zemské zřízení 1530. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 19-20.

Článek zároveň stanoví finanční pokutu pro pohnaného, který by z nářku cti pohnal bezdůvodně.

Ve sporu o čest připouští ustanovení čl. 34 zastupování poručníky a dovoluje tzv. dvojí hojemství, tj. odklad konání sporu. Nadále se zde projevuje princip, že při vyhlášení nálezu, musely být osobně přítomny obě strany.

Při nářku cti se musela v zemském právu dát náprava. Podle zemského zřízení z roku 1549, článku E. 27,³¹² kdo nedovedl nářek cti, měl být uvězněn na dva týdny do věže a odprosit uraženého: „ pro Buoh, pro Matku Boží, aby mu to odpustil, a že mu svou řečí křivdu učinil“. Náprava a ustanovení tohoto článku se promítlo v další redakci zemského práva z roku 1564 v článku K. 19.³¹³

V případě městského práva se náprava při rozsudku hned formulovala, např. těmito slovy: „Pane Jane Moravo, což jsem byl svou řečí proti tobě přečinil a na tvou pověst sáhl, pravímť, žeť jsem svou řečí křivdu učinil, prosím tedy, pro pána boha, odpusť mi to“.³¹⁴

Dle ustanovení článku E. 27 se žaloba podávala k zemskému či komornímu soudu. Trestní sankce po žalovaného je stanovena ve výši 20 kop českých grošů a náhrada škod. Stejně sankci podléhal žalobce, pokud by se žalobou neuspěl.

Následná redakce z roku 1564 v článku K. 27 odkazuje na článek E. 34 zemského zřízení z roku 1549 v krátkém ustanovení: „Jestli že by kdo z peněz upomínaje“.³¹⁵

³¹² „... a toho čeho nedovedl. Tehdy má ten kdož by takový nedůvodný nářek učinil, tu prosbu učiniti jak jest prvé bylo, kdož by koho na cti nařekl a naň nedovedl, a dvě neděli u věži seděti, a má narčeno odprostiti pro Buoh, pro Matku Boží aby mu to odpustil, a že mu svou řečí křivdu učinil. [...] a má to zejména do pohonu vložit, co sobě za hanění pokládá, buď k saudu zemskému neb komornímu.[...] a pokuty má puovodovi, nad škody útratní a na nákladní, dvaceti kop grošuo českých pohnaný propadnauti, a k tomu ten pohnaný má škody tomu puovodovi vzaté zaplatiti. Pakli by ten to odvedl, kdož jest pohnaný, že jest toho neučinil: tehdy puovod má pohnanému škody týmž spuoseb, kteréž by provedl podlé práva, zaplatiti.“ Čl. E. 27. Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 208-209.

³¹³ Srv. Čl. K. 19. Zemské zřízení 1564. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 589-590, k nářku též čl. 20- 26, s. 591 – 594.

³¹⁴ Převzato ze STIEBER, M. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. Kniha třetí: Právo trestní, Praha 1933, s. 68.

Městské právo

V Koldínově zákoníku se setkáváme s důkladnější a pečlivější specifikací deliktu urážky na cti oproti předcházející právní úpravě. Lze říci, že tomu bylo právě pod vlivem zemského práva, jehož koncepci Koldín v plném rozsahu přebírá.

Koldín definuje delikt urážky na cti v kapitole „De Convicio et contumelia – O nářku cti“. V článku Q. XV. jej definuje jako škodlivé uražení a jako nějaké peské a jedovaté uštknutí k ublížení a zlehčení jména neb cizí dobré pověsti.³¹⁶

V článku Q. XVII. Je podán vlastní taxativní výpočet urážek:

„... Nářek pak jest toto: I. kdoby komu zrádce dával, II. nařikal ho, že cti nebo poctivosti nemá, III. žeby nětco zlého proti poctivosti své učinil, IV. nebo že nětco aukladně a podvodně zlého učinil, V. žeby nevyvedený psanec byl, VI. z kurvy syny, VII. falešníky, VIII. pankharty dával, IX. ženskému pohlaví kurvy, X. zjevné zloděje, ...“³¹⁷

Tento taxativní výpočet urážek na cti je doslovně převzat z redakce zemského zřízení z roku 1549.

V městském právu jsou kromě těchto případů uvedeny další delikty urážky cti. V článku S. XXV., odstavci třetím je to výslovný dotaz na jméno někoho ze stavů při trápení zločince. Za delikt urážky cti je považováno také obvinění ze spolupachatelství při trestném činu. Podle článku M. XXXVII. Bylo považováno za urážku cti obvinění panny ze smilstva a

³¹⁵ Čl. K. 27. Zemské zřízení 1564. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882, s. 594.

³¹⁶ „Nářek nic jiného není, než škodlivé uražení a jako nějaké peské a jedovaté uštknutí, ublížení, vyprázdnění aneb zlehčení jména aneb dobré pověsti.“ Čl. Q. XV. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 360.

³¹⁷ Čl. Q. XVII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 360-361.

vychloubáním se ze svedení panny nebo ženy. Za urážku na cti se považovalo také podle článku J. XLI. Porušení závazku pod cti a vírou.³¹⁸

4.6. Delikty proti náboženství

Pod delikty proti náboženství můžeme přiřadit delikt rouhání, svatokrádež, zneuctění mrtvých, čarodějnictví, sebevraždu a hanění náboženského vyznání a církve. Ne všechny delikty namířené proti náboženství byly stíhány městskými soudy. Např. delikt kacířství byl na základě kanonického práva souzen soudy konzistorními. Světské soudy v tomto případě pak plnily pouze úlohu vykonavatele jejich rozhodnutí.

4.6.1. Delikt rouhání

Rouhání představovalo typický náboženský delikt, který přestal být individuálním deliktem a stal se formou masového projevu přívrženců jiných vyznání, než byla víra katolická a kališnická. Šlo o trestný čin, který byl spatřován v urážce Boha. Obligatorním trestem podle Koldínova zákoníku bylo vtržení jazyka rouhači.³¹⁹

4.6.2. Svatokrádež

Při svatokrádeži šlo o krádež věcí, které patřily pobožným a svatým místům nebo byly určeny na milosrdné skutky.³²⁰ Nejčastěji se jednalo o vykradení kostela. Pachatel tohoto činu měl být potretán oběšením.

³¹⁸ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1979, s. 208.

³¹⁹ „Kdožby srdce tak převráceného byl, žeby Pánu Bohu, stvořiteli svému, zlořečil aneb velebnosti božské utrhal, ten slove blasphemus et crimen laesae majestatis divinae incurrit, jest hanebný jména božího a božské velebnosti ruhač, zlořečený člověk, a v pokutu upadne, kteráž nařízena božským taková byla, že měl ode všeho množství ukamenován býti. Nyní, kdožby se toho dopustil, žeby Pánu Bohu zlořečil, tomu každému jazyk teylem vytažen bud.“ Čl. M.XXVIII. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 307-308.

³²⁰ Čl. O.XII., tamtéž, s. 339.

4.6.3. Čarodějnictví

Delikt čarodějnictví se vyskytoval většinou v souvislosti s delikty namířenými proti životu a zdraví, jako bylo např. travičství, násilné potraty apod. Nešlo o samostatný trestný čin, ale trestání čarodějnictví souviselo s pácháním jiného trestného činu. Zemské právo zvláštní ustanovení o postihu čarodějnictví nemělo a proto právním základem trestného stíhání čarodějnictví se stala ustanovení městského práva. V Koldínově zákoníku je delikt čarodějnictví definován jako „všelijaká škodná kauzla“.³²¹ Potrestána měla být i žena, která „o bezhrdlí manžela svého auklady činila, jeho otrávití usilovala, s kauzly a s čarami zacházela“.³²² Z tohoto je zřejmé, že trestné bylo takové provozování čar a kouzel, které někoho poškodilo.

Muž, který se dopustil čarodějnictví, měl být sťat mečem nebo upálen, žena pak upálena nebo zahrabána.³²³

Delikt čarodějnictví byl upravován ve světském právu a stíhán na základě Kladiiva na čarodějnice, které sepsali dva dominikánští mniši Jakob Sprenger a Heinrich Kramer v roce 1486. Stalo se tak dva roky po vydání buly Summis desiderantes affectibus proti čarodějnicím papežem Inocencem III. Vydání buly bylo pro oba autory velkou inspirací k sepsání příručky pro boj s čarodějnictvím. Oproti obecnému očekávání je Kladiivo na čarodějnice poměrně skoupé na drastické popisy, byť mučení bylo tehdy i mnohem později běžnou součástí nejen inkvizičního, ale i jiných soudních, zejména trestních procesů. Autoři zřejmě předpokládali, že čtenář je s touto realitou dostatečně obeznámen a necítily potřebu se jí podrobně zabývat. Za podstatně zajímavější považovali konkrétní příklady z praxe. Ovšem těžiště díla tkví ve

³²¹ Čl. O.II., tamtéž, s. 335.

³²² Čl. C.X VII., tamtéž, s. 106.

³²³ „...pokutau meče aneb upálením, a ženského pohlaví zahrabáním se trescí“. Čl. O.II., tamtéž, s. 335.

scholastickém dokazování různých teologických pravd a v co nejpřesnějším právnickém popisu správného postupu soudního řízení s čarodějnicemi.³²⁴

V době vzniku Kladiva na čarodějnice bylo právo značně rozvinutým a komplikovaným učením. V Kladivu mnohokrát narážíme na dělení práva, soudů, soudců i pravomocí na církevní a světské, přičemž existují rozdíly i mezi právem kanonickým a církevním, které dnes mají pouze historický a teoretický význam. V době vzniku tohoto díla již v římskokatolické církvi platila řada různých předpisů, která byla uspořádána do jistého, nikoliv jednoduchého, systému zvaného Corpus iuris canonici, jehož základní částí byl tzv. Gratiánův dekret – sbírka nejrůznějších předpisů, kterou v letech 1139-1142 sestavil Gratianus, italský mnich a učitel církevního práva.³²⁵

Místa, kde došlo k největším čarodějnickým procesům, patřilo Nizozemí, Španělsko, Anglie a Německo. V českých zemích se s čarodějnickými procesy v tak masovém měřítku nesetkáváme. Šlo zde jen o jednotlivé případy, kdy pachatelé většinou páchali i jinou trestnou činnost.

Častější čarodějnické procesy jsou zaznamenány v Podkrušnohoří, kde převažovalo německé obyvatelstvo a v Rokycanech. Na Severní Moravě a ve Slezsku se setkáváme s trochu jinou situací. Vliv na to mělo i to, že Koldínův zákoník zde začal platit až od roku 1697, a pro čarodějnické procesy byl používán hrdelní řád císaře Karla V. (tzv. Carolina) a později z něj vycházející zemský řád hrdelní císaře Ferdinanda III., kde je čarodějnictví uvedeno mezi nejtěžšími zločiny a (na rozdíl od Koldínova zákoníku) je zde výslovně uvedeno, že čarodějnice a čarodějové mají být potrestáni, i když nezpůsobí žádnou škodu. Ve Slezsku vypukly čarodějnické procesy na počátku třicetileté války v Jeseníku, pokračovaly druhou vlnou v Nyse a Zlatých Horách a vyvrcholily třetí a nejstrašnější vlnou procesů v

³²⁴Kladivo na čarodějnice. Přeložila Jitka Lenková. Praha 2000, s. 8.

³²⁵Tamtéž, s. 8-9.

letech 1651 – 1652, kdy bylo popraveno nejméně 250 osob. K obětem procesů patřili nejzámožnější lidé v kraji, například v Jeseníku byly upáleny všechny manželky radních a čtyři z nejbohatších mužů města. Na Severní Moravě se odehrávaly čarodějnické procesy především na žerotínských panstvích, v Šumperku a ve Velkých Osinách. Hlavní postavou těchto procesů zde byl František Jindřich Boblig, pověřený inkvizitorským úřadem, který se nerozpakoval překračovat právo.³²⁶

Pravděpodobně nejznámějším Bobligovým případem byl proces se šumperským děkanem a farářem Kryštofem Aloisem Autnerem. Autner kritizoval způsob vedení čarodějnických procesů a pokusil se klást překážky Bobligovu řádění. Boblig proto proti němu vynutil z několika mučených žen udání, na jejichž podkladě zahájil proces, který se trval několik let. Autner se při mučení sice přiznával, ale po mučení vždy všechna přiznání odvolal. Teprve roku 1685 dosáhl Boblig toho, že byl Autner zbaven kněžství a v Mohelnici upálen.³²⁷

V případě Čech máme doloženo několik čarodějnických procesů z Rokycan.³²⁸ V roce 1589 se konal soud se čtyřmi ženami, které byly obviněny z čarodějnictví. První přiznala obcování s čertem, škodlivé čáry proti dobytku i lidem a také krádeže. Byla na hranici spálena. Druhá doznala, že dala Martinovi Sklenáři a jeho ženě vypít ve starém pivě rozetřený kočičí mozek, aby je zostudila. Dále se ve vězení pokusila zabít spoluobžalovanou, a když na ní nemohla dosáhnout, dala jí do ruky nůž, aby se zabila sama. Za to vše byla zaživa zahrabána. Další dvě obviněné se ani na mučení nechtěly k ničemu doznat, byly propuštěny, obě však na následky mučení záhy po propuštění zemřely.

³²⁶ SPURNÝ, Fr.: *Čarodějnické procesy 16. a 17. století a jejich právní aspekty*. In: FRANCEK, J.: *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.-18. století. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích 21.-22.9.1995*. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996, str. 133-137.

³²⁷ KLABOUCH, J.: *Staré české soudnictví*. Praha: Orbis, 1967. str. 77 – 78.

³²⁸ K textu níže viz CITRONIS, P. *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573-1630*. Rokycany: Státní okresní archiv Rokycany, 1995.

Další proces se šesti obviněnými se konal v roce 1591. První z nich přiznal, že mrtvole visící na šibenici uřízl přirození, které pak používal pro další čáry, dále přiznal různé čáry proti dobytku, krádeže a rouhání. Za tyto skutky mu byly zlámány údy, byl vpleten do kola a s ním zaživa upálen. Druhá obviněná přiznala čáry proti dobytku a cizoložství. Tam zápisy z výslechu v smolné knize končí, ale o tom jak proces skončil, se dozvídáme z Rychtářské knihy: další tři obvinění byli upáleni, jeden podmíněčně propuštěn a jedna žaloba byla stažena.

Další proces byl veden proti Matěji Rothovi, který pro podezření z čarodějnictví stanul před Rokycanským soudem dokonce třikrát. Poprvé byl potrestán arestem, podruhé mu soud spolčování s ďáblem neprokázal a potřetí (to byla obžaloba ještě rozšířena o cizoložství) byl odsouzen k ročním obecně prospěšným pracím v poutech a železech.

4.6.4. Hanění náboženského vyznání a církve

Po husitské době stály vedle sebe i za stavovské monarchie oficiálně dvě církve. Mezi zástupci těchto církví docházelo k jednotlivým urážkám. Proto ve Vladislavském zřízení zemském se setkáváme s článkem 441 proti náboženskému útisku – „útisku viery“, který výslovně zakazuje vzájemné hanění církví pod jednou i pod obojí. Za hanění je zde prohlášeno i potupné malování, pravděpodobně vyvěšování hanlivých letáků.³²⁹

4.6.5. Zneuctění hrobu

Zneuctění hrobu, jako bylo např. pobourání nebo vyloupení, bylo trestáno peněžitou pokutou. Pokud ale při tom někdo vytáhl mrtvé tělo nebo rozmetal kosti, čekal ho trest smrti. Stejným způsobem byl potrestán ten, kdo odřezával části popravených lidských těl.³³⁰

³²⁹ Čl. 441 VZZ. In: Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64, s. 211-212.

³³⁰ Čl. O.III., Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 335.

4.6.6. Sebevražda

Sebevražda byla chápána jako velký prohřešek proti Pánu Bohu. Dle městského práva sebevrahem byl ten, kdo „*sobě sám hrdlo odjímá*“ mečem, provazem, skokem do studní, záchodů, vody či do dolů nebo nějakým jiným způsobem, a to z bázně, smutku, přílišných starostí nebo pokud mu jde o čest, hrdlo či statek.³³¹

Těla sebevrahů se nesměla pochovat s jinými křesťany v kostele nebo na hřbitově, ale měla být katem spálena. Avšak toto se netýkalo těch, kteří si na život sáhli v důsledku duševní nemoci.

4.7. Delikty namířené proti manželství a mravnostní delikty

Trestněprávní ochrana manželství představovala jednak ochranu církevní svátosti a zároveň ochranu feudální morálky. Představy církve o manželství a provinění, která se projevovala mimomanželským pohlavním životem, zakládaly trestní odpovědnost za taková jednání.

4.7.1. Bigamie

V případě tohoto trestného činu, je třeba říci, že jeho právní úpravu zaznamenáváme ve sledovaném období pouze v právu městském, i když i zemské právo ho považovalo za trestné. Avšak podle práva zemského byl tento delikt stíhán na základě zvykového, neboli obyčejového práva.

³³¹ Čl. O.I., tamtéž, s. 334-335.

Otázku bigamie upravuje, v případě městského práva, Koldínův zákoník a to v článku M. XL. Jako uzavření sňatku jedním z manželů za života manžela druhého. Muž byl trestán stětím a žena buď stětím, nebo zahrabáním za živa.³³²

Avšak v soudní praxi nebyla bigami často se vyskytujícím deliktem a skutečně odsouzených bylo málo. To bylo též zapříčiněno tím, že světské soudy předávaly věc k posouzení duchovním soudům, které pak rozhodovaly zda-li šlo o dvojí manželství nebo cizoložství. Jejich rozhodnutí bylo pro městské soudy závazné a až poté mohlo dojít k potrestání pachatele. Je třeba říci, že bigamie a cizoložství v praxi často splývaly.

4.7.2. Cizoložství

Zemské právo

V případě šlechtického práva se se zakotvením deliktu cizoložství setkáváme až v redakci Vladislavského zřízení zemského z roku 1549. Tohoto roku bylo vydáno oprit první redakci z roku 1530 celé nové zemské zřízení. Toto zřízení po formální stránce bylo zcela přepracované, došlo ke zdokonalení systému, jednotlivé články byly očíslovány a zřízení bylo opatřeno obsahem a věcným rejstříkem.³³³

Delikt cizoložství se zde nachází v článku R. 28,³³⁴ avšak není zde zakotven samostatně, nýbrž ve spojení s dalšími delikty. Trest za tento delikt se zde nenachází, avšak je

³³² „Muž maje živou manželku oddávanou, a od té ujda, jinou by sobě pojal, a sní se oddal: bude-li v tom shledán, sřat bude. A tolikéž se rozuměti má i o ženě, kteráž, by se vdala, majeci muže oddávaného ještě živého. Ta též pokutau stětím aneb za živa zahrabáním ztrestána buď.“Čl. M. XL. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 311.

³³³ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. Vydání. Praha: Leges, 2010, s. 103.

³³⁴ „Item, Na sněmu obecním Léta páně tisícího pětistého čtyřicátého pátého, v středu po svatých Třech králích, jest zřízeno: Aby jeden každý ze všech tří stavuov při svém dobrém svědomí, i při poddaných svých totak opatřil, aby takoví zjevní hříchové, cizoložství, ožralství, i jiné všelijaké nestydatosti, kteréž jsau proti Pánu Bohu všemohoucímu, skutečně přetřhováni býti mohli; a toho žádný, sám se dobře chovaje, na gruntech svých aby nedopouštěl, ale takového každého, kdož by z toho vystaupil, a takového čeho proti Pánu Bohu se dopustil, skutečně trestal, jakž týmiž předešlymi sněmy o tom šíře vyměřeno jest. Pakli by kdo v Městech Pražských aneb v jiných královských, jsa

zde odkazováno na předcházející právní úpravu, především na usnesení předcházejích zemských sněmů. O deliktu cizoložství se zmiňuje i další redakce zemského zřízení z roku 1564 v článku R. 21. Tento článek z hlediska obsahu je stejný jako článek z předcházející redakce a přímo na něj odkazuje.

Městské právo

V případě městského práva nacházíme diametrální odlišnost v posuzování porušení manželství. Manželský svazek ve městech byl vnímán jako prakticky nerozlučitelná svátost. I když v krajních případech rozluku manželů církev připouštěla, v praxi tomu spíše bylo výhradně u šlechty. Porušení manželské věrnosti se odsuzovalo jako přímé porušení z desatera božích.³³⁵

Se zakotvením deliktu cizoložství se již setkáváme v právní knize Bričího z Licka nazývané Práva městská z roku 1536, která měla původně představovat kodifikaci městského práva. Nakonec tato kodifikace zůstala právní knihou, která se týkala soudních nálezů zemských soudů a byla v praxi hojně užívána.

Jěště než přejdemé k platné kodifikaci městského práva, předložme ustanovení této knihy, která se týkala deliktu cizoložství. Zejména jde o kapitolu XLI, kde v jejím článku se pro cizoložný pár se ukládá trest naražení na kůl.³³⁶ „Ač by kdo druhému vlastní ženu ulaudil neb uvedl [...] spolu s uvedenau ženau smrtí kolu zaostřeného zemrau, totiž, že mají kolem probiti býti“. Podmínkou pro usvědčení s cizoložství bylo svědectví „...sedmi svědky

napomenut od úřadu, aby od takové neřádné věci ihned přestal, a on přes vždy v svém takovém zlém spuosobu trval, a přestati nechtěl: tehdy úřad kteréhož koli města skrze psaní, neb osobu jednu, nebo dvě, budau moci na JMⁱ královskau (ač byl-li by JMⁱ královská v království), aneb na saud zemský bez přítomnosti JM^{ti} královské to vznésti. A JMⁱ královská, a bez přítomnosti JM^{ti} saud zemský, takovau neřádnau věc zastaviti a skutečně přetrhnutí mají.“ Čl. R. 28. Viz JIREČEK, J., JIREČEK, H. (eds.). Zřízení zemská království českého XVI. věku. Praha 1882.

³³⁵ AL SAHEB, J. Dva případy odhalení cizoložství v měšťanském prostředí na sklonku 16. století. *Vlastivědné listy*. 2006, roč. 32, č. 2, s. 4-5.

³³⁶ BRIKČÍ Z LICKA *Práva městská*. (ed. J. a H. Jirečkovi, dle textu z roku 1536). Praha: Právnická jednota, 1880, s. 242-243.

hodnými nebo dvěma sausedy toho, jehož jest ženu uvedl,“ tedy sedmi důvěryhodných osob nebo dvou sousedů podvedeného manžela.

V případě přistižení cizoložníků mohl manžel oba zabít, avšak po usmrcení obou viníků musel bezprostředně přivolat rychtáře k ohledání místa činu a uvést tento skutek do právem uznávané formy – tedy probodnout zabitě milence kůlem („řečené osoby zabitě k hruoze kolem prorazí“).

Článek zná též situaci, kdy jeden z přistižených cizoložníků utekl před mstícím se manželem. Tato situace je zde probrána následovně: „pakli by muže zabil a žena by utekla, anebo zase zpět, ač by ženu zabil a muž by utekl: tehda jest-li že ten, jenž jej zabil, utečení jednoho z nich a přestaupenie sám třetie dokáže, za zabití žádné jiné pokuty a dostiučinění nepodstoupí“. Brikcí si dává záležet na tom, aby zdůraznil, že je nerozhodné, který z milenců mstu útekem přežije, a po citované větě dodává ještě jednou: „A též, zabil-li by ženu a muž utekl.“

Pro uprchlého cizoložníka či uprchlou cizoložnici se však nic podstatného nezměnilo: „Pakli by muž raněný nebo žena raněná utekla, a potom týž muž lapen byl neb žena lapena: svědectvím sedmi rukau přemožen bude a hlavní odsauzení podstoupí“. Smrtí se pak rovněž trestá „ač by kdo odešel od své vlastní ženy a pojal by jinau za živnosti oné ženy: bude-li v tom přemožen, st'at bude.“

Nyní již přejdeme ke skutečné kodifikaci městského práva, kterou nám představuje Koldínův zákoník. V případě deliktu cizoložství (a to nejen tohoto, např. delikt krádeže viz výše) se zde projevila recepce římského práva. Článek M. XXIX. týkající se cizoložství začíná latinskými slovy: „*Adulterium, vel lex Julia*, cizoložství, které jest porušení lože ciziho.“ Po tomto vymezení objektu deliktu cizoložství následuje jeho přesnější popis: „a to cizoložstvo vlastně působí a děje se s ženou, kteráž by muže svého měla, aneb muž zase,

manželku svou vlastní maje, s cizí ženou by obýval“. Je zde stanoven trest za cizoložství, a to trest smrti - „pokuta hrdla stracení“. Koldínův zákoník zde měří cizoložným ženám i mužům stejně.

Římským právem je inspirováno další ustanovení, týkající se cizoložství - článek M. XXXIX. Zde je stanoveno, že: „Manžel svou manželku a otec svou dceru zastihl-li by v cizoložném skutku, tehdy oba, totiž cizoložníka i cizoložnici, zabiti může a žádné pokuty pro to neponese; než přísězných přivolaje, takovou nešlechtnost jimi obvede.“ Koldínův zákoník tak právo zabít cizoložné milence přistižené in flagranti přiznává jak podváděnému manželovi, tak také otci jeho cizoložné manželky.

V článku C. XLVII. Koldínův zákoník se setkáváme se zásadními majetkovými důsledky pro cizoložnou ženu. „Než kteráž by žena cizoložství aneb smilstva se dopustila, o bezhrdlí manžela svého úklady činila, jeho otrávití usilovala, s kouzly a s čarami zacházela aneb v jiném k tomu podobném nešlechtném skutku postížena byla, a to by na ni shledáno a provedeno bylo, ta netoliko třetinu a manželské opatření potratí, ale i na hrdle ztrestána býti má.“ Kromě hrdelního trestu tak cizoložné manželce hrozila zejména ztráta jejího vdovského věna ve prospěch manžela. Cizoložnému muži přitom sice hrozila rovněž ztráta hrdla, podobný majetkoprávní trest ale nikoli.³³⁷

Na přelomu 15. a 16. století se objevuje a projevuje také policejní pravomoc měst a obcí, respektive jejich představitelů. Šlo zejména o tzv. zkoušky poctivého spaní, tedy noční hlídání rychtáře, zda někdo necizoloží, a následné polapení a potrestání viníků.³³⁸ Ale také i paradoxně samotní rychtáři byli někdy přistiženi při cizoložství. Např. kouřimský rychtář byl

³³⁷ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15.-16. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1989, s. 233-234.

³³⁸ Například roku 1531 se podařilo polapit cizoložníky táborskému rychtáři Pavlu Baštovi, jinak řezníkovi. Viz WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst, díl II*. Praha: F. Řivnáč, 1892, s. 102.

přistižen u jakési Lídy, podle dalších záznamů v kouřimských archivech jeho stálé milenky: „Zaklopil oči kloboukem s bílým peřím, byl bez pláště a držel žílu pod pažím.“³³⁹

Delikt cizoložství se ve sledovaném období trestal různými způsoby. Jedním z trestů bylo stětí (zakotveno jak u Brikcího, tak Koldína), zahrabání za živa (Brikcí), naražení na kůl (Brikcí). Setkáváme se také s trestem obešení, který se však uděloval jenom výjimečně, a to spíše v případě rozsáhlejšího souběhu trestní činnosti. V Rokycanech v roce 1599 tak byl oběšen mlynář Petr Mozolín. Jeho trestní činnost ovšem byla velmi rozsáhlá a i cizoložství bylo opakované až soustavné, s vícenásobným možným vyústěním v mimomanželské těhotenství jeho partnerek.³⁴⁰

Dalším trestem bylo i zaldění, jak tomu bylo např. v případě manželky pana Mikuláše Trčky z Lichtenburka,³⁴¹ nebo svémocné zabití - Brikcího i Koldínův zákoník vyvíňují podvedeného manžela, který přistižené cizoložníky zabije, čímž navazují na starší tradici, se kterou se setkáváme v římském právu.

Mezi tresty lze zahrnout i tresty mrzačící, jako bylo např. vypalování cejchu na tvář cizoložnice či cizoložníka. Např. v roce 1571 pardubičtí konšelé odsoudili „k cejchu na tvář a k pardusu i k vyhnání“ cizoložnou krčmářku Káče.³⁴² Postupem doby se začal prosazovat i trest vvězení nebo finanční pokuty. Ačkoliv Koldínův zákoník zařadil cizoložství mezi hrdelní zločiny, v soudní praxi se setkáváme právě s udělováním pokut, zejména v případě majetných pachatelů. Mezi hlavní důvody patřilo pravděpodobně to, že pokuty za cizoložství byly významným zdrojem veřejných financí. Například roku 1545 získala městská pokladna

³³⁹ Tamtéž, s. 103.

³⁴⁰ VIRDZEKOVÁ, A. Sexuálně trestné činy vo svetle mestského práva. In: SCHELLE, K, TAUCHEN, J. A KOL. *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Ostrava: KEY Publishing, 2014, s. 81; FRANCEK, J. *Zločin a sex v českých dějinách: Manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku*. Praha: Rybka Publishers a Knižní klub, 2000, s. 156-158.

³⁴¹ FRANCEK, J. *Zločin a sex v českých dějinách: Manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku*. Praha: Rybka Publishers a Knižní klub, 2000, s. 35-36.

³⁴² WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst, díl II*. Praha: F. Řivnáč, 1892, s. 777.

v Lounech na pokutách za cizoložství 230 kop českých,³⁴³ rakovnický mistr Fermantyk v roce 1606 zaplatil obci za své cizoložství pokutu 500 kop.³⁴⁴ Od vlády Ferdinanda I. se stále víc prosazovala se svými nároky také královská pokladna, které náležela pokuta ve výši 50 kop.³⁴⁵

4.7.3. Znásilnění

Zemské právo

Delikt znásilnění byl v době představovské v zemském právu kladen mezi nejtěžší delikty a přísně trestán. S jeho zakotvením se setkáme ve všech právních knihách. V knize Rožmberské je tento delikt uveden ve dvojí podobě a to na znásilnění ženy – „podávení ženy“ a znásilnění panny – „odjetí děvojtva“. S tímto deliktem souvisela pak také problematika pŕuhonů. V případě tohoto deliktu musela pŕuhonu předcházet opověď (tj. ohlášení škody před úřadem) původa a sice když předmětem pŕuhonu se stal delikt „podávení ženy“ a „odjetí děvojtva“. V tomto případě bylo zapotřebí tři pŕuhonů.³⁴⁶

Např řád práva zemského stanovil povinnost znásilněné ženy prokázat, že se násilníku bránila. V právní knize Ondřeje z Dubé je převzata starší úprava a přijata formulace pŕuhonu pro znásilnění. Právní úprava deliktu znásilnění, která se nalézala v jednotlivých právních knihách, nebyla však do zemských zřízení zahrnuta, a existovala tudíž jen úprava obyčejová. Právní úpravu deliktu znásilnění v jednotlivých zemských zřízeních tedy nenalezneme.

³⁴³ FRANCEK, J. *Zločinnost a bezpráví* (Velké dějiny zemí Koruny české, Tematická řada). Praha: Paseka, 2011, s. 223.

³⁴⁴ WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst, díl II*. Praha: F. Řivnáč, 1892, s. 778.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 778-779.

³⁴⁶ BRANDL, V. (ed.). *Knihy Rožmberské*. Kritické vydání opatřené poznámkami a glosářem. Praha 1872, s. 6 an.

Městské právo

Městské právo, právní úpravu stíhání znásilnění ženy také zakotvilo.³⁴⁷ Za závažnější a přísněji trestné bylo považováno znásilnění nedospělé dívky mladší 12-ti let.³⁴⁸

K naplnění skutkové podstaty deliktu znásilnění bylo zapotřebí, aby žen křičela o pomoc, jinak by se mělo za to, že šlo o pohlavní styk dobrovolný. Také hned po činu se muselo ukázat znamení násilí, jako zkrvavení, zedrání nebo roztrhání jejích šatů. Pokud by se násilí dělo na odlehlém místě, odkud by nikdo křik nemohl slyšet, musela žena či panna ihned po skutku předložit známky násilí nebo ukázat násilníka z místa činu utíkajícího. Toto s její přísahou postačovalo jako důkazní prostředek proti násilníkovi. Žalovat ze znásilnění nemohly nevěstky a jiné nepoctivé ženy.³⁴⁹

Pokud znásilněná žena či dívka před soudem prohlásila, že si chce násilníka, který musel být svobodný, vzít za manžela, mělo jí být vyhověno. Muž – „pachatel“ byl potrestán jen pokutou nebo vězením. Tato klausule zde představovala opatření pro její poctivost. Pokud by pachatel nebyl vůbec potrestán, mohlo by to vypadat, že delikt znásilnění nebyl uskutečněn, a tudíž by dívka spáchala trestný čin smilstva.

Pachatel deliktu znásilnění byl trestán smrtí a to stětím mečem nebo vpletením do kola.³⁵⁰ Stejně tak měl být potrestán ten, kdo pomáhl násilníkovi.

³⁴⁷ „kdyžby na ženu aneb pannu od někoho moci a bezprávně bylo saženo, tak žeby násilným skutkem panna k porušení a žena poctivá o poctivost svou přijíti musila.“ Čl. M.XXX., odst. II. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 308.

³⁴⁸ Tamtéž, čl. M.XXXIV., s. 310.

³⁴⁹ Tamtéž, čl. M.XXXII - M.XXXIII., s. 309-310.

³⁵⁰ Jednotlivé případy v námi sledovaném období jsou popsány v KÝR, K. *Naši prapředkové nežili zdravěji a mravněji. Ze smolných knih panství pardubického.* Praha 2014.

4.7.4. Únos

Zemské právo

Také deliktu únosu věnovaly pozornost jednotlivé právní knihy. Jak kniha Rožmberská tak kniha Ondřeje z Dubé stanoví za únos trojí půhon a povinnost prokázat, že k únosu došlo násilím.

V knize práva zemská česká Ondřeje z Dubé, je líčen další postup řízení, včetně ochrany unesené v klášteře sv. Jiří na Pražském Hradě, až po výkon trestu nad usvědčeným násilníkem, který byl svěřen do rukou unesené dívky nebo vdovy, popř. jejich příbuzných. Jestliže však šla unesená s pachatelem dobrovolně, výkon trestu se dostával do rukou otce dívky, který měl právo je oba stít – zde tedy se objevuje výrazná podobnost svémoci, jako tomu bylo u deliktu cizoložství.³⁵¹ Toto však neplatilo v případě vdov, které učinily prohlášení, že se jim únosem nestalo násilí a mohly si únosec vzít za manžela. Jejich věno však propadalo ve prospěch otce, který tedy věno mohl, ale nemusel vydat. Pokud by se pachatel únosu vyhýbal soudu, bylo na něj nazíráno jako na „vražedníka“.

V zemském právu byl únos považován za násilí a poškozený jej mohl mstít na pachateli, pokud trval. V případě, že by se uchýlil k soudnímu stíhání, mohl vedle uvěznění pachatele dosáhnout jen náhrady škody a na provinilé manželce vysoudit vdovské věno.

Městské právo

Delikt únosu upravovalo též právo městské. Vycházelo ze starších tradic. Pojem únos je však v městském právu nahrazen pojmem „louzení“. Tento výraz zahrnuje nejen únos, jako násilné odvěčení ale i dobrovolný odchod se svůdcem do jeho domu od manžela.

³⁵¹ ČÁDA, F. (ed.). *Nejvyššího sudího království Českého z Dubé Práva zemská česká*. Praha 1940, s. 129.

Dle starší právní úpravy bylo odlouzení panny mladší dvanácti let nebo vdovy trestáno stětím, manželky naražením na kůl a k usvědčení pachatele se vyžadovalo svědectví sedmi osob.³⁵² V případě, že žena odešla dobrovolně, byla potrestána stejně jako pachatel, tj probitím kůlem. Pokud zároveň došlo i k odlouzení majetku, bylo toto jednání považováno za krádež a pachatel nazýván zlodějem.³⁵³ Trest mohl být prominut, pokud únosce i unesená byli svobodni a že dívka dala před soudem najevo, že chce s únoscem žít.³⁵⁴

4.7.5. Smilstvo a krvesmilstvo

Delikt smilstva podle Koldínova zákoníku můžeme definovat jako dobrovolný pohlavní styk s pannou či vdovou. Tento delikt měl být trestán vymrskáním obou delikventů z města.³⁵⁵ Podle Koldínova zákoníku tento trestný čin se stíhal ex offio. Pokud se měštit konšelé hodnověrně dozvěděli o porušení práva či obtěžkání panny, měli jí předvolat a nechat v soukromí prohlédnout poctivými ženami.³⁵⁶

Pakliže by došlo ze strany svobodné ženy nebo vdovy k podání žaloby na muže, který ji údajně obtěžkal, a další okolnosti by na to ukazovaly, měl muž možnost se očistit přísahou. Pokud by přísahu nevykonal nebo vykonat nechtěl, byl uznán vinným z deliktu smilstva a pokud byl svobodný, byl povinen si dotyčnou ženu vzít za manželku. Byl-li však muž ženatý, byl souzen za trestný čin cizoložství.³⁵⁷

V případě ženy, obviněné ze smilstva, byly zde dva způsoby jak se obhajovat. První způsob představoval prokázání, že žena byla znásilněna, což v podstatě mohla jen bezprostředně po činu. Druhý způsob tkvěl v dokázání, že ke svedení došlo pod příslibem

³⁵² BRIKČÍ Z LICKA *Práva městská*. (ed. J. a H. Jirečkovi). Praha: Právnická jednota, 1880, s. 246, kp. 41, art. XI.

³⁵³ Tamtéž, s. 236, kap. 37, art. III.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 242, kap. 41, art. II.

³⁵⁵ Čl. M.XXX., odst. I. Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876, s. 308.

³⁵⁶ Čl. M.XXXVII., tamtéž, s. 310.

³⁵⁷ Čl. M.X III., tamtéž, s. 312-313.

manželství. V takovém případě se stávalo, že městský soud sňatek vynutil. Soudy světské ale neměly o těchto svedeních pod příslibem manželství rozhodovat a strany tu byly odkazovány na soudy konsistorní, které podle náboženské příslušnosti stran na základě práva kanonického rozhodovaly o otázkách manželských.³⁵⁸

Vzhledem k závažnosti následků cizoložství či smilstva, bylo nutné se vyvarovat, byť i jen podezření z jejich spáchání. Přísně trestáno bylo také, pokud se nějaký muž vychloubal, že měl poměr s pannou či poctivou ženou. Pakliže by to neprokázal, věřilo se více zachovalé ženě. Muži měl být potrestán uříznutím kusu jazyka a poté měl být vyhoštěn z města.³⁵⁹

Závažnější formou smilstva bylo krvesmilstvo, což je pohlavní styk mezi příbuznými. Koldín tento čin definuje takto: „*Incestus, neřádné sjítí aneb obcování osoby pohlaví mužského s osobou pohlaví ženského krví aneb příbuzenstvím sobě spojených, kdyžto se (jakž obyčejně říkáme) krev krve dotýká.*“³⁶⁰

Ze sledovaného období je doložena celá řada případů deliktu krvesmilstva. Např. v roce 1599 byli pro incest souzeni sourozenci Jan a Voršila Mozolínovi v Rokycanech. Voršile byl udělen trest stětí, avšak na přimluvu vrchnosti byla omilostněna. Jan byl sťat.³⁶¹

³⁵⁸ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15.-16. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, str. 240-242.

³⁵⁹ Čl. M.X II., tamtéž, s. 312.

³⁶⁰ Čl. N.I., tamtéž, s. 313.

³⁶¹ CITRONIS, P. *Kniha černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573-1630 s přílohou pozdějších čarodějnických procesů*. 2. Vydání. Rokycany: Státní okresní archiv Rokycany, 1995.

Závěr

Ve společnosti stavovské monarchie plnilo trestní právo jisté funkce, které byly samozřejmě určovány zájmy celé společnosti, avšak především zájmy vládnoucí vrstvy. Tyto zájmy se uvnitř vládnoucích skupin protínaly, stejně jako tomu bylo v případě ekonomických a politických zájmů jednotlivých stavů a jejich právní názory.

Stavovský charakter společnosti i práva umožňoval, aby si své zájmy jak šlechta, tak i města ve svém právu zakotvily a to často bez souhlasu stavů ostatních nebo dokonce proti jejich přímému odporu, jak tomu bylo například při kodifikaci zemského práva – Vladislavského zřízení zemského z roku 1500, která byla prosazena šlechtou proti výslovnému odporu královských měst.

Tuto zvláštní situaci umožňovaly dva aspekty. Jednak to byla skutečnost, že se vedle šlechty na výkonu státní moci podílelo i měšťanstvo královských měst, za druhé se zde projevoval princip personality práva, který vyžadoval, aby každý příslušník feudální společnosti žil právem svého stavu, své společenské vrstvy.

Pouze u deliktů politických a v některých kolizních případech, kdy proti sobě stál šlechtic a měšťan, mohlo být aplikováno šlechtické právo i na obyvatele městské. Měšťan, který se dopustil politického deliktu, příslušný jinak pod jurisdikci městských soudů, spadal pod příslušnost soudu zemského. Výjimkou zde bylo, kdy se dopustil deliktu přímo proti panovníkovi, pak byl souzen zvláštním královským soudem.

Trestní právo stavovské monarchie bylo obsaženo v zemském tak městském právu. Postupem doby se obě tyto právní oblasti významně přiblížily. Je patrné, že při vytváření městského práva docházelo k ovlivňování ze strany šlechty. To se projevilo v případě Koldínova zákoníku městského práva z roku 1579, který byl přijat na zemském sněmu, tedy se souhlasem šlechty.

Stavovské trestní právo mělo plnit především ochrannou funkci týkající se zejména státu, panovníka, jednotlivých státních funkcionářů (soudců, úředníků větších a menších).

V období stavovské monarchie dosahuje svého vrcholu také ochrana panovnické moci ve smyslu zákonodárného zakotvení trestního stíhání deliktu urážky majestátu v zemském zřízení z roku 1549 za vlády Ferdinanda I. Tím bylo zdůrazněno nejen nové nové společenské postavení panovníka ve státě ale i v právním řádu.

Taktéž nejvyšší zemští úředníci byli významně chráněni. To dosvědčuje zakotvení deliktu zrádných cedulí neboli letákové agitace. Zákonodárně byla upravena i ochrana menších úředníků zemských. Jejich ochrana byla upravena pod deliktem nárek cti.

Trestním právem byl chráněn právní řád před útoky feudální společnosti a poměrně široce byla věnována ochrana veřejné bezpečnosti a pořádku. Jednání, která směřovala proti těmto chráněným zájmům, byla v trestním stavovském právu podřazena pod delikt moci. Pod tento delikt byla zařazena jednání, jako bylo násilné uchvácení statku jiného feudála, uvěznění protivníka, zhářství, poškozování cizích rybníků, zajímání cizích poddaných či záškodnictví.

Klíčovou úlohu sehrála ve stavovské monarchii také ochrana vlastnictví. Chráněn byl majetek nemovitý i movitý. Trestné činy namířené proti feudálnímu vlastnictví představovaly delikty pychu, zhářství, krádeže a loupeže, falšování mincí, majetkové podvody – falše.

V neposlední řadě bylo trestním stavovským právem chráněno zdraví a život obyvatel stavovské monarchie, kde nejvýraznější místo zaujímal delikt vraždy. V období stavovského státu se již začínal rýsovat rozdíl mezi vraždou (mordem) a zabitím, ke kterému došlo bez zavinění pachatele.

V trestním právu tohoto období se dotváří rovněž ochrana osobnostních práv jednotlivých příslušníků feudální společnosti. Tato ochrana se projevuje v oblasti osobní svobody, manželství a rodiny, cti a dobré pověsti.

V pojetí stavovského práva byla ochrana cti, především ochranou právní způsobilosti, čili oprávnění měšťana či šlechtice, v mezích, které mu dával právní řád, být nositelem práv a povinností. V zemském právu se během stavovského období vytvořil taxativní seznam urážek na cti (poprvé v článku 34 zemského zřízení z roku 1530), které byly trestány zejména vězením a tzv. nápravou čili omluvou. Podobně byla takto koncipována ustanovení týkající se urážky cti v městském právu.

Trestní ochrana měla být zajišťována tvrdými tresty, způsobem jejich výkonu, celým donucovacím aparátem feudálního státu, krajskou a městskou policií a složitou soustavou soudů. Stavovské trestní právo nebylo ještě systémově rozděleno.

Jistý pokus lze spatřovat v Koldínově městském právu, ve kterém jsou tresty stanovené zákonem – poenae ordinariae a tresty ukládané podle uvážení soudu – poenae extraordinariae. Ve funkci potrestání nadále převažuje odstrašující účel, jeho smyslem byla pomsta na pachateli trestného činu.

Trestní právo hmotné v Koldínově zákoníku nalezneme zejména v kapitolách XLVII až LVII. Trestní právo procesní v kapitolách IV až XV a LVIII. Koldínův zákoník, jak bylo v předcházejícím odstavci naznačeno, obsahoval skutkové podstaty jednotlivých deliktů a obvykle i předepsaný trest, přesto dával soudcům velký prostor k vlastnímu uvážení, a to nejen ve stanovení trestu, neboť v případě mnohých trestných činů bylo ponecháno uvážení na soudcích, ale i v tom, který čin potrestali, neboť soudci měli možnost potrestat dle uvážení jakýkoliv čin, který uznali „zlým a škodlivým“.

Jedním a v podstatě nejvýznamnějším hlediskem hodnocení člověka byla jeho „zachovalost“. Zachovalý měšťan byl před osobou neosedlou nebo dokonce nezachovalou ve velké výhodě, jak tomu bylo např. v případě deliktu krádeže (viz výše).

Trest v této době byl chápán jako odplata. Aby byl odstrašující i pro další budoucí delikventy, býval většinou velmi krutý a byl prováděn veřejně. V městském trestním právu se setkáváme s tresty ztráty cti, vypovězení, vězení buď dočasného, nebo doživotního, tresty peněžitými a trestem smrti. Trest smrti byl hojně užíván a to různými způsoby jako bylo oběšení, stětí, zahrabání za živa, upálení, lámáním kolem.

Z tělesných trestů šlo o tresty mrzačící, jako bylo useknutí ruky, vytržení jazyka. Při vypovězení změsta bylo užíváno mrskání či vystavení na pranýři. Ve sledovaném období širšího uplatnění nabýval trest vězení, a leckdy byla stanovena v zákoně jeho délka. Např. jeden rok za šířený zrádných cedulí, čtrnáct dnů za nářek cti. Doba odnětí svobody často však závisela na volné úvaze soudců.

Existovaly i tresty, které měly zneuctvující povahu, jako bylo vystavení na pranýři, vypálení cejchu, zbavení cti či prohlášení za psance. Z majetkových trestů byly užívány pokuty v různé výši a také konfiskace majetku ve prospěch panovníka.

Koldínův zákoník nám představuje i tehdejší postavení ženy, které nebylo rovnoprávné s mužem. Např. v případě, že muž přistihl svou ženu při cizoložství, mohl jí zabít, avšak žena takového právo neměla. Žena nemohla vystupovat u soudu jako řečník. Pokud pro stejný trestný čin stál před soudem muž a žena, přistupovalo se k mučení ženy jako první.

Stavovská trestní zákonodárná úprava stíhání jednotlivých deliktů v mnohém ovlivnila právní úpravu, tak jak byla zakotvena v absolutistickém zákoníku Ferdinanda II. z roku 1627, i jak byla ještě na počátku formulována v trestním zákoně Josefa I. Některá ustanovení stavovského trestního práva však ovlivnila i vývoj pozdější.

Resumé

The criminal law served under the estate monarchy certain purposes and fulfilled certain functions that were, of course, determined by the needs of the entire society, but even more so by the interests of the ruling class. These interests collided within the ruling groups, just like collided the economic and political interests of the individual estates and their legal standpoints.

The estate nature of the society and the law enabled the aristocracy, as well as individual towns, to anchor their interests in their codes of law, often without the consent of other estates, or even against their direct opposition, as was the case, for example, of the municipal law - Vladislav's code of law of 1500, which was pushed through by the aristocracy in spite of vocalized opposition of the royal towns.

This peculiar situation was permitted by two factors. One factor was the fact that besides the aristocracy also burghers had a share in state power, the other factor was the principle of the personality of law which required that every member of feudal society lives by the law of his estate, his social class.

Only in political crimes and in some collision cases - conflicts between an aristocrat and a burgher - it was possible to apply the law of aristocracy on burghers. A burgher who has committed a political crime, otherwise under the jurisdiction of municipal courts, was tried by a provincial court. An exception was a crime directly against the ruler; in which case the culprit was tried by a special royal court.

The penal code of the estate monarchy was contained in the provincial law as well as in the municipal law. Over time both these areas of law converged to a large extent. It is clear that the aristocracy was influencing the formation of the municipal law. This was in particular

the case of Koldin's code of municipal law of 1579, which was passed by the provincial assembly, i.e. with the approval of the aristocracy.

The estate penal code was to have primarily a protective function - it was to protect the state, the ruler and individual state officials (judges, lower and higher rank clerks).

In the period of the estate monarchy we also see the peaking of the protection of ruler's power in the form of legislation that allowed prosecuting *leze majesty* in municipal establishment of 1549 during the reign of Ferdinand I. This emphasized not only new social status of the ruler within the state, but also in the legal order.

Also the highest provincial officials were partially protected. This is evidenced by the codification of leaflet propaganda. The law also protected regional lower rank clerks.

The penal code protected the legal system against attacks by the feudal society and relatively much attention was given to the protection of public safety and order. Actions directed against these protected interests were in the estate penal law the subject to the power crimes, which included acts such as forceful usurpation of the estate of another feudal, imprisonment of an adversary, arson, damaging of ponds, capturing somebody else's serfs and sabotage.

Key role in the estate monarchy played also the protection of property - immovable and movable. Crimes against feudal ownership included trespassing, arson, theft and robbery, counterfeiting coins and property frauds.

And lastly, the estate penal code protected the health and lives of the people living in the estate monarchy, including the highest of crimes - murder. During the estate monarchy we can see the forming of the difference between a murder and killing without fault.

The penal code of this period also develops the protection of personality rights for the members of the estate monarchy. This protection was manifested in the area of personal freedom, marriage and family, honor and repute.

The estate penal rules for prosecuting the individual crimes influenced to a large extent the 1627 absolutistic code of law of Ferdinand II, as well as the initial formulations in the code of law of Joseph I. Some provisions of the estate penal code influenced later development as well.

Použitá literatura a prameny

Literatura:

ADAMOVIÁ, K. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. Přehled vybraných otázek. Praha, C. H. Beck 2000.

ADAMOVIÁ, K., SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk 2010.

ADAMOVIÁ, K., KNOLL, V., VALEŠ, V. et al. *Polozapomenuté právní instituty*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014.

ADAMOVIÁ, K. a kol. *Dějiny českého soudnictví do roku 1938*. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005.

ADAMOVIÁ, K., SOUŠA, J. K deliktu pytláctví 14.-19. století. *Folia venatoria*. 1989, č. 19.

AL SAHEB, J. Dva případy odhalení cizoložství v měšťanském prostředí na sklonku 16. století. *Vlastivědné listy*. 2006, roč. 32, č. 2.

ČÁDA, F. *Nejvyššího sudího Království českého Ondřeje z Dubé Práva zemská česká*. Praha: Historický archiv, 1930, č. 48.

ČÁDA, F. (ed.). *Nejvyššího sudího království Českého z Dubé Práva zemská česká*. Praha 1940.

FRANCEK, J. *Zločin a sex v českých dějinách: Manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku*. Praha: Rybka Publishers a Knižní klub, 2000.

FRANCEK, J. *Zločinnost a bezpráví* (Velké dějiny zemí Koruny české, Tematická řada). Praha: Paseka, 2011.

HAAS, A. Právní oblasti českých měst. *Časopis Společnosti přátel starožitností*. Praha: ISV, Tira, 1952, roč. 60.

HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha 1989.

HOFFMANN, F. *České město ve středověku*. Praha 1992.

HOFFMANN, F. K oblastem českých práv městských. *Studie o rukopisech*. Praha. Archiv Akademie věd České republiky, 1975, roč. 14.

JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. 3. Vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010.

KALOUSEK, J. O staročeském právu dědickém. *Rozpravy České královské společnosti nauk*. č. 3, Praha 1891.

KLABOUCH, J. *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. Praha 1967.

KNOLL, V., DOSTALÍK, P. Krádež a vliv římského práva v českém městském právu. In *Delicta privata a crimina publica v rímskom práve*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010.

KOHLER, A. *Ferdinand I., 1503–1564. Fürst, König und Kaiser*. C. H. Beck, München 2003.

KREUZ, P. *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví dony předbělohorské v letech 1526-1547*. Praha: Karolinum 2000.

KÝR, K. *Naši prapředkové nežili zdravěji a mravněji. Ze smolných knih panství pardubického*. Praha 2014.

MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha 1995.

- MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. Vydání. Praha: Leges, 2010.
- MALÝ, K. K českému trestnímu právu 15. – 16. Století. *Rozpravy Československé akademie věd*, roč. 72, sešit 4, Praha 1962.
- MALÝ, K. K některým obecným otázkám trestního práva městského v 16. století v Čechách. In: Malý, K. *Městské právo v 16. - 18. století v Evropě*. Praha 1982.
- MALÝ, K. K trestně-právní ochraně mince v právu české stavovské monarchie. *Právněhistorické studie*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, sv. 8.
- MALÝ, K. Několik poznámek k trestnímu právu v Čechách v době stavovské. In: *Hrdelní soudnictví českých zemí 16. – 18. Století*. Pardubice 1996.
- MALÝ, K. Svatováclavská smlouva – třídní kompromis mezi šlechtou a městy z r. 1517. *Universita Carolina, Philosophica*. roč. I. č. 2, Praha 1955.
- MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. Století*. Praha 1979.
- MALÝ, K. Vznik trestně právních ustanovení zemských zřízení o poddanských vzpourách. *Universita Carolina, Iuridica*. roč. 2, č. 2, Praha 1956.
- MALÝ, K. Zločin a trest v české stavovské společnosti 15. – 16. Století. In: *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*. Univerzita Karlova, Praha 1975.
- MALÝ, K. Zločin urážky panovníka v českém právu doby předhusitské. *Právněhistorické studie*. XV, Praha: Academia 1971.
- MALÝ, K. (ed.). *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Praha: Karolinum, 2013.

MARTINOVSKÝ, I. Okolnosti vzniku Vladislavského zřízení. In: *Ústecký sborník historický*. 1979.

PÁNEK, J. Proměny stavovství v Čechách a na Moravě v 15. a v první polovině 16. století. *Folia Historica Bohemica*. 1982, roč. 4.

RAUSCHER, R. *O krádeži a loupeži v českém právu zemském*. Bratislava 1929.

RAUSCHER, R. Urážka na cti podle českého práva zemského. In: *Naše právo a stát*. Sborník k šedesátému výročí založení Spolku československých právníků "Všehrd". Praha: Všehrd, 1928.

RAUSCHER, R. *Usmrcení člověka v českém právu zemském*. Bratislava 1927.

SOLNAŘ, V. *Z dějin českého zemského práva trestního*. Praha 1921.

STIEBER, M. *Dějiny veřejného práva v střední Evropě*. Kniha třetí: Právo trestní, Praha 1933.

TIEFRUNK, K. *Odpor stavů českých*. Praha 1872.

URFUS, V. Právo, úvěr a lichva v minulosti. *Acta universitatis Brunensis, Iuridica*. No. 14, Brno 1975.

URFUS, V. „Zášť“ v Čechách v polovině 15. století. *Právněhistorické studie*. 1957, č. III.

VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu*. Praha 1961.

VANĚČEK, V. *Krátké dějiny státu a práva v Československu*. Praha 1955.

VIRDZEKOVÁ, A. Sexuálně trestné činy vo svetle mestského práva. In: SCHELLE, K, TAUCHEN, J. A KOL. *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Ostrava: KEY Publishing, 2014.

VLČEK, E. *Dějiny testního práva v českých zemích a v Československu*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006.

VOJTÍŠEK, V. Z právních dějin československých měst. In: *Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška*. Praha 1953.

WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst, díl II*. Praha: F. Řivnáč, 1892.

Prameny:

Archiv Český, roč. 19, Praha 1901.

BRIKČÍ Z LICKA *Práva městská*. (ed. J. a H. Jirečkovi, dle textu z roku 1536). Praha: Právnická jednota, 1880.

KREUZ, P. – MARTINOVSKÝ, I. (eds.). *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Hradec Králové: Scriptorium, 2007.

Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského spolu s krátkou jich summou, ed. Jireček, J., Praha 1876.

Vladislavské zřízení zemské, Archiv Český, Díl V., Praha 1862-64.

Zemské zřízení 1530. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882.

Zemské zřízení 1549. Codex iuris Bohemici IV/1. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882.

Zemské zřízení 1564. Codex iuris Bohemici IV/1, s. 621. Edice Josef a Hermenegild Jireček, Praha 1882.

